

طرح پژوهشی

«ارزیابی عملکرد بخش صنعت در سال‌های

۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی دوره پنج‌ساله

اجرای برنامه چهارم توسعه کشور»

کد موضوعی: ۳۱۰

شماره مسلسل: ۱۲۰۰۳

آبان‌ماه ۱۳۹۰

دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده .....
	فصل اول - اهداف و تکالیف بخش صنعت در اسناد بالادستی و قانون برنامه چهارم توسعه کشور
۲	.....(۱۳۸۸ - ۱۳۸۴)
	فصل دوم - ارزیابی و تحلیل شاخص‌های عملکرد بخش صنعت در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی
۹	و تحلیل عملکرد پنج‌ساله بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴).....
	فصل سوم - تحول سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و منابع تأمین مالی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و
۳۷	جمع‌بندی و تحلیل آن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه .....
۶۱	فصل چهارم - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
	فصل پنجم - چالش‌های اساسی بخش صنعت و راهکارهای پیشنهادی و تحلیل دورنمای بخش صنعت
۷۰	با توجه به سیاست‌های کلی و ظرفیت‌های قانون برنامه پنجم توسعه .....
۷۴	منابع و مآخذ .....

طرح پژوهشی

«ارزیابی عملکرد بخش صنعت در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی دوره پنج‌ساله اجرای برنامه چهارم توسعه کشور»

چکیده

هدف اصلی این مطالعه، ارزیابی عملکرد بخش صنعت طی دوره پنج ساله برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) با توجه به اهداف کمی و پیش‌بینی شده در برنامه است. بخش صنعت با سهم حدود ۲۰ درصد در اقتصاد کشور، در اسناد بالادستی و نظام برنامه‌ریزی از وظایف و تکالیف گسترده‌ای برخوردار است که این امر به اهمیت و ضرورت ارزیابی عملکرد این بخش طی سال‌های مختلف می‌افزاید.

بررسی شاخص‌های ارزیابی عملکرد بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه نشان می‌دهد که به‌طور میانگین میزان تحقق اهداف برنامه در زمینه نرخ رشد ارزش‌افزوده بخش، اشتغال، صادرات و سرمایه‌گذاری صنعتی به ترتیب ۶۲/۵، ۵۵/۶، ۱۹۴ و ۸۳ درصد بوده است. بررسی نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP) طی سال‌های برنامه چهارم توسعه گویای این امر است که به‌رغم مثبت بودن میانگین این شاخص‌ها طی سال‌های اول برنامه، در مجموع سال‌های برنامه دارای روند مطلوبی نبوده است به‌گونه‌ای که مقادیر این شاخص‌ها طی دوره مورد بررسی، تقریباً نزولی می‌باشد. متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و بهره‌وری کل عوامل تولید به ترتیب حدود ۹، ۰/۸۴- و ۱/۴ درصد برآورد شده است. این در حالی است که هدف برنامه به‌طور میانگین سالیانه به ترتیب معادل ۵، ۴ و ۴/۴ درصد پیش‌بینی شده بود.

موضوع صنایع نوین یا صنایع دارای فناوری بالا (Hi-Tech) و افزایش نقش آن در صادرات صنعتی از ظرفیت‌های قانونی مناسبی در برنامه چهارم توسعه برخوردار بوده است، اما بررسی ترکیب سبد صادرات صنعتی کشور حکایت از این دارد که این قبیل صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته (کدهای آیسیک ۳۰، ۳۲ و ۳۳) نقشی در صادرات صنعتی ندارند که این امر می‌تواند ریشه در بی‌توجهی به سرمایه‌گذاری در این صنایع داشته باشد به‌طوری‌که فقط ۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های صنعتی انجام شده طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، به صنایع نوین و

پیشرفته اختصاص یافته است.

در نتیجه‌گیری نهایی باید گفت که به‌رغم تأکیدات ماده (۲۱) قانون برنامه چهارم، عملکرد و جهت‌گیری‌های بخش صنعت کشور گویای این حقیقت است که طی سال‌های برنامه چهارم، توسعه بخش مبتنی بر استراتژی مشخص و به‌تبع آن سیاست صنعتی خاصی نبوده است و در حال حاضر مهمترین چالش جدی پیش روی بخش صنعت کشور، فقدان استراتژی جامع توسعه صنعتی است که با توجه به ضرورت و حیاتی بودن آن، موضوع تدوین استراتژی توسعه صنعتی، مجدداً در قانون برنامه پنجم توسعه در قالب ماده (۱۵۰) مورد تأکید و تصریح قرار گرفته است.

فصل اول - اهداف و تکالیف بخش صنعت در اسناد بالادستی و قانون برنامه چهارم توسعه کشور (۱۳۸۴ - ۱۳۸۸)

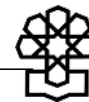
۱-۱. مقدمه

در این فصل جایگاه بخش صنعت در اسناد بالادستی شامل سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز، سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت و به‌خصوص اهداف کمی و کیفی صنعت در قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه هدف اصلی این مطالعه ارزیابی عملکرد بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی دوره پنج‌ساله اجرای برنامه چهارم توسعه کشور و مقایسه تطبیقی شاخص‌های عملکرد بخش صنعت با اهداف پیش‌بینی شده در برنامه چهارم توسعه است، بررسی و تحلیل جایگاه و اهداف و تکالیف بخش صنعت از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد.

۱-۲. اهداف و تکالیف بخش صنعت در اسناد بالادستی

با توجه به اسناد بالادستی ذکر شده در بخش مقدمه، می‌توان اهداف و تکالیف بخش صنعت را در رئوس کلی زیر تبیین کرد:

۱. دستیابی به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی با تأکید بر رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی در بخش‌های مختلف از جمله بخش صنعت (سند چشم‌انداز).
۲. تحقق رشد اقتصادی سریع، پیوسته و باثبات و ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری (ردیف‌های ۲۶ و ۲۷ بند «ج» سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز).

۳. تحقق رقابت‌پذیری اقتصاد و افزایش رشد بهره‌وری عوامل تولید (ردیف‌های ۲۸ و ۲۹ بند «ج» سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز).
۴. تعامل فعال با جهان، پشتیبانی از کارآفرینی، دستیابی به اقتصاد متنوع متکی به دانایی، سرمایه انسانی و فناوری‌های نوین، توسعه صادرات غیرنفتی، بهبود فضای کسب‌وکار و اتکا بر مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت‌های جدید (ردیف‌های ۳۰ تا ۳۸ بند «ج» سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز).
۵. تحقق توسعه پایدار و آمایش سرزمین بر مبنای مزیت‌های نسبی مناطق (ردیف‌های ۴۳ تا ۴۵ بند «د» سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز).
۶. تحقق رشد اقتصادی پیوسته، باثبات و پرشتاب و ایجاد اشتغال مولد (بند «۳۴» سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه).
۷. بسترسازی برای تحقق رقابت‌پذیری کالاها و خدمات در بازارهای داخلی و خارجی و تلاش برای دستیابی به اقتصاد دانایی‌محور (بندهای «۳۵» و «۳۶» سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه).
۸. ایجاد سازوکار مناسب برای رشد بهره‌وری عوامل تولید، هم‌افزایی و توسعه فعالیت‌های دارای مزیت نسبی، صنایع انرژی‌بر و زنجیره‌های پایین‌دستی آنها در سواحل خلیج فارس در چارچوب آمایش سرزمین (بندهای «۳۷» و «۴۴» سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه).
۹. بهبود فضای کسب‌وکار با اتکا به مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت‌های جدید و توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی در چارچوب سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی (بندهای «۴۵»، «۴۷» و «۴۸» سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه).
۱۰. گسترش مالکیت عمومی، ارتقای کارآیی، افزایش رقابت‌پذیری، توسعه بخش‌های خصوصی و تعاونی و کاهش تصدیگری دولت در فعالیت‌های اقتصادی از جمله بخش صنعت، سالیانه معادل ۲۰ درصد (سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی).
۱۱. تأکید بر فعالیت بخش خصوصی در صنایع بزرگ و صنایع مادر (جزء «۲-۱» بند «الف» سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی).
۱۲. تغییر نقش دولت از مالکیت و مدیریت مستقیم بنگاه، توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی، توسعه سرمایه انسانی، توسعه و ارتقای استانداردهای ملی و انطباق نظام‌های ارزیابی کیفیت با استانداردهای بین‌المللی و واگذاری ۸۰ درصد از سهام صنایع دولتی مشمول صدر اصل چهارم و چهارم قانون اساسی (بند «ج» سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی).
۱۳. افزایش سهم بهره‌وری بخش صنعت در تولید ناخالص داخلی، اصلاح ساختار صنعتی در جهت افزایش توان رقابت‌پذیری و افزایش بهره‌وری عوامل تولید (مواد (۱) تا (۳) سیاست‌های کلی

نظام در بخش صنعت).

۱۴. ارتقای سطح فناوری صنایع و دستیابی به رشد مطلوب سرمایه‌گذاری صنعتی (مواد (۴) و (۵) سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت).
۱۵. توسعه تشکلهای تخصصی، انسجام و تعادل منطقه‌ای، افزایش صادرات صنعتی، گسترش صنایع دستی، ایجاد خوشه‌های صنعتی از طریق تقویت صنایع کوچک و متوسط و برقراری پیوند آنها با صنایع بزرگ (مواد (۶) تا (۱۰) سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت).

۳-۱. اهداف و تکالیف بخش صنعت در قانون برنامه چهارم توسعه کشور (۱۳۸۴ - ۱۳۸۸)

براساس سیاست‌های کلی قانون برنامه چهارم توسعه کشور که در راستای مأموریت‌های بخش صنعت در سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز تنظیم شده، به این موضوع مهم تأکید شده است که هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌های دارای مزیت نسبی از جمله صنعت، معدن، تجارت، مخابرات، حمل‌ونقل و گردشگری به‌ویژه صنایع نفت، گاز و پتروشیمی و خدمات مهندسی پشتیبان آن، صنایع انرژی‌بر و زنجیره پایین‌دستی آنها، با اولویت سرمایه‌گذاری در ایجاد زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز و ساماندهی سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس در چارچوب سیاست‌های آمایش سرزمین صورت گیرد. مواد زیادی از قانون برنامه چهارم توسعه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به بخش صنعت مربوط می‌شود، اما در این مطالعه بیشتر به ماده (۲۱) که از کلیدی‌ترین مواد مرتبط با بخش صنعت در برنامه چهارم توسعه به حساب می‌آید، پرداخته و در ادامه به اهم مواد مرتبط با اهداف کمی و شاخص‌های بخش صنعت اشاره خواهد شد. لازم به ذکر است که ماده (۲۱) با تغییراتی در قانون برنامه پنجم توسعه در قالب ماده (۱۵۰) به‌نوعی تنفیذ شده است.

ماده (۲۱)

دولت موظف است سند ملی توسعه^۱ بخش‌های صنعت و معدن را با توجه به مطالعات استراتژی توسعه صنعتی کشور ظرف مدت ۶ ماه از تاریخ تصویب این قانون با محوریت توسعه رقابت‌پذیری مبتنی بر توسعه فناوری و در جهت تحقق هدف رشد تولید صنعتی و معدنی، متوسط

۱. طبق تبصره ماده (۷۲) قانون برنامه چهارم توسعه، سند ملی سندی است راهبردی که جهت‌گیری‌های اصلی بخش، استان و یا طرح‌های ویژه را در چارچوب تحقق چشم‌انداز بیست‌ساله توسعه، تبیین و حسب مورد به تصویب مجلس شورای اسلامی و یا هیئت وزیران می‌رسد. همچنین سند‌های ملی توسعه بخش و سند‌های ملی توسعه استان براساس جهت‌گیری‌های سند ملی آمایش سرزمین و متناسب با ویژگی‌های هر یک تنظیم و پس از تصویب هیئت وزیران مبنای تنظیم عملیات اجرایی برنامه چهارم قرار می‌گیرد. دولت موظف است لوایح بودجه‌های سنواتی را براساس اسناد فوق تنظیم و به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

سالیانه یازده و دودهم درصد (۱۱/۲٪) و رشد متوسط سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی، شانزده و نه دهم درصد (۱۶/۹٪)، به‌گونه‌ای که سهم بخش صنعت و معدن از تولید ناخالص داخلی از چهارده درصد (۱۴٪) در سال ۱۳۸۳ به شانزده و دودهم درصد (۱۶/۲٪) در سال ۱۳۸۸ و صادرات صنعتی از رشد متوسط سالیانه چهارده و هشت‌دهم درصد (۱۴/۸٪) برخوردار گردد تهیه و محورهای ذیل را به اجرا درآورد:

- الف) توسعه قابلیت‌های فناوری و ایجاد شرایط بهره‌مندی از جریان‌های سرریز فناوری در جهان و تأکید ویژه بر حوزه‌های دارای توان توسعه‌ای بالا در صنایع نوین.
- ب) تقویت مزیت‌های رقابتی و توسعه صنایع مبتنی بر منابع (صنایع انرژی‌بر، صنایع معدنی، صنایع پتروشیمی، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و زنجیره‌های پایین‌دستی آنها).
- ج) اصلاح و تقویت نهادهای پشتیبانی‌کننده توسعه کارآفرینی و صنایع کوچک و متوسط.
- د) بهبود و گسترش سیستم‌های اطلاع‌رسانی، توسعه و گسترش پایگاه‌های داده‌های علوم زمین به‌منظور دسترسی سرمایه‌گذاران و کارآفرینان به اطلاعات مورد نیاز توسط دولت.
- هـ) گسترش تولید صادرات‌گرا در چارچوب سیاست‌های بازرگانی کشور.
- و) تجهیز منابع لازم در توسعه صنعتی و معدنی:
۱. دولت مکلف است در طول سال‌های برنامه، سرمایه بانک صنعت و معدن را متناسباً برابر سقف مصوب اساسنامه افزایش دهد.
  ۲. استفاده از علوم و فناوری‌های نوین در کلیه زمینه‌های معدنی از قبیل اکتشاف، استخراج، فرآوری مواد معدنی و صنایع معدنی، دولت مکلف است زمینه حضور سرمایه‌گذاران خارجی را در امور فوق فراهم آورد.
  ۳. تقویت شرکت‌های مادر تخصصی توسعه‌ای در جهت توسعه بخش غیردولتی با استفاده از منابع عمومی، خارجی و منابع ناشی از فروش سهام شرکت‌های زیرمجموعه و عرضه سهام شرکت‌های مادر تخصصی در بازار بورس تا سقف چهل‌ونه درصد (۴۹٪) به‌استثنای موارد مذکور در صدر اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
  ۴. در جهت ایجاد ارزش‌افزوده بیشتر و استفاده از منابع گاز در توسعه صنعتی و معدنی، به دولت اجازه داده می‌شود با رعایت سقف‌های مصوب ماده (۱۳) برنامه تا مبلغ ۹ میلیارد (۹,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) دلار در جهت ایجاد صنایع انرژی‌بر و صنایع دارای مزیت نسبی با هدف صادراتی تعهد و تأمین نماید.
  ۵. تأمین زیربنای لازم در معادن بزرگ و مناطق معدنی توسط دولت.
  ۶. اصلاح اساسنامه صندوق بیمه فعالیت‌های معدنی و صندوق حمایت از توسعه و تحقیقات

صنعت الکترونیک در جهت تقویت و توسعه نهادهای پوشش‌دهنده مخاطرات سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه اکتشاف مواد معدنی و سرمایه‌گذاری خطرپذیر در صنایع نوین.

بند «الف» ماده (۵)

به منظور تحقق اهداف و شاخص‌های کمی مربوط به ارتقای بهره‌وری کل عوامل تولید مندرج در جدول بخش هفتم این قانون:

الف) تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی مکلفند در تدوین اسناد ملی، بخشی و استانی سهم ارتقای بهره‌وری کل عوامل تولید در رشد تولید مربوطه را تعیین کرده و الزامات و راهکارهای لازم برای تحقق آنها را برای تحول کشور از یک اقتصاد نهاده‌محور به یک اقتصاد بهره‌ورمحور با توجه به محورهای زیر مشخص کنند به طوری که سهم بهره‌وری کل عوامل در رشد تولید ناخالص داخلی حداقل به سی و یک و سدهم درصد (۳/۳۱٪) برسد:

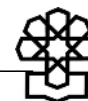
۱. هدفگذاری‌های هر بخش و زیربخش با شاخص‌های ستانده به نهاده مشخص گردد به طوری که متوسط رشد سالیانه بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و کل عوامل تولید به مقادیر حداقل ۳/۵، ۱ و ۲/۵ درصد برسد.

جدول ۱. تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی در برنامه چهارم توسعه

(میلیارد ریال - قیمت‌های ثابت ۱۳۸۱)

رشد متوسط (درصد)	۱۳۸۸					۱۳۸۳	عنوان
	جمع	رشد (درصد)	از محل ارتقای بهره‌وری عوامل	رشد (درصد)	از محل منابع تولید (کار و سرمایه)		
۶/۵	۱۶۳۰۹۵/۷	۲/۲	۱۶۴۹۲/۳	۴/۳	۱۴۷۱۰۳/۴	۱۱۹۴۰۵/۴	ارزش افزوده بخش کشاورزی
۳	۲۶۵۱۸۸/۶	-۰/۳	۳۴۲۴/۲	۲/۸	۲۶۱۷۶۴/۴	۲۲۸۲۱۰/۲	ارزش افزوده بخش نفت و گاز
۱۱/۳	۳۳۸۸۲۲/۶	۳/۹	۵۵۶۸۸/۱	۷/۳	۲۸۳۱۳۴/۵	۱۹۸۶۱۱/۵	ارزش افزوده بخش صنایع و معادن
۱۱/۲	۲۳۹۴۷۲/۶	۴/۴	۴۳۵۶۵/۰	۶/۹	۱۹۵۹۰۷/۶	۱۴۰۶۱۰/۲	صنعت
۱۱/۲	۹۲۳۶/۸	۴/۴	۱۶۸۰/۴	۶/۹	۷۵۵۶/۴	۵۴۲۳/۵	معدن
۱۱/۹	۸۰۳۶۳/۸	۲/۸	۹۴۹۶/۲	۹/۱	۷۰۸۶۷/۶	۴۵۷۹۸/۷	ساختمان
۷/۵	۹۷۴۹/۴	۲/۲	۹۴۶/۵	۵/۴	۸۸۰۲/۹	۶۷۷۹/۱	آب و برق
۹/۰	۷۷۶۸۳/۳	۲/۸	۹۵۰۴۷/۲	۶/۲	۶۸۱۶۳۶/۱	۵۰۴۷۹۰/۸	ارزش افزوده بخش خدمات
۱۱/۰	۱۳۶۰۴۹/۹	۴/۳	۲۴۳۵۹/۰	۶/۷	۱۱۱۶۹۰/۹	۸۰۷۳۹/۰	حمل و نقل، انبارداری

رشد متوسط (درصد)	۱۳۸۸					۱۳۸۳	عنوان
	جمع	رشد (درصد)	از محل ارتقای بهره‌وری عوامل	رشد (درصد)	از محل منابع تولید (کار و سرمایه)		
۱۸/۰	۲۶۳۶۷/۴	۷/۹	۷۶۹۲/۵	۱۰/۱	۱۸۶۷۴/۹	۱۱۵۲۵/۴	ارتباطات
۱۱/۰	۲۵۶۲۶۸	۳/۳	۳۶۲۹۵/۸	۷/۶	۲۱۹۹۷۲/۲	۱۵۲۲۶۰/۶	بازرگانی، رستوران و هتلداری
۳/۴	۱۳۷۷۸۳/۶	۱/۱	۷۴۴۷/۴	۲/۲	۱۳۰۳۳۶/۲	۱۱۶۸۴۲/۷	خدمات عمومی و اجتماعی
۹/۰	۲۲۰۲۱۴/۴	۲/۰	۱۹۲۵۲/۵	۷/۰	۲۰۰۹۶۱/۹	۱۴۳۴۲۳/۱	خدمات مالی، پولی و مستغلات
۸/۰	۱۵۴۴۲۹۰/۲	۲/۵	۱۷۰۶۵۱/۷	۵/۵	۱۳۷۳۶۳۸/۵	۱۰۵۱۰۱۸/۰	تولید ناخالص داخلی

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

توضیح: لازم به ذکر است که در بخش هفتم قانون برنامه چهارم توسعه، جدول فوق‌الذکر تحت عنوان جدول (۲-۲) ارائه شده است.

ماده (۳۷)

دولت موظف است در جهت ایجاد فضا و بسترهای مناسب برای تقویت و تحکیم رقابت‌پذیری و افزایش بهره‌وری نیروی کار، متوسط سالیانه سه و نیم درصد (۳/۵٪) و رشد صادرات غیرنفتی، متوسط سالیانه ده و هفت‌دهم درصد (۱۰/۷٪) و ارتقای سهم صادرات کالاهای با فناوری پیشرفته در صادرات غیرنفتی از دو درصد (۲٪) به ۶ درصد (۶٪)، اقدام‌های ذیل را به‌عمل آورد:

الف) نظام‌های قانونی، حقوقی، اقتصادی، بازرگانی و فنی مناسب را در جهت تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد فراهم نماید.

ب) از تولید کالاهای و خدمات در عرصه‌های نوین و پیشتاز فناوری در کشور از طریق اختصاص بخشی از تقاضای دولت به خرید این تولیدات حمایت به‌عمل آورد.

ج) زمینه مشارکت تشکلهای قانونی غیردولتی صنفی- تخصصی بخش‌های مختلف را در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری‌های مربوطه ایجاد نماید.

د) خدمات بازرگانی، فنی، مالی، بانکی و بیمه‌ای پیشرفته را توسعه داده و یا ایجاد نماید.

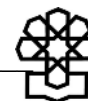
در این قسمت قبل از ارزیابی شاخص‌های عملکرد بخش صنعت ضروری است عملکرد ماده (۲۱) قانون برنامه چهارم درخصوص تدوین استراتژی توسعه صنعتی مورد تأکید قرار گیرد. به همین دلیل به اختصار به موضوع استراتژی و عملکرد دولت در این خصوص پرداخته می‌شود.

استراتژی توسعه صنعتی به مجموعه‌ای از جهت‌گیری‌های بلندمدت دولت اطلاق می‌شود که در بعد خارجی چارچوب و نحوه ارتباط صنعت کشور با اقتصاد جهانی را تعریف می‌کند و در بعد داخلی نیز به‌طور غیرمستقیم بر اختصاص منابع بین صنایع و یا گروه‌های صاحب نفوذ جامعه اثر می‌گذارد. سیاست صنعتی در لایه‌ای پایین‌تر از استراتژی توسعه صنعتی در واقع ابزار، بودجه،

ملزومات و تاکتیک‌های اجرایی طی مسیر را مشخص می‌سازد. شکست بازار یکی از دلایل بارز دخالت دولت در اقتصاد است و از آنجا که در اقتصادهای در حال گذار، عملکرد بازار ضعیف است و وضعیت کارکرد بازارها نیز باعث شده است که در موارد شکست بازار، قیمت‌ها از انعکاس هزینه فرصت واقعی منابع ناتوان بمانند، به همین دلیل ضرورت مداخله دولت در امور صنعتی و تدوین استراتژی توسعه صنعتی الزامی می‌شود.

در قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) جایگاه قانونی تدوین استراتژی توسعه صنعتی به ماده (۲۱) این قانون برمی‌گردد. به طوری که طبق این ماده و تبصره بند «ج» ماده (۷۲) این قانون، دولت باید این سند راهبردی توسعه بخش را در چارچوب تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران و بر حسب مورد با تصویب مجلس شورای اسلامی، مبنای تنظیم عملیات اجرایی برنامه چهارم توسعه قرار می‌داد که عملاً این امر مهم صورت نگرفته است. به عبارت دیگر هر چند در سال ۱۳۸۵ «سند راهبرد توسعه صنعتی کشور» تهیه شد اما نه به تصویب نهایی رسید و نه به اجرا گذاشته شد. بررسی عملکرد و جهت‌گیری‌های بخش صنعت کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه گویای این مسئله است که توسعه بخش مبتنی بر استراتژی مشخص و به تبع آن سیاست صنعتی خاصی نبوده است و وزارت صنایع و معادن به‌عنوان متولی تدوین استراتژی و اجرای سیاست‌های صنعتی با دستور کار قرار دادن طرح آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷-۱۳۹۰) بیشتر به دنبال برنامه‌ریزی صنعتی بوده و از سیاست یا راهبرد خاصی پیروی نکرده است.

بنابراین به‌رغم تأکیدات قانون برنامه چهارم توسعه مبنی بر تدوین استراتژی توسعه صنعتی، به دلیل اجرایی نشدن موضوع تدوین استراتژی، در حال حاضر مهمترین چالش جدی پیش‌روی بخش صنعت کشور، فقدان استراتژی جامع توسعه صنعتی به‌منظور دستیابی به اهداف اسناد بالادستی به‌خصوص اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور است. به‌همین دلیل با توجه به ضرورت امر، موضوع تدوین استراتژی توسعه صنعتی مجدداً در قانون برنامه پنجم توسعه و در قالب ماده (۱۵۰) مورد تأکید و تصریح قرار گرفته است.

فصل دوم - ارزیابی و تحلیل شاخص‌های عملکرد بخش صنعت در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی و تحلیل عملکرد پنج‌ساله بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

۱-۲. مقدمه

در این فصل برای ارزیابی عملکرد بخش صنعت، تحول شاخص‌های عمده بخش از قبیل نرخ رشد بخش صنعت، تحول مقدار تولید محصولات منتخب صنعتی، تحول اشتغال، تحول بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و کل عوامل تولید (TFP) در بخش صنعت و تحول در صادرات صنعتی برای سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ مورد برآورد قرار گرفته و نتایج به‌دست آمده با اهداف کمی برنامه چهارم توسعه، مقایسه تطبیقی می‌شود. همچنین در نهایت جمع‌بندی و تحلیل عملکرد پنج‌ساله بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) نیز ارائه خواهد شد.

۲-۲. تحول نرخ رشد بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

متوسط نرخ رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت طی برنامه چهارم توسعه، معادل ۱۱/۲ درصد پیش‌بینی شده که بالاترین نرخ رشد در میان بخش‌های اقتصادی کشور است. طبق اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه بخش صنعت، ارزش‌افزوده صنعت به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ از ۷۱۶۷۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۳ باید به ۱۲۲۰۶۰/۹ میلیارد ریال در پایان برنامه یعنی سال ۱۳۸۸ برسد (جدول ۲).

جدول ۲. تولید ناخالص داخلی و ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی در برنامه چهارم توسعه

(میلیارد ریال)

به قیمت ثابت در سال ۱۳۷۶

رشد متوسط (درصد)	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	سال
۶/۵	۸۳۳۸۵/۹	۷۷۴۷۹/۲	۷۲۵۳۸/۱	۶۸۲۷۵/۴	۶۴۴۸۹/۱	۶۰۸۶۱/۸	ارزش‌افزوده بخش کشاورزی
۳/۰	۱۳۳۵۱۱/۷	۱۲۸۸۹۲/۰	۱۲۴۸۸۲/۴	۱۲۱۳۹۲/۳	۱۱۸۱۹۱/۸	۱۱۵۱۶۸/۴	ارزش‌افزوده بخش نفت
۱۱/۲	۱۷۴۳۵۷/۱	۱۵۵۱۱۷/۳	۱۳۹۱۱۱/۸	۱۲۵۲۸۷/۳	۱۱۳۰۹۷/۶	۱۰۲۳۸۵/۷	ارزش‌افزوده بخش صنایع و معادن
۱۱/۲	۱۲۲۰۶۰/۹	۱۰۸۵۸۲/۱	۹۷۳۷۸/۲	۸۷۷۰۱/۲	۷۹۱۶۸/۳	۷۱۶۷۰/۰	صنعت
۱۱/۲	۴۷۰۸/۱	۴۱۸۸/۲	۳۷۵۶/۰	۳۳۸۲/۸	۳۰۵۳/۷	۲۷۶۴/۴	معادن
۱۱/۹	۴۰۹۶۲/۰	۳۶۲۱۹/۹	۳۲۲۷۳/۹	۲۸۹۴۱/۴	۲۵۸۹۹/۳	۲۳۳۴۳/۹	ساختمان
۷/۵	۶۶۲۶/۱	۶۱۲۷/۱	۵۷۰۲/۶	۵۲۶۲/۱	۴۹۷۶/۳	۴۶۰۷/۳	آب، برق و گاز

عنوان	سال	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	رشد متوسط (درصد)
ارزش افزوده بخش خدمات		۲۵۷۲۹۵/۵	۲۷۷۹۶۸/۲	۳۰۱۲۴۹/۳	۳۲۷۷۳۵/۹	۳۵۸۵۷۸/۳	۳۹۵۸۴۹/۸	۹/۰
بازرگانی، رستوران و هتلداری		۷۷۶۰۸/۳	۸۵۴۷۶/۶	۹۴۴۰۵/۱	۱۰۴۶۳۰/۵	۱۱۶۵۸۳/۲	۱۳۰۶۲۱/۶	۱۱/۰
حمل و نقل و انبارداری		۴۱۱۵۳/۲	۴۵۳۱۷/۷	۵۰۰۴۳/۱	۵۵۴۵۴/۵	۶۱۷۷۹/۹	۶۹۳۴۵/۶	۱۱/۰
ارتباطات		۵۸۷۴/۶	۶۸۴۶/۴	۷۹۶۱/۴	۹۲۵۰/۸	۱۰۷۶۶/۰	۱۳۴۳۹/۷	۱۸/۰
مؤسسات پولی و مالی		۷۳۱۰۳/۸	۷۸۹۷۰/۵	۸۵۵۷۷/۲	۹۳۰۹۳/۲	۱۰۱۸۴۵/۱	۱۱۲۲۲۹/۲	۹/۰
خدمات عمومی		۴۶۴۳۲/۵	۴۶۶۳۵/۰	۴۶۷۱۷/۲	۴۶۶۶۴/۸	۴۶۴۵۰/۵/۰	۴۶۲۰۳/۸	-۱/۰
خدمات اجتماعی و شخصی		۱۳۱۲۳/۱	۱۴۷۲۲/۱	۱۶۵۴۵/۳	۱۸۶۴۲/۱	۲۱۰۹۹/۰	۲۴۰۲۵/۵	۱۲/۹
تولید ناخالص داخلی		۵۳۵۷۱۱/۴	۵۷۳۷۴۶/۷	۶۱۶۲۰۴/۳	۶۶۴۲۶۸/۲	۷۲۰۰۶۶/۸	۷۸۷۱۳۵/۸	۸/۰

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، بخش هفتم، جداول کمی برنامه، ۱۳۸۴، ص ۲۰۵.

همچنین سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ با متوسط نرخ رشد ۳ درصد، باید از ۱۸ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۲۰/۹ درصد در سال ۱۳۸۸ افزایش یابد (جدول ۳).

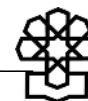
جدول ۳. اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه ارزش افزوده و سهم

بخش صنعت در تولید ناخالص داخلی

عنوان	سال واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	متوسط نرخ رشد (درصد)
ارزش افزوده صنعت به قیمت ثابت ۱۳۷۶	میلیارد ریال	۷۱۶۷۰	۷۹۱۶۸/۳	۸۷۷۰۱/۲	۹۷۳۷۸/۲	۱۰۸۵۸۲/۱	۱۲۲۰۶۰/۹	۱۱/۲
سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت ۱۳۷۶	درصد	۱۸	۱۸/۶	۱۹/۲	۱۹/۸	۲۰/۳	۲۰/۹	۳

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه، جلد چهارم، ص ۱۵۳.

برآورد عملکرد بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که نرخ رشد بخش صنعت طی این دو سال به ترتیب تقریباً معادل ۱/۳ و ۱ درصد و به طور متوسط سالیانه حدود ۱/۱۵ درصد بوده است که در مقایسه با هدف برنامه (معادل ۱۱/۲ درصد) می‌توان نتیجه گرفت که فقط حدود ۱۰/۳ درصد از اهداف برنامه چهارم توسعه در زمینه نرخ رشد بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ محقق شده است. به عبارت دیگر طی دو سال آخر برنامه شکاف بین عملکرد بخش و هدف برنامه در مورد درصد رشد تعیین شده، به طور متوسط سالیانه حدود ۱۰ درصد (عدم تحقق هدف برنامه به میزان ۹۰ درصد) بوده است. عملکرد سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی (GDP)

طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ حکایت از این امر دارد که تقریباً ۱۰۰ درصد از هدف برنامه تحقق یافته است، زیرا سهم صنعت در GDP به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ به ۲۰/۸ درصد در سال ۱۳۸۷ و ۲۱ درصد در سال ۱۳۸۸ برآورد شد، درحالی که هدف برنامه چهارم توسعه طی این دو سال به ترتیب ۲۰/۳ و ۲۰/۹ درصد بوده است (جدول ۴). براساس گزارش بانک مرکزی در خلاصه تحولات اقتصادی کشور در سال ۱۳۸۷، پیامدهای رکود جهانی و همچنین رکود جهانی حاکم بر ساخت‌وساز واحدهای مسکونی در کشور، فعالیت‌های بخش صنعت و معدن را تحت تأثیر قرار داد و در سال ۱۳۸۸، در پی تداوم رکود حاکم بر اقتصاد جهانی و تأثیرپذیری اقتصاد کشور از آن و نیز تحت تأثیر برخی عوامل درون‌زا و برون‌زا، بخش صنعت و معدن همانند سال قبل از رشد کندی برخوردار بوده است.

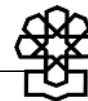
با این حال برآوردهای اولیه حاکی از رشد مثبت ارزش‌افزوده فعالیت‌های صنعتی و معدنی است، اگرچه با اهداف ترسیم شده در برنامه چهارم توسعه در این سال فاصله خواهد داشت. البته در بیان عملکرد سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی باید با احتیاط رفتار کرد و به این نکته اساسی توجه داشت که هدف پیش‌بینی شده در برنامه با فرض دستیابی به متوسط رشد سالیانه ۸ درصد تولید ناخالص داخلی تعیین شده است. به عبارت دیگر با توجه به عملکرد رشد اقتصادی در دو سال آخر برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به‌طور متوسط معادل ۰/۵ درصد، میزان تحقق هدف برنامه در زمینه رشد اقتصادی، تقریباً ۷ درصد خواهد شد. بنابراین تحقق تقریباً ۱۰۰ درصدی هدف برنامه در زمینه سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی را باید نسبت به عملکرد پایین رشد اقتصادی سنجید. در این صورت می‌توان نتیجه گرفت که بخشی از موفقیت صد درصد صنعت در دستیابی به سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ می‌تواند در کوچک‌تر بودن رشد تولید ناخالص داخلی در مقایسه با هدف پیش‌بینی شده در برنامه ریشه داشته باشد.

جدول ۴. برآورد ارزش افزوده و رشد صنعت کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

عنوان	واحد	میانگین برنامه سوم توسعه	۱۳۸۳	سال‌های برنامه چهارم توسعه					میانگین برنامه چهارم توسعه
				۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	
ارزش افزوده صنعت به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶	میلیارد ریال	۵۹۴۰۴	۷۳۴۹۳	۸۳۵۱۵	۹۲۴۸۵	۱۰۰۱۶۱	۱۰۱۵۰۹	۱۰۲۵۵۴/۶	۹۶۰۴۴/۹
رشد سالیانه صنعت	درصد	۱۱/۷	۱۱/۵	۱۳/۶	۱۰/۷	۸/۳	۱/۳	۱	۷
تولید ناخالص داخلی (GDP) به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶	میلیارد ریال	-----	۴۰۴۳۳۴	۴۲۳۲۰۷/۷	۴۴۷۹۶۱	۴۸۳۰۱۴	۴۸۸۰۲۴/۰۶	۴۸۸۳۵۵/۵۵	۴۶۶۱۱۲/۵
رشد سالیانه GDP به قیمت پایه	درصد	-----	۵/۰۸	۴/۶۶	۵/۸۴	۷/۸۲	۱/۰۴	۰/۰۷	۴
سهم صنعت در GDP به قیمت پایه	درصد	-----	۱۸/۱	۱۹/۷	۲۰/۶	۲۰/۷	۲۰/۸	۲۱	۲۰/۵
رشد سالیانه سهم صنعت در GDP به قیمت پایه	درصد	-----	-----	۸/۸	۴/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۳

مآخذ: بانک مرکزی، آمار سری زمانی اقتصادی؛ صندوق بین‌المللی پول (IMF)، گزارش سالیانه چشم‌انداز اقتصاد جهانی در سال ۲۰۱۰؛ محاسبات تحقیق.

توضیح: آمار تولید ناخالص داخلی برای دوره مورد بررسی از آمار قطعی و عملکردی صندوق بین‌المللی پول مندرج در گزارش چشم‌انداز اقتصاد جهانی مربوط به سال ۲۰۱۰ احصا شده است و با توجه به مفروض بودن روند سهم بخش صنعت طی سال‌های اخیر مقادیر افزوده بخش صنعت برای سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ برآورد شد. لازم به ذکر است عمده دلیل استفاده از آمار جهانی، عدم ارائه آمار حساب‌های مالی از سوی نهادهای زیربند به خصوص بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است، به گونه‌ای که در حال حاضر (مردادماه ۱۳۹۰) آمار سالیانه تولید ناخالص داخلی (GDP) و ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بخش صنعت برای سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ هنوز ارائه نشده است و تنها آمار ۶ ماه اول سال ۱۳۸۷ قابل دسترس است.

لازم به ذکر است که مهمترین مشکل صنایع کشور در بُعد ارزش افزوده و به تبع آن صادرات و رقابت پذیری به ساختار نامتناسب بخش صنعت کشور و عدم تناسب منطقی بین تعداد بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ، پایین بودن خروجی صنایع متوسط به عنوان حلقه رابط بین صنایع کوچک و بزرگ، پایین بودن سهم ارزش افزوده و ظرفیت صنایع کوچک، رقابت ناسالم و محدودیت و کوچک بودن بازارهای داخلی برمی‌گردد که معمولاً در فقدان رویکردهای سیستمی در امر توسعه صنعتی کشور و تمرکز بیش از حد سیاست‌های دولت به صنایع کوچک طی سال‌های اخیر، بدون اهتمام جدی به شکل‌گیری شبکه‌ها و خوشه‌های صنعتی ریشه دارد.

جهت‌گیری اصلی و منسجم سیاست‌های دولت در زمینه صنایع کوچک بیشتر معطوف به برنامه سوم توسعه است. در واقع برنامه سوم نقطه عطفی در زمینه تدوین بسته‌های سیاستی برای حمایت از صنایع کوچک کشور محسوب می‌شود. به طوری که تأکید بر نقش صنایع کوچک، ترویج کارآفرینی و ایجاد اشتغال با تأسیس سازمان صنایع کوچک (با تصویب «قانون تمرکز امور صنعت و معدن» در سال ۱۳۷۹)، تأسیس صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک (بر اساس تصویب «قانون تأسیس صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک» در ۱۳۸۳/۹/۲۴) و مهیا ساختن بسترها و نهادهای مالی لازم از قبیل تقویت توان مالی بانک صنعت و معدن (به موجب ماده (۱۱۱) قانون برنامه سوم) طی سال‌های برنامه سوم توسعه، نمونه بارز این جهت‌گیری‌هاست.

در قانون برنامه چهارم توسعه در بند «ج» ماده (۲۱)، موضوع اصلاح و تقویت نهادهای پشتیبانی‌کننده توسعه کارآفرینی و صنایع کوچک و متوسط مطرح شده است و در بند «الف» ماده (۳۹) نیز، دولت موظف شده است اصلاح ساختار و ساماندهی مناسب بنگاه‌های اقتصادی و تقویت رقابت‌پذیری آنها را از طریق زیر اصلاح نماید:

۱. حمایت از ایجاد پیوند مناسب بین بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ (اعطای کمک‌های هدفمند)، توسعه شبکه‌ها، خوشه‌ها و زنجیره‌ها و انجام تمهیدات لازم برای تقویت توان فنی، مهندسی، تخصصی، تحقیق و توسعه و بازاریابی در بنگاه‌های کوچک و متوسط و توسعه مراکز اطلاع‌رسانی و تجارت الکترونیک برای آنها.

۲. رفع مشکلات و موانع رشد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط و کمک به بلوغ و تبدیل آنها به بنگاه‌های بزرگ و رقابت‌پذیر و اصلاح ساختار قطبی کنونی.

به عنوان نمونه بررسی عملکرد مواد قانونی طی سه سال اول برنامه چهارم توسعه نشان می‌دهد که به منظور دستیابی به اهداف برنامه در زمینه توسعه شبکه و خوشه‌ها، فقط ۱۱ خوشه صنعتی در کشور به بهره‌برداری رسیده و در زمینه ایجاد پیوند مناسب بین بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ نیز به دلیل عدم اجرای صحیح و کامل «قانون حداکثر استفاده از توان فنی و

مهندسی داخل در اجرای پروژه‌ها» و عدم گسترش و تقویت پیمانکاری فرعی عملاً موفقیت چندانی مشاهده نمی‌شود. همچنین در زمینه کمک به بلوغ و تبدیل بنگاه‌های کوچک و متوسط به بزرگ و رقابت‌پذیر و اصلاح ساختار قطبی کنونی بجز اقدامات نامتناسب و ناکافی از قبیل انجام مطالعات در زمینه افزایش بهره‌وری صنایع کوچک و متوسط (SME)، برگزاری دوره‌های آموزشی و... اساساً کار خاصی صورت نگرفته است. این درحالی است که لازمه دستیابی به هدف برنامه، بسترسازی و اتخاذ سیاست‌های انگیزش مالی و تشویق واحدهای کوچک و متوسط به ادغام یا توسعه واحدهای موجود بوده است تا ضمن بهره‌مندی از مزایای صرفه‌های مقیاس، بر مزیت رقابت‌پذیری آنها افزوده شود.

اساساً در بحث تولید، بهره‌مندی از مزایایی از قبیل ارزش‌افزوده، توان بازاریابی و صادراتی و توان رقابت‌پذیری بالا، به بنگاه‌های بزرگ صنعتی (شبکه‌ها یا خوشه‌های صنعتی) به دلیل برخورداری از صرفه‌های ناشی از مقیاس و مزیت‌های هم‌افزایی تعلق دارد که بنگاه‌های کوچک و متوسط از این مزیت بی‌بهره‌اند. ترکیب و ساختار صنعت کشور نشان می‌دهد، بیش از ۹۰ درصد آن را صنایع کوچک و خرد تشکیل می‌دهد و تقریباً ۷ درصد آن را صنایع متوسط و تنها نزدیک به ۳ درصد آنها به صنایع بزرگ اختصاص دارد. بنابراین با توجه به این ویژگی ساختاری بخش صنعت کشور و دامن زدن سیاست‌های دولت به این معضل در قالب برنامه‌های پنج‌ساله توسعه و آیین‌نامه گسترش صنایع کوچک و زودبازده، بدون توجه به اعمال سیاست‌های تکمیلی مانند حمایت از پیوند مناسب بین بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ، توسعه شبکه‌ها و خوشه‌های صنعتی و عدم تبدیل بنگاه‌های کوچک و متوسط به بنگاه‌های بزرگ رقابت‌پذیر و دارای نشان تجاری (برند)، باعث تشدید ساختار نامتناسب بخش صنعت کشور طی سال‌های اخیر شده است.

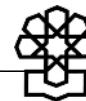
۲-۳. تحول مقدار تولید محصولات منتخب صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴ - ۱۳۸۸)

اقدامات مهم و اساسی برنامه چهارم توسعه در زمینه تولید محصولات صنعتی مشتمل بر سه هدف اصلی زیر است:

- افزایش مستمر سهم صنایع مبتنی بر فناوری‌های برتر (صنایع نوین) در ترکیب تولید صنعتی کشور،
- درون‌زا کردن توسعه صنایع مبتنی بر مزیت‌های رقابتی طبیعی (مبتنی بر منابع Resource - Based)،
- افزایش تولیدات مبتنی بر مزیت نسبی مانند پتروشیمی و خدمات مهندسی پشتیبان آن، صنایع انرژی‌بر و صنایع پایین‌دستی آنها و صنایع تبدیلی کشاورزی.

اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه تولید فلزات اساسی مانند فولاد خام و محصولات فولادی، تولید آلومینیم، مس و محصولات پتروشیمی در جدول زیر آمده است.

جدول ۵. اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه تولید فلزات اساسی و محصولات پتروشیمی

محصول	سال						واحد
	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	
فولاد خام	۹	۱۰	۱۱	-	۱۴/۲	۲۲/۲	میلیون تن
محصولات فولادی	۱۰/۴	۱۴	۱۶/۵	۱۷/۷	۲۰	۲۱	میلیون تن
آلومینیم	۲۲۰	۲۳۰	۲۲۰	۲۲۹	۲۸۸	۴۵۶	هزار تن
مس کاتد	۱۵۲	۱۸۰	۲۰۴	۲۱۴	۲۴۰	۲۸۵	هزار تن
محصولات پتروشیمی	۱۰	۱۱/۱	۲۱	۲۸	۳۴	۳۹	میلیون تن

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه، ۱۳۸۵، ص ۱۵۴.

بررسی آمار تولید محصولات منتخب صنعتی و معدنی وزارت صنایع و معادن طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که تعداد کالاهای صنعتی و معدنی گزارش شده در آمار مذکور از سال ۱۳۸۵ برای اولین بار از حدود ۷۳ قلم کالا به حدود ۳۷ قلم کالا منتخب تقلیل یافته است. بدیهی است با کاهش تعداد محصولات منتخب و تغییر چارچوب و ادغام برخی از کالاهای صنعتی، آثار کالاهای با رشد منفی بر میزان تولید و به تبع آن ارزش افزوده بخش صنعت، حذف خواهد شد. به عنوان نمونه در این سال در صنایع نساجی و پوشاک اقلامی که رشد پایین و منفی داشته‌اند، حذف شده یا وسایل نقلیه موتوری و لوازم خانگی که از اوایل سال ۱۳۸۴ با روند نزولی مواجه بودند در یکدیگر ادغام شده‌اند.

بنابراین با توجه به بدعت به وجود آمده در نحوه ارائه و ترکیب آمار تولید محصولات صنعتی و معدنی از سوی وزارت صنایع و معادن در سال ۱۳۸۵ و ادامه این روند طی سال‌های اخیر، گسستگی در آمار تولید محصولات صنعتی و معدنی ایجاد شده است. به طوری که در سال‌های اخیر از یک طرف امکان رصد آمار تولید بخش و تحلیل مقایسه‌ای آن، به صورت سری زمانی وجود ندارد و از سویی دیگر به دلیل کاهش دامنه اقلام صنعتی و معدنی، آمار تولید محصولات منتخب شفاف نبوده و قابل تعمیم برای کل بخش صنعت و معدن کشور نخواهد بود. به همین دلیل طی سال‌های اخیر از اعتبار و اهمیت آمار تولید وزارت صنایع و معادن در مقوله ارزیابی عملکرد، به شدت کاسته شده است.

بر اساس داده‌های وزارت صنایع و معادن، در سال ۱۳۸۴ تولید اغلب کالاهای منتخب صنعتی با افزایش همراه بود. از میان ۷۳ نوع کالای منتخب صنعتی و معدنی، تولید ۵۶ نوع کالا در گروه‌های مختلف صنعت، دارای رشد بود که از این تعداد ۲۸ قلم بیش از ۱۰ درصد رشد داشته‌اند. همچنین تولید ۱۷ قلم کالا نیز با کاهش مواجه شد که بیشترین کاهش تولید به الیاف فیلامنت نایلون، کولر آبی، انواع مینی بوس و اتوبوس به ترتیب به میزان ۴۶/۳-، ۴۴/۷- و ۳۴/۵- درصد تعلق دارد.

تولیدات پتروشیمی با ۴/۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۱۵/۸ میلیون تن رسید و براساس آمار شرکت ملی صنایع پتروشیمی حدود ۷۷/۱ درصد از ظرفیت اسمی واحدهای پتروشیمی مورد استفاده قرار گرفت. عدم بهره‌برداری کامل از واحدهای جدید پتروشیمی، در کاهش میزان به‌کارگیری از ظرفیت مؤثر بوده است.

در گروه صنایع فلزی و برق و الکترونیک، تولید فولاد خام، محصولات فولادی، شمش آلومینیم و مس کاتد به‌ترتیب از ۶/۸، ۱۵/۸، ۳/۱ و ۱۶/۷ درصد رشد نسبت به سال قبل برخوردار بوده است. در این گروه بیشترین کاهش به کولر آبی، تجهیزات مخابراتی و آبگرمکن گازی به‌ترتیب با نرخ ۴۴/۷-، ۳۶/۱- و ۲۵/۷- درصد تعلق داشته است (جدول ۶).

لازم به ذکر است که بر مبنای طرح جامع فولاد، در پایان برنامه چهارم توسعه، ظرفیت سالیانه تولید فولاد خام توسط بخش خصوصی و دولتی، ۲۹ میلیون تن پیش‌بینی شده است.

جدول ۶. آمار تولید محصولات منتخب صنایع فلزی و برق الکترونیک در سال ۱۳۸۴

ردیف	محصول	واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	درصد تغییر ۱۳۸۳ به ۱۳۸۴
۱	فولاد خام	هزار تن	۸۹۸۹/۶	۹۶۰۲/۶	۶/۸
۲	محصولات فولادی	هزار تن	۹۱۳۲/۸	۱۰۰۵۲/۱	۱۵/۸
۳	شمش آلومینیم	هزار تن	۲۱۲/۱	۲۱۸/۷	۳/۱
۴	مس کاتد	هزار تن	۱۵۲/۵	۱۷۸	۱۶/۷
۵	شمش طلا	کیلوگرم	۱۹۵/۶	۱۹۰/۶	-۲/۶
۶	الکتروود	هزار تن	۶۴/۳	۶۵/۱	۱/۲
۷	سیم و کابل	هزار تن	۱۷/۵	۱۷/۹	۱/۹
۸	کولر آبی	هزار دستگاه	۶۳۱	۳۴۸/۹	-۴۴/۷
۹	ماشین لباسشویی	هزار دستگاه	۳۳۵/۴	۵۱۳/۷	۵۳
۱۰	پیچ و مهره	تن	۶۲۸۰	۶۶۵۸/۶	۶/۰
۱۱	قوطی غذایی	میلیون عدد	۴۰۸/۱	۷۴۹	۸۳/۵
۱۲	لامپ روشنایی	میلیون عدد	۱۱۱/۹	۱۲۸/۴	۱۴/۷
۱۳	الکتروموتور	هزار عدد	۴۲۷۹/۲	۴۸۱۵	۱۲/۵
۱۴	تلویزیون رنگی	هزار دستگاه	۱۲۷۶	۱۱۱۰	-۱۳/۰
۱۵	انواع یخچال و فریزر	هزار دستگاه	۷۹۹	۱۲۴۲/۵	۵۵/۵
۱۶	مانیتور	هزار دستگاه	۸۰۵/۸	۷۲۲/۷	-۱۰/۳
۱۷	آبگرمکن گازی	هزار دستگاه	۶۶۸	۴۹۶/۲	-۲۵/۷
۱۸	بخاری گازی	هزار دستگاه	۴۷۵	۵۰۸/۲	۷/۰
۱۹	تجهیزات مخابراتی	هزار خط	۳۶۹۸/۹	۲۳۶۴/۱	-۳۶/۱

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن، ۱۳۸۴.

در گروه صنایع ماشین‌سازی و نیرو محرکه، تولید انواع تراکتور و موتور کشاورزی که از تجهیزات مورد نیاز بخش کشاورزی است به‌ترتیب با ۴۸/۹ و ۳۶ درصد رشد، افزایش قابل توجهی داشت. در این سال صنایع خودروسازی و موتور محرکه بر حجم تولیدات خود افزودند. تولید ماشین‌آلات راهسازی، انواع سواری و انواع کامیون و کامیونت نسبت به سال قبل به‌ترتیب ۳۲، ۱۱/۸ و ۵ درصد افزایش یافت. تولید قطعات خودرو نیز در زمینه تولید گیربکس و موتور بنزینی با ۳۵/۵ و ۳۰/۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل، رشد قابل توجهی را نشان می‌دهد؛ اما تولید موتورهای دیزلی با کاهش مواجه بود. تولید انواع مینی‌بوس و اتوبوس در این سال با ۳۴/۵ درصد کاهش مواجه شد. کاهش تقاضای مؤثر ناشی از قیمت بالای تولیدات مذکور و کنترل و تثبیت تعرفه خدمات حمل‌ونقل مسافری از دلایل عمده کاهش تولید اتوبوس و مینی‌بوس به‌شمار می‌رود (جدول ۷).

جدول ۷. آمار تولید محصولات منتخب صنایع ماشین‌سازی و نیروی محرکه در سال ۱۳۸۴

ردیف	محصول	واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	درصد تغییر ۱۳۸۴ به ۱۳۸۳
۱	انواع خودرو سواری	هزار دستگاه	۸۶۸/۲	۹۷۰/۹	۱۱/۸
۲	انواع مینی‌بوس و اتوبوس	دستگاه	۵۳۴۴	۳۵۰۰	-۳۴/۵
۳	انواع کامیون و کامیونت	دستگاه	۳۰۷۱۵	۳۲۲۵۴	۵/۰
۴	گیربکس	عدد	۲۸۹۵۴۶	۳۹۲۲۱۰	۳۵/۵
۵	موتورهای بنزینی خودرو	دستگاه	۳۰۷۰۵۷	۴۰۱۱۶۷	۳۰/۶
۶	موتورهای دیزلی	دستگاه	۱۱۷۰۳	۱۰۵۲۹	-۱۰/۰
۷	ماشین‌آلات راهسازی	دستگاه	۱۶۵۲	۲۱۸۰	۳۲/۰
۸	ماشین ابزار	دستگاه	۱۹۰۱	۱۹۹۵	۴/۹
۹	انواع تراکتور	دستگاه	۱۷۰۲	۲۵۳۳۹	۴۸/۹
۱۰	انواع موتور صنعتی	دستگاه	۵۳۹۱	۴۷۵۴	-۱۱/۸
۱۱	انواع موتور کشاورزی	دستگاه	۱۷۴۹۵	۲۳۷۹۹	۳۶

مأخذ: همان.

در گروه صنایع کانی غیرفلزی، تولید سیمان، شیشه جام و فلوت و ظروف شیشه‌ای به‌ترتیب ۱/۴، ۷/۸ و ۱۲ درصد نسبت به سال قبل افزایش یافته و تولید بقیه محصولات این گروه، تقریباً ثابت باقی‌مانده است (جدول ۸).

در سال ۱۳۸۴، خروج سیمان از سبد حمایتی، نحوه قیمتگذاری این کالا و ورود آن به بورس فلزات مطرح و توسط وزارت صنایع و معادن پیگیری شد؛ اما به‌دلیل نگرانی نسبت به افزایش قیمت آن به‌ویژه در فصول پرمصرف و عدم بهره‌برداری از ظرفیت‌های جدید، قیمتگذاری این کالا همچنان در چارچوب سبد حمایتی تعیین شد.

در گروه صنایع غیرفلزی نیز اغلب محصولات در مقایسه با سال قبل از رشد تولید برخوردار بودند. روغن موتور صنعتی، تولید پودر شوینده، روغن نباتی، انواع دارو و قند و شکر از گروه کالاهای اساسی به ترتیب ۹۹، ۱۵/۵، ۱۶/۴، ۵/۶ و ۳/۸ درصد افزایش نشان می‌دهد (جدول ۹). امکان دسترسی به بازارهای صادراتی جدید نظیر کشورهای همجوار و بهره‌برداری از طرح‌های توسعه کارخانجات در افزایش رشد تولید این گروه مؤثر بوده است.

جدول ۸. آمار تولید محصولات منتخب صنایع کانی غیرفلزی در سال ۱۳۸۴

ردیف	محصول	واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	درصد تغییر ۱۳۸۴ به ۱۳۸۳
۱	سیمان	هزار تن	۳۲۱۹۵/۴	۳۲۶۳۳/۷	۱/۴
۲	کلینکر	هزار تن	۲۹۷۰۶/۹	۲۹۸۰۵/۳	۰/۳
۳	شیشه جام و فلوت	هزار تن	۶۱۹/۷	۶۱۸/۲	۷/۸
۴	کاشی	میلیون مترمربع	۱۲۳/۰	۱۲۳/۹	۰/۷
۵	چینی بهداشتی	تن	۷۴۸۴۴	۷۵۰۱۵	۰/۲
۶	ظروف چینی و سرامیک	تن	۳۷۷۳۶	۳۷۷۶۰	۰/۱
۷	ظروف شیشه‌ای	هزار تن	۲۹۲/۶	۳۲۷/۷	۱۲/۰

مأخذ: همان.

جدول ۹. آمار تولید محصولات منتخب صنایع غیرفلزی در سال ۱۳۸۴

ردیف	محصول	واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	درصد تغییر ۱۳۸۴ به ۱۳۸۳
۱	لاستیک خودرو	هزار تن	۲۰۴/۸	۲۰۰/۳	-۲/۲
۲	پودر شوینده	هزار تن	۴۸۶/۸	۵۶۲	۱۵/۵
۳	انواع دارو	میلیون عدد	۲۵۲۶۸	۲۶۷۰۰	۵/۶
۴	روغن نباتی	هزار تن	۱۲۳۶	۱۴۳۸/۷	۱۶/۴
۵	قند و شکر	هزار تن	۱۱۹۳/۰	۱۲۳۸/۸	۳/۸
۶	نوشابه	میلیون لیتر	۲۱۰۰	۲۳۰۰	۹/۵
۷	سیگار	میلیون نخ	۲۱۲۰۰	۲۳۷۰۰	۱۱/۸
۸	انواع کاغذ	هزار تن	۴۴۴/۷	۴۸۶/۶	۹/۴
۹	کارتن	هزار تن	۳۸۹/۴	۳۷۵/۴	-۳/۶
۱۰	نئوپان	هزار مترمکعب	۵۸۹/۴	۵۸۰/۱	-۱/۶
۱۱	فیبر	هزار مترمکعب	۴۹/۳	۶۳/۵	۲۸/۸
۱۲	L.A.B (کلیل بنزن خطی)	هزار تن	۹۷	۱۰۱/۰	۴/۱
۱۳	D.M.T (دی‌متیل تر فتالات)	هزار تن	۶۰	۷۳/۲	۲۲/۰
۱۴	سموم دفع آفات نباتی	هزار تن	۳۱/۷	۲۲/۴	-۲۹/۲
۱۵	روغن موتور صنعتی تصفیه اول	هزار تن	۲۷۶/۸	۵۵۱/۴	۹۹
۱۶	دوده	هزار تن	۷۲/۵	۷۱/۱	-۲/۰

مأخذ: همان.

در گروه صنایع نساجی، تولید الیاف اکریلیک بیشترین رشد را به میزان ۶/۲ درصد به خود اختصاص داد و تولید الیاف فیلامنت نایلون نیز با ۴۶/۳ درصد کاهش مواجه بود (جدول ۱۰). بازسازی و نوسازی واحدهای بزرگ نساجی و مشکلات مربوط به تأمین مواد اولیه و رقابت در بازار فروش با توجه به پدیده قاچاق از علل رشد محدود و بعضاً کاهش تولید برخی از محصولات این صنعت بوده است.

جدول ۱۰. آمار تولید محصولات منتخب صنایع نساجی و پوشاک در سال ۱۳۸۴

ردیف	محصول	واحد	۱۳۸۳	۱۳۸۴	درصد تغییر ۱۳۸۳ به ۱۳۸۴
۱	الیاف و تاپس پلی استر	تن	۳۳۲۵۶	۳۳۰۹۵	-۰/۵
۲	نخ پلی استر	تن	۱۸۹۷۸	۱۸۴۱۷	-۳
۳	الیاف اکریلیک	تن	۴۵۹۰۸	۴۸۷۷۵	۶/۲
۴	الیاف فیلامنت نایلون	تن	۱۷۴۲۲	۹۳۵۵	-۴۶/۳
۵	نخ پنبه و الیاف مصنوعی	هزار تن	۲۰۰/۴	۲۰۱/۲	۰/۴
۶	نخ هایبالک	تن	۳۰۲۸۳	۳۰۳۸۷	۰/۳
۷	پارچه از پنبه و الیاف مصنوعی	میلیون مترمربع	۹۴۵/۳	۹۴۷/۷	۰/۳
۸	پارچه فاستونی	هزار مترمربع	۴۵۳۸۳	۴۵۵۴۷/۹	۰/۴
۹	پتو (مینگ و غیرمینگ)	هزار تخته	۱۱۳۵۴/۸	۱۱۴۰۱/۴	۰/۴
۱۰	موکت نمدی و تافتینگ	میلیون مترمربع	۸۴/۱	۸۴/۵	۰/۴
۱۱	فرش ماشینی	میلیون مترمربع	۳۹/۵	۳۹/۷	۰/۴
۱۲	گونی و چتایی پلی پروپلین	تن	۸۷۳۷۶	۸۷۶۶۸	۰/۳

مأخذ: همان.

در دومین سال برنامه چهارم توسعه، تولید اکثر واحدهای صنعتی با رشد همراه بود. براساس آمار وزارت صنایع و معادن (جدول ۱۱)، در سال ۱۳۸۵ از میان ۳۷ نوع کالای منتخب صنعتی و معدنی، تولید ۲۶ نوع کالا در گروه‌های مختلف صنعتی دارای رشد بود که از این تعداد ۱۶ قلم رشدی بیش از ۱۰ درصد داشته‌اند. تولید فولاد خام، شیشه تخت، سیمان و کاشی که از مصالح تولید ساختمان و مسکن محسوب می‌شوند، به ترتیب ۶/۲، ۱۳/۴، ۸/۲ و ۲۶/۶ درصد نسبت به سال قبل افزایش نشان می‌دهد. زیرمجموعه محصولات فولادی شامل تیر آهن، میلگرد، ورق سرد و کلاف نیز به ترتیب با ۱۱/۷، ۲۶/۷، ۵۵/۴ و ۷/۹ درصد افزایش تولید مواجه بود، اما تولید لوله با ۱۷/۹ درصد کاهش مواجه شد.

در این سال صنایع خودروسازی و موتور محرکه نیز تولید اغلب محصولات خود را افزایش دادند. تولید انواع وانت، خودرو دو دیفرانسیل و انواع سواری نسبت به سال قبل به ترتیب ۲۲/۲،

۲۸/۲ و ۹/۲ درصد افزایش یافت، اما تولید ون با نرخ کاهشی مواجه بود. در بخش تولید قطعات خودرو نیز تولید لاستیک خودرو ۲ درصد رشد داشت.

در گروه صنایع غیرفلزی، اغلب محصولات در مقایسه با سال قبل از رشد تولید برخوردار بودند. تولید انواع دارو، پودر شوینده، روغن نباتی و قند و شکر از گروه کالاهای اساسی به ترتیب ۱۵/۷، ۱۴/۴، ۶/۳ و ۱/۵ درصد افزایش یافته است.

در گروه صنایع نساجی، همانند چند سال اخیر، علیرغم اجرای طرح نوسازی صنایع نساجی که در سال ۱۳۸۰ به تصویب رسید و طی چهار سال اخیر اجرا شد، رشد تولیدات نساجی بسیار ناچیز یا به شدت منفی بود. در بین محصولات نساجی تنها «الیاف فیلامنت نایلون» از رشدی به میزان ۵/۴ درصد برخوردار شد. «الیاف و تاپس پلی استر» و «الیاف اکریلیک» به ترتیب با ۱۶/۳ و ۴۲/۶ درصد کاهش رشد مواجه بودند. طبق گزارش وزارت صنایع و معادن، در سال مورد بررسی تولید ۱۱ کالای صنعتی از ۳۷ نوع کالای صنعتی و معدنی با کاهش مواجه بوده است.

جدول ۱۱. آمار تولید محصولات منتخب صنعتی طی سه سال اول برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۶)

درصد تغییرات نسبت ۱۳۸۶ به ۱۳۸۵	۱۳۸۶	درصد تغییرات ۱۳۸۵ به ۱۳۸۴	۱۳۸۵	درصد تغییرات ۱۳۸۴ به ۱۳۸۳	۱۳۸۴	واحد	محصول
۳	۱۰۲۹۸/۲	۴	۹۹۸۹/۵	۶/۸	۹۶۰۳/۶	هزار تن	فولاد خام*
۹/۷	۱۴۳۴۳/۲	۲۳/۵	۱۳۰۷۲/۵	۱۵/۸	۱۰۵۸۲/۱	هزار تن	محصولات فولادی
۷/۳	۱۸۴۴/۵	۱۱/۷	۱۷۱۸/۸	-	۱۵۳۸/۴	هزار تن	تیر آهن
۷/۹	۳۰۱۲/۲	-۱۲/۹	۲۷۹۲/۷	-	۳۲۰۷/۷	هزار تن	میلگرد
-۱/۲	۴۰۱۴/۶	-۱۵/۲	۴۰۶۴/۵	-	۴۷۹۵/۸	هزار تن	ورق گرم
۳۱/۴	۱۱۲۷/۸	۵۵/۵	۸۵۸/۳	-	۵۵۲/۱	هزار تن	ورق سرد
-۰/۷	۱۶۴/۶	۷/۹	۱۶۳/۴	-	۱۵۱/۵	هزار تن	کلاف
-۱۹/۲	۳۲/۴	-۸۶/۶	۴۰/۱	-	۲۹۹/۷	هزار تن	سایر
-۱/۳	۲۰۲/۸	-۶	۲۰۵/۵	۳/۱	۲۱۸/۷	هزار تن	شمش آلومینیم
-۱۹	۱۳۷/۶	۲۱/۴	۱۶۹/۹	-	۱۴۰	هزار تن	شمش روی
-۸/۳	۱۶/۶	-۹/۵	۱۸/۱	-	۲۰	هزار تن	شمش سرب
۱/۱	۲۰۳	۱۲/۸	۲۰۰/۸	۱۶/۷	۱۷۸	هزار تن	مس کاتد
۱۳/۵	۴۰۰۴۶/۷	۸/۱	۳۵۲۶۸/۲	۱/۴	۳۲۶۳۳/۷	هزار تن	سیمان
۲۰/۴	۸۴۱/۶	۴/۶	۶۹۹	۷/۸	۶۶۸/۲	هزار تن	شیشه تخت
۷/۴	۲۶۷۱/۲	۲۸/۶	۲۴۸۶/۱	-	۱۹۳۳/۵	هزار تن	کاشی و چینی بهداشتی
۷/۵	۱۷۲۵۱۷	۲۹/۵	۱۶۰۴۷۸/۳	۰/۷	۱۲۳/۹۰۰	هزار مترمربع	کاشی

محصول	واحد	۱۳۸۴	درصد تغییرات نسبت ۱۳۸۴ به ۱۳۸۳	۱۳۸۵	درصد تغییرات نسبت ۱۳۸۵ به ۱۳۸۴	۱۳۸۶	درصد تغییرات نسبت ۱۳۸۶ به ۱۳۸۵
چینی بهداشتی	هزار تن	۷۵	۰/۲	۷۹	۵/۳	۸۳/۴	۵/۶
انواع خودرو سواری	دستگاه	۹۷۰/۹۰۰	۱۱/۸	۱۰۷۶۸۴۳	۱۰/۹	۱۱۱۰۵۸۱۰	۳/۶
سواری	دستگاه	۸۴۱/۱۰۰	-	۹۱۸۵۸۳	۹/۲	۹۴۳۵۵۳	۲/۷
وانت	دستگاه	۱۲۵/۲۰۰	-	۱۵۲۹۵۸	۲۲/۲	۱۶۰۱۶۰	۴/۷
خودرو دو دیفرانسیل	دستگاه	۳۸۲۲	-	۴۹۰۱	۲۸/۲	۹۰۳۷	۸۴/۴
ون	دستگاه	۶۹۳	-	۴۰۱	-۴۲/۱	۳۰۶۰	۶۶۳/۱
لوازم خانگی	هزار دستگاه	۲۸۶۶/۲	-	۲۷۹۹/۹	-۲/۳	۲۹۸۴/۴	۶/۶
یخچال و فریزر	هزار دستگاه	۱۲۴۲/۵	۵۵/۵	۹۲۶/۱	-۲۵/۵	۱۱۱۹/۱	۲۰/۸
ماشین لباسشویی	هزار دستگاه	۵۱۳/۷	۵۳	۶۹۳/۴	۳۵	۸۳۲	۲۰
تلویزیون رنگی	هزار دستگاه	۱۱۱۰	-۱۳	۱۱۸۰/۴	۶/۳	۱۰۳۳/۳	-۱۲/۵
انواع کاغذ	هزار تن	۴۸۶/۶	۹/۴	۴۸۴/۸	-۰/۴	۴۶۱/۶	-۴/۸
لاستیک خودرو	هزار تن	۲۰۰/۳	-۲/۲	۲۰۴/۳	۲	۲۱۴	۴/۷
پودر شوینده	هزار تن	۵۶۲	۱۵/۵	۶۲۲/۱	۱۰/۷	۵۹۱/۴	-۴/۹
انواع دارو	میلیون عدد	۲۶۷۰۰	۵/۶	۳۰۵۲۱	۱۴/۳	۳۲۱۹۷	۵/۵
روغن نباتی	هزار تن	۱۴۳۸/۷	۱۶/۴	۱۵۲۹	۶/۳	۱۵۰۸/۸	-۱/۳
قند و شکر	هزار تن	۱۲۳۸/۸	۳/۸	۱۲۵۸/۷	۱/۶	۱۰۵۲/۷	-۱۶/۴
روغن موتور و صنعتی تصفیه اول	هزار تن	۵۵۱/۴	۹۹	۶۲۴/۷	۱۳/۳	۶۷۹/۲	۸/۷
محصولات پتروشیمی	میلیون تن	۱۳/۶	۳۶	۱۵/۹	۱۶/۹	۲۱/۶	۳۵/۸
الیاف مصنوعی	هزار تن	۹۱/۲	-	۶۶/۱	-۲۷/۵	۶۳/۸	-۳/۵
الیاف و تاپس پلی استر	هزار تن	۳۳/۱	-۰/۵	۲۸/۳	-۱۴/۵	۳۱/۲	۱۰/۲
الیاف اکریلیک	هزار تن	۴۸/۸	۶/۲	۲۸	-۴۲/۶	۲۵/۸	-۷/۹
الیاف فیلامنت نایلون	هزار تن	۹/۳	-۴۶/۳	۹/۸	۵/۴	۶/۸	-۳۰/۶

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن، سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۶.

* آمار تولید فولاد خام و محصولات فولادی مربوط به شرکتهای تحت پوشش سازمانهای وابسته و برخی شرکتهای خصوصی است، ضمناً آمار تولید تیر آهن، میلگرد، ورق گرم و سرد، کلاف و سایر تنها مربوط به شرکت ایمیدرو است.

بر اساس داده‌های جدول فوق‌الذکر، در سال ۱۳۸۶ مقادیر تولید محصولات منتخب صنعتی اغلب با افزایش و در مواردی نیز با کاهش روبرو بوده است. تولید فولاد خام، محصولات فولادی، سیمان، شیشه تخت، کاشی و چینی بهداشتی، انواع خودرو سواری، لوازم خانگی، لاستیک خودرو، انواع دارو، روغن موتور و صنعتی و محصولات پتروشیمی با افزایش، تولید شمش آلومینیم، شمش روی، شمش سرب، انواع کاغذ، پودر شوینده، قندوشکر، روغن نباتی و الیاف مصنوعی نیز با کاهش

روبرو بوده است. از میان این اقلام منتخب صنعتی، تنها سه قلم رشدی بیش از ۱۰ درصد داشته‌اند؛ تولید محصولات پتروشیمی، شیشه و سیمان به ترتیب ۳۵/۸، ۲۰/۴ و ۱۳/۵ درصد، بیشترین افزایش را نسبت به سال قبل نشان می‌دهند.

بیشترین کاهش تولید در سال ۱۳۸۶ به تولید شمش روی با ۱۹ درصد و قند و شکر با کاهش ۱۶/۴ درصد، تعلق داشته است. براساس گزارش وزارت صنایع و معادن، دلیل عمده کاهش تولید شمش روی به ریزش معدن انگوران و در نتیجه کاهش خاک تحویلی است، البته باید موضوع پایین بودن عیار خاک تحویلی را نیز به دلایل وزارت صنایع و معادن اضافه کرد. در ارتباط با کاهش تولید قند و شکر نیز باید گفت دلیل اصلی آن کاهش ۳۰ درصدی سطح زیر کشت چغندر در نتیجه واردات بی‌رویه شکر طی سال‌های اخیر بوده است.

جدول ۱۲. آمار تولید محصولات منتخب صنعتی و معدنی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸

محصول	واحد	تولید سال ۱۳۸۷	درصد تغییرات سال ۱۳۸۷ به سال ۱۳۸۶	تولید سال ۱۳۸۸	درصد تغییرات سال ۱۳۸۸ نسبت به سال ۱۳۸۷
آلومینا	هزار تن	۲۰۰۰	-	۲۱۰/۴	۵/۲
کنسانتره زغال سنگ	هزار تن	۱۲۶۶/۵	-	۱۱۵۵	-۸/۸
سنگ آهن	هزار تن	۲۵۲۲۹/۲	-	۲۵۴۳۳/۴	۰/۸
فولاد خام	هزار تن	۱۰۹۰۳	۵/۸	۱۱۱۲۶	۲/۰
محصولات فولادی	هزار تن	۱۳۴۴۴	-۶/۳	۱۴۲۸۰	۶/۲
شمش آلومینیم	هزار تن	۲۴۸/۳	۲۲/۴	۲۸۱/۳	۱۳/۳
شمش روی	هزار تن	۱۰۵	-۲۳/۷	۱۳۰	۲۳/۸
شمس سرب	هزار تن	۱۴/۱	-۱۵	۱۵/۵	۹/۹
مس کاتد	هزار تن	۲۰۶	۱/۵	۲۱۰/۳	۲/۰
سیمان	هزار تن	۴۴۳۹۷	۱۰/۸	۵۳۱۳۹	۱۷/۴
شیشه جام	هزار تن	۷۷۱	-۸/۳	۷۸۰	۱/۲
کاشی	هزار مترمربع	۲۰۰۰۰۰	۱۵/۹	۲۳۵۰۰۰	۱۷/۵
چینی بهداشتی	هزار تن	۷۹	-	۷۵	-۵/۱
انواع سواری، ون و دیفرانسیل	هزار دستگاه	۱۰۶۹/۶	-	۱۱۸۳/۵۳	۱۰/۷
وانت	هزار دستگاه	۱۹۰/۶	۱۹	۱۸۸	-۱/۴
اتوبوس و مینی بوس	هزار دستگاه	۶/۲	-	۶/۳۶	۲/۶
تراکتور	هزار دستگاه	۱۶/۰۷	-	۱۰/۹۳	-۳۲/۰
کامیون کشنده	هزار دستگاه	۳۲/۲۷	-	۲۹/۱۲	-۹/۸
تلویزیون رنگی	هزار دستگاه	۱۴۵۶/۴۳	۴۰/۱	۱۹۵۵/۸	۳۴/۳
یخچال و فریزر	هزار دستگاه	۹۸۴	-۱۱/۸	۱۰۳۵	۵/۲

محصول	واحد	تولید سال ۱۳۸۷	درصد تغییرات سال ۱۳۸۷ به سال ۱۳۸۶	تولید سال ۱۳۸۸	درصد تغییرات سال ۱۳۸۸ نسبت به سال ۱۳۸۷
ماشین لباسشویی	هزار دستگاه	۸۳۲	۰	۸۹۹	۸/۱
انواع کاغذ	هزار تن	۴۹۳/۴	۶/۸	۴۲۹/۲	-۱۳/۰
لاستیک خودرو	هزار تن	۱۹۴/۸	-۸/۹	۲۱۵/۲	۱۰/۵
پودر شوینده	هزار تن	۵۰۰/۳	-۱۵/۴	۶۰۴/۴	۲۰/۸
انواع دارو	میلیارد عدد	۳۱/۳	-۲/۸	۳۱/۶	۱/۰
روغن نباتی	هزار تن	۱۴۴۷/۴	-۴	۱۵۰۵/۲	۴/۰
سموم دفع آفات نباتی	هزار تن	۱۸/۹	-	۱۹/۶	۳/۷
LAB (کلیل بنزن خطی)	هزار تن	۱۳۱/۳	-	۱۳۶/۵	۴/۰
DMT (دی‌متیل ترفتالات)	هزار تن	۴۷/۶	-	۴۱/۹	-۱۱/۹
دوده	هزار تن	۶۷/۶	-	۷۴/۶	۱۰/۴
روغن موتور و صنعتی	هزار تن	۵۵۳/۲	-۱۸/۵	۶۷۴	۲۱/۸
محصولات پتروشیمی	میلیون تن	۳۰/۲	۴۰	۳۴/۳	۱۳/۸
کارتن	هزار تن	۴۰۸/۲	-	۴۰۵	-۰/۸
فیبر	هزار مترمکعب	۱۱۷/۴	-	۱۷۶/۷	۵۰/۵
نئوپان	هزار مترمکعب	۷۱۸	-	۵۹۹/۲	-۱۶/۵
الیافت و تاپس پلی‌استر	هزار تن	۲۷/۶۱۱	-۱۱/۵	۲۵/۴۶۶	-۷/۸
الیاف اکریلیک	هزار تن	۳۱/۱۶۵	۲۰/۸	۳۵/۰۶۴	۱۲/۵
الیاف فیلامنت نایلون	هزار تن	۷/۴۰۹	۸/۹	۷/۲۱۸	-۲/۶
نخ پلی‌استر	هزار تن	۷۱/۶۳۷	-	۷۴/۸۷	۵/۴

مأخذ: همان.

۴-۲. تحول اشتغال در بخش صنعت طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۸

در قانون برنامه چهارم توسعه پیش‌بینی شده است که بخش صنعت با ایجاد ۱,۲۶۸,۰۰۰ شغل طی سال‌های برنامه با نرخ رشد متوسط سالیانه معادل ۶/۲ درصد، سهمی معادل ۲۹ درصد از کل اشتغال جدید اقتصاد کشور را به خود اختصاص خواهد داد (جدول ۱۳).

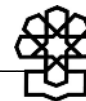
جدول ۱۳. اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه اشتغال صنعتی

متوسط نرخ رشد (درصد)	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	سال عنوان
-	۲۸۰,۰۰۰	۲۹۷,۴۰۰	۲۶۲,۶۰۰	۲۲۸,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	-	اشتغال صنعتی جدید
۶/۲	۴,۸۸۰,۰۰۰	۴,۶۰۰,۰۰۰	۴,۳۰۲,۶۰۰	۴,۰۴۰,۰۰۰	۳,۸۱۲,۰۰۰	۳,۶۱۲,۰۰۰	کل اشتغال صنعتی*
۶/۲	۱/۶	۶/۹	۶/۵	۶	۵/۵	-	نرخ رشد اشتغال صنعتی (درصد)

مأخذ: مستخرج از قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه، جلد چهارم، ص ۱۵۳.

* لازم به ذکر است که براساس اطلاعات مرکز آمار ایران تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر در سال ۱۳۸۳ معادل ۱۰,۰۷۶,۶۹۳ نفر است که با احتساب شاغلان کارگاه‌های صنعتی ۱ تا ۹ نفر کارکن و با فرض سهم ۵۰ درصدی این قبیل کارگاه‌ها از کل اشتغال صنعتی (اعمال فرض حداکثری) میزان اشتغال صنعتی در این سال بالغ بر ۲ میلیون نفر خواهد شد که با ارقام ارائه شده در جداول کمی برنامه چهارم توسعه فاصله زیادی دارد. بنابراین با توجه به نکته اخیر، در این مطالعه ارزیابی عملکرد بر مبنای هدف برنامه در زمینه اشتغال صنعتی جدید، صورت خواهد گرفت.

براساس آمار وزارت صنایع و معادن، مندرج در گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن طی سال‌های مختلف روند ایجاد اشتغال صنعتی به‌استثنای سال ۱۳۸۸ در چهار سال اول برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۷) افزایشی بوده و طی این چهار سال به‌ترتیب معادل ۱,۲۳۵,۵۷۷، ۱۳۶۱,۶۰، ۱۴۴۶,۷۵ و ۱۴۵۱,۲۸ شغل جدید صنعتی ایجاد شده و میزان اشتغال ایجاد شده در سال ۱۳۸۸ نیز معادل ۱۳۸۸,۰۶ نفر بوده است (جدول ۱۴). این درحالی است طبق اهداف کمی برنامه چهارم توسعه پیش‌بینی شده بود که طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به‌ترتیب ۲۰۰,۰۰۰، ۲۲۸,۰۰۰ و ۲۶۲,۶۰۰، ۲۹۷,۴۰۰ و ۲۸۰,۰۰۰ شغل جدید صنعتی ایجاد شود. بنابراین عملکرد وزارت صنایع و معادن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه در زمینه ایجاد اشتغال صنعتی بسیار کمتر از اهداف پیش‌بینی شده در برنامه بوده به‌طوری که میزان تحقق اشتغال صنعتی در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به‌ترتیب معادل ۶۲، ۶۰، ۵۵، ۴۹ و ۵۲ درصد بود. به‌عبارت دیگر طی سال‌های برنامه چهارم توسعه به‌طور متوسط سالیانه حدود ۵۵/۶ درصد از اهداف برنامه محقق شده است. لازم به‌ذکر است که وزارت صنایع و معادن معتقد است که آمار واقعی اشتغال صنعتی بیشتر از آمار اشتغال صنعتی براساس پروانه بهره‌برداری است و این آمار، اطلاعات مربوط به اشتغال صنعتی ایجاد شده در بخش‌های دیگر که پروانه بهره‌برداری از وزارت صنایع و معادن دریافت نمی‌کنند را پوشش نمی‌دهد. به همین دلیل از ضریب هم‌ترازی که حدوداً ۱/۳ است در برآورد میزان اشتغال صنعتی استفاده می‌کنند. به‌عبارت دیگر معتقدند که برای برآورد اشتغال صنعتی در هر سال، ارقام اشتغال صنعتی براساس پروانه بهره‌برداری باید در ضریب ۱/۳ ضرب شود، اما با توجه به روشن نبودن

مبانی علمی چگونگی برآورد این ضریب همترازی و عدم طرح و تشریح آن در گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن طی سال‌های مختلف، امکان دخالت این ضریب در برآورد اشتغال صنعتی در این مطالعه وجود ندارد.

جدول ۱۴. روند اشتغال پروانه‌های بهره‌برداری صادره به تفکیک گروه صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) (نفر)

کد ISIC	سال	عنوان	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	جمع کل سال‌های برنامه چهارم توسعه
۱۵	صنایع غذایی و آشامیدنی	۲۱۰۰۳	۱۹۵۹۹	۲۶۳۷۷	۲۴۳۵۱	۲۱۵۴۷	۱۱۲۸۷۷	
۱۶	تولید محصولات از توتون و تنباکو - سیگار	.	.	۱۷	۵۶۷	.	۵۸۴	
۱۷	تولید منسوجات	۹۰۲۸	۱۱۰۴۲	۹۳۳۵	۶۱۴۳	۶۲۸۲	۴۱۸۴۰	
۱۸	تولید پوشاک - عمل آوردن و رنگ کردن پوست خزدار	۱۵۶۹	۱۴۷۵	۱۹۴۵	۲۰۶۵	۱۷۲۸	۸۷۸۲	
۱۹	دباغی و عمل آوردن چرم و ساخت کیف و چمدان و زین و یراق و تولید کفش	۸۷۷	۸۴۰	۷۸۳	۷۱۷	۷۱۴	۳۹۳۱	
۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی و چوب پنبه - غیر از مبلمان - ساخت کالا از نی و مواد حصیری	۱۹۳۹	۲۵۵۱	۲۴۵۲	۱۹۲۹	۲۲۴۰	۱۱۱۱۱	
۲۱	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۲۴۱۶	۲۷۸۳	۳۱۸۲	۲۹۶۶	۳۵۱۴	۱۴۸۶۱	
۲۲	انتشار و چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۳۰۳	۴۰۹	۷۲۸	۴۹۴	۴۷۳	۲۴۰۷	
۲۳	صنایع تولید زغال کک، پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۱۵۳۴	۱۷۳۸	۲۳۶۵	۳۴۸۸	۲۲۶۵	۱۱۳۹۰	
۲۴	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی	۹۰۹۶	۹۸۱۶	۱۰۴۷۶	۱۱۹۰۱	۱۰۴۵۳	۵۱۷۴۲	
۲۵	تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی	۱۴۷۱۶	۱۲۴۲۶	۱۴۳۷۸	۱۰۷۸۱	۸۵۳۶	۶۰۸۳۷	
۲۶	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	۱۹۳۹۱	۲۴۹۵۹	۲۸۲۸۰	۳۵۹۹۸	۲۵۸۴۶	۱۳۴۴۷۴	
۲۷	تولید فلزات اساسی	۵۴۹۳	۷۶۵۵	۸۰۰۷	۱۱۷۷۰	۱۸۰۶۲	۵۰۹۸۷	

کد ISIC	سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	جمع کل سال‌های برنامه چهارم توسعه
۲۸	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۷۳۴۸	۹۳۸۹	۱۱۰۱۱	۹۵۳۸	۸۶۵۵	۴۵۹۴۱
۲۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۷۲۵۸	۷۶۷۹	۹۳۲۶	۶۷۹۴	۷۲۹۰	۳۸۳۴۷
۳۰	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابگر و محاسباتی	۷۲۴	۵۲۲	۸۴۹	۱۹۱	۵۵۹	۲۸۴۵
۳۱	تولیدی ماشین‌آلات مولد و انتقال برق و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۶۲۹۷	۳۷۷۴	۴۴۰۹	۴۲۹۶	۴۴۲۶	۲۳۲۰۲
۳۲	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۹۵۵	۱۰۷۵۷	۳۳۵	۴۰۰	۶۴۵	۱۴۰۹۲
۳۳	تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق و ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۹۸۴	۵۰۰	۱۲۸۶	۵۷۵	۶۶۶	۴۰۱۱
۳۴	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلرونیوم تریلر	۷۴۱۱	۴۷۷۶	۵۳۸۶	۵۹۷۹	۱۰۷۰۰	۳۴۲۵۲
۳۵	تولید سایر وسایل حمل و نقل	۲۴۸۸	۱۸۳۹	۱۰۶۲	۸۳۱	۱۵۹۹	۷۸۱۹
۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۹۰۰	۱۲۹۳	۱۷۲۵	۱۹۰۶	۱۵۴۶	۷۳۷۰
۳۷	بازیافت	۳۶۶	۳۳۸	۶۷۲	۱۴۳۸	۱۰۵۲	۳۸۶۶
۷۲	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۴۷۱	-	۲۸۹	۱۰	۸	۷۷۸
	جمع کل	۱۲۳۵۷۷	۱۳۶۱۶۰	۱۴۴۶۷۵	۱۴۵۱۲۸	۱۳۸۸۰۶	۶۸۸۳۴۶

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن طی سال‌های مختلف.

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود در مجموع بالاترین میزان اشتغال ایجاد شده در بین گروه‌های صنعتی براساس پروانه بهره‌برداری طی سال‌های برنامه چهارم توسعه به‌ترتیب به «محصولات کانی غیرفلزی» (کد آیسیک ۲۶)، «صنایع مواد غذایی و آشامیدنی» (کد ۱۵) و «تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی» (کد ۲۵) تعلق داشته است و «صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی» (کد ۲۴) و «تولید فلزات اساسی» (کد ۲۷) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. به‌عبارت دیگر طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، عمده اشتغال صنعتی ایجاد شده از طریق صنایع انرژی‌بر (کدهای آیسیک ۲۶ و ۲۷) و صنایع تبدیلی کشاورزی (کد ۱۵) صورت گرفته است. براساس اهداف کمی برنامه چهارم توسعه (مندرج در جدول ۱۳) باید در مجموع ۱,۲۶۸,۰۰۰ شغل جدید ایجاد می‌شد که در مقایسه با مجموع اشتغال صنعتی ایجاد شده در برنامه چهارم توسعه که معادل ۶۸۸.۳۴۶ شغل است (جدول ۱۴)، می‌توان نتیجه گرفت که تقریباً نیمی از اهداف برنامه چهارم توسعه درخصوص اشتغال صنعتی تحقق یافته است.

۲-۵. تحول بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و کل عوامل تولید در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

در برنامه چهارم توسعه به مقوله بهره‌وری توجه خاصی شده به‌طوری که براساس اهداف برنامه، متوسط نرخ رشد سالیانه اقتصادی، ۸ درصد پیش‌بینی شده بود که باید ۲/۵ درصد آن از محل رشد بهره‌وری و ۵/۵ درصد باقیمانده از محل رشد تولید حاصل شود. به‌عبارت دیگر در برنامه چهارم توسعه، سهم بهره‌وری کل عوامل تولید در رشد تولید ناخالص داخلی (GDP)، معادل ۳۱/۳ درصد پیش‌بینی شده بود. همچنین براساس اهداف کمی برنامه چهارم توسعه، رشد بهره‌وری در بخش صنعت نیز از جایگاه فوق‌العاده مهمی برخوردار بوده به‌طوری که در این برنامه متوسط نرخ رشد سالیانه برای بخش صنعت معادل ۱۱/۲ درصد پیش‌بینی شده که ۴/۴ درصد آن باید از محل رشد بهره‌وری و ۶/۹ درصد باقیمانده از محل رشد تولید و سرمایه‌گذاری به‌دست می‌آید. به‌عبارت دیگر نزدیک به ۴۰ درصد نرخ رشد سالیانه بخش صنعت (یا ارزش‌افزوده صنعت) طی سال‌های برنامه، باید از محل رشد بهره‌وری کل عوامل تولید تأمین می‌شد (جدول ۱۵).

جدول ۱۵. رشد تولید ناخالص داخلی و بخش‌های مختلف اقتصاد کشور به تفکیک از محل منابع تولید و رشد بهره‌وری عوامل در برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) به قیمت ثابت سال ۱۳۸۱

(میلیارد ریال)

رشد متوسط (درصد)	۱۳۸۸				۱۳۸۳	عنوان
	جمع	رشد (درصد)	از محل ارتقای بهره‌وری عوامل	رشد (درصد)		
۶/۵	۱۶۳,۵۹۵/۷	۲/۲	۱۶,۴۹۲/۳	۴/۳	۱۴۷,۱۰۳/۴	ارزش‌افزوده بخش کشاورزی
۳/۰	۲۶۵,۱۸۸/۶	۰/۳	۳,۴۲۴/۲	۲/۸	۲۶۱,۷۶۴/۴	ارزش‌افزوده بخش نفت و گاز
۱۱/۳	۳۳۸,۸۲۲/۶	۳/۹	۵۵,۶۸۸/۱	۷/۳	۲۸۳,۱۳۴/۵	ارزش‌افزوده بخش صنایع و معادن
۱۱/۲	۲۳۹,۴۷۲/۶	۴/۴	۴۳,۵۶۵/۰	۶/۹	۱۹۵,۹۰۷/۶	صنعت
۱۱/۲	۹,۲۳۶/۸	۴/۴	۱,۶۸۰/۴	۶/۹	۷,۵۵۶/۴	معادن
۱۱/۹	۸۰,۳۶۳/۸	۲/۸	۹,۴۹۶/۲	۹/۱	۷۰,۸۶۷/۶	ساختمان
۷/۵	۹,۷۴۹/۴	۲/۲	۹۴۶/۵	۵/۴	۸,۸۰۲/۹	آب و برق
۹/۰	۷۷۶,۶۸۳/۳	۲/۸	۹۵,۰۴۷/۲	۶/۲	۶۸۱,۶۳۶/۱	ارزش‌افزوده بخش خدمات
۱۱/۰	۱۳۶,۰۴۹/۹	۴/۳	۲۴,۳۵۹/۰	۶/۷	۱۱۱,۶۹۰/۹	حمل‌ونقل، انبارداری
۱۸/۰	۲۶,۳۶۷/۴	۷/۹	۷,۶۹۲/۵	۱۰/۱	۱۸,۶۷۴/۹	ارتباطات
۱۱/۰	۲۵۶,۳۶۸/۰	۳/۳	۳۶,۲۹۵/۸	۷/۶	۲۱۹,۹۷۲/۲	بازرگانی، رستوران و هتلداری
۳/۴	۱۳۷,۷۸۳/۶	۱/۱	۷,۴۴۷/۴	۲/۲	۱۳۰,۳۳۶/۲	خدمات عمومی و اجتماعی
۹/۰	۲۲۰,۲۱۴/۴	۲/۰	۱۹,۲۵۲/۵	۷/۰	۲۰۰,۹۶۱/۹	خدمات مالی و پولی مستغلات
۸/۰	۱,۵۴۴,۲۹۰/۲	۲/۵	۱۷۰,۶۵۱/۷	۵/۵	۱,۳۷۳,۶۳۸/۵	تولید ناخالص داخلی

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، جداول کمی برنامه، ۱۳۸۴، ص ۲۰۶.

بر اساس اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه بهره‌وری، متوسط نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار، نرخ رشد بهره‌وری سرمایه و متوسط نرخ رشد بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP)^۱ برای بخش صنعت طی سال‌های برنامه به ترتیب معادل ۵، ۴ و ۴/۴ درصد پیش‌بینی شده است (جدول ۱۶).

1. Total Factor Productivity (TFP)

جدول ۱۶. اهداف بهره‌وری بخش صنعت در برنامه چهارم توسعه

عنوان	متوسط نرخ رشد (درصد)
نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار	۵
نرخ رشد بهره‌وری سرمایه	۴
نرخ رشد بهره‌وری کل عوامل تولید	۴/۴

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه بخش صنعت، جلد چهارم، ص ۱۵۴.

نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار در بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ هرچند مثبت بوده، اما دارای روند مطلوبی نبوده است. با وجود نرخ رشد بسیار بالای ۱۵/۲ درصد در سال ۱۳۸۴، این نرخ با روندی کاملاً نزولی به ارقام برآوردی ۰/۵ و ۰/۲ درصد به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ تنزل یافته است (نمودار ۱). متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری نیروی کار بخش صنعت، طی دوره فوق‌الذکر معادل ۹ درصد بوده که از هدف برنامه چهارم توسعه که معادل ۵ درصد پیش‌بینی شده بود، بالاتر بوده و بیش از ۱۰۰ درصد برنامه محقق شده است، به عبارت دیگر به‌رغم کاهش شدید نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به کمتر از یک درصد اما به دلیل بالا بودن ارقام نرخ رشد در اوایل برنامه، میانگین نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار در سطحی بالاتر از هدف برنامه قرار می‌گیرد (جدول ۲۰).

جدول ۱۷. برآورد بهره‌وری نیروی کار بخش صنعت کشور طی سال‌های

برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶

سال	ارزش‌افزوده به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)	کل شاغلین بخش (نفر)	بهره‌وری نیروی کار (هزار ریال بر نفر)	بهره‌وری نیروی کار (درصد)	نرخ رشد سالیانه (درصد)
۱۳۸۳	۷۳۴۹۳	۱۰۷۶۶۹۳	۶۸۲۵۸	۱۴۶/۶	-
۱۳۸۴	۸۳۵۱۵	۱۰۶۱۸۳۰	۷۸۶۵۲	۱۶۹	۱۵/۲
۱۳۸۵	۹۲۴۸۵	۱۰۷۱۳۸۳	۸۶۳۲۳	۱۸۵/۵	۹/۷
۱۳۸۶	۱۰۰۱۶۱	۱۱۰۲۸۵۶	۹۰۸۱۹/۶	۱۹۵	۵/۱
۱۳۸۷*	۱۰۱۵۰۹	۱۱۱۲۰۰۹	۹۱۲۸۴/۳	۱۹۶	۰/۵
۱۳۸۸*	۱۰۲۵۵۴/۶	۱۱۲۱۲۳۸	۹۱۴۶۵/۵	۱۹۶/۵	۰/۲

مأخذ: بانک مرکزی، خلاصه تحولات اقتصادی کشور، ۱۳۸۸؛ مرکز آمار ایران، نتایج آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر طی سال‌های مختلف؛ صندوق بین‌المللی پول، گزارش چشم‌انداز اقتصاد جهانی (آمار عملکرد)، ۲۰۱۰؛ محاسبات تحقیق.

* ارقام مربوط به سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ با استفاده از آمار عملکردی منابع فوق‌الذکر برآورد شده است.

عملکرد بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت کشور طی دوره ۱۳۸۴ - ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که به‌رغم مثبت بودن نرخ بهره‌وری سرمایه در سه سال اول برنامه (هرچند دارای روند نزولی است)، این نرخ در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ منفی بوده و از وضعیت نامطلوبی برخوردار است (جدول ۱۸). در مجموع سال‌های برنامه چهارم توسعه، میانگین نرخ رشد سالیانه بهره‌وری سرمایه حدود منفی ۰/۸۴ درصد برآورد شده است این درحالی است که در برنامه چهارم توسعه، متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری سرمایه معادل ۴ درصد پیش‌بینی شده بود.

جدول ۱۸. برآورد بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

سال	ارزش‌افزوده به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)	موجودی سرمایه به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)	بهره‌وری سرمایه (درصد) $100 = 1376$	نرخ رشد سالیانه (درصد)
۱۳۸۳	۷۳۴۹۳	۱۶۴۳۲۳	۸۳	-
۱۳۸۴	۸۳۵۱۵	۱۸۲۲۶۹	۸۵	۲/۴
۱۳۸۵	۹۲۴۸۵	۱۹۹۴۰۷	۸۶/۲	۱/۴
۱۳۸۶	۱۰۰۱۶۱	۲۱۵۱۹۷	۸۶/۴	۰/۲
۱۳۸۷	۱۰۱۵۰۹	۲۲۸۹۶۹	۸۲/۳	-۴/۷
۱۳۸۸	۱۰۲۵۵۴/۶	۲۴۰۱۸۸	۷۹/۴	-۳/۵

مأخذ: همان.

عملکرد بسیار ضعیف و منفی بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت کشور دلایل مختلفی دارد که اهم آن می‌تواند مشتمل بر موارد زیر باشد:

- طولانی بودن دوره اتمام طرح‌های عمرانی و وجود طرح‌های نیمه‌تمام.
- فرسودگی ماشین‌آلات و تجهیزات و عدم جایگزینی آنها که در نهایت افزایش هزینه تولید و کاهش کیفیت محصولات را به دنبال دارد.
- تخصیص غیربهبینه سرمایه به دلیل عدم توجه کافی به توجیه اقتصادی، فنی و مالی در انتخاب پروژه‌ها.
- وجود ظرفیت‌های بلااستفاده در فعالیتهای تولیدی.
- وجود انحصارات، فقدان رقابت سالم (غیررقابتی بودن فضای کسب‌وکار) و شفاف نبودن قیمت عوامل تولید.

به‌عنوان نمونه براساس گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۳ و نظارت بر عملکرد پنج‌ساله برنامه

سوم توسعه، میانگین وزنی مدت اجرای ۱۱۹۰ پروژه (طرح) نظارت شده که در سال ۱۳۸۳ به بهره‌برداری رسیده‌اند، برابر ۹/۳ سال بوده که نسبت به رقم مشابه سال قبل به میزان ۱/۹ سال کاهش یافته است که این موضوع با توجه به تغییرات تکنولوژی در سیستم‌ها، نرم‌افزارها، ابزارها و... طی سال‌های اخیر به‌عنوان یک مزیت محسوب نمی‌شود. میانگین وزنی مدت اجرای طرح‌های خاتمه‌یافته وزارتخانه‌های راه و ترابری (۱۵/۸ سال)، مسکن و شهرسازی (۱۲ سال)، نیرو و علوم، تحقیقات و فناوری (هریک ۹/۶ سال) و میانگین وزنی مدت پیش‌بینی شده برای اتمام کل طرح‌ها ۷/۸ سال است. بنابراین در مجموع می‌توان گفت؛ توجه بیشتر به توجیه‌پذیری فنی - اقتصادی در انتخاب طرح‌ها و کاهش دوره ساخت طرح‌ها و توسعه کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات و به‌ویژه اثربخشی طرح پس از بهره‌برداری می‌تواند به افزایش بهره‌وری سرمایه کمک کند.

بررسی عملکرد بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP) در بخش صنعت کشور طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که در این دوره نرخ رشد بهره‌وری کل عوامل تولید به‌ترتیب معادل ۵/۷، ۲/۳، ۶/۹، ۴/۲- و ۳/۷- درصد بوده است (جدول ۱۹). به‌عبارت دیگر متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری کل عوامل تولید طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، تقریباً معادل ۱/۴ درصد بوده است. این درحالی است در اهداف کمی برنامه چهارم، دستیابی به متوسط رشد سالیانه ۴/۴ درصد، پیش‌بینی شده بود. بنابراین درصد تحقق بهره‌وری کل عوامل تولید طی سال‌های برنامه چهارم توسعه به‌طور متوسط سالیانه معادل ۳۱/۸ درصد بوده است.

جدول ۱۹. تحول بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP) در بخش صنعت کشور طی

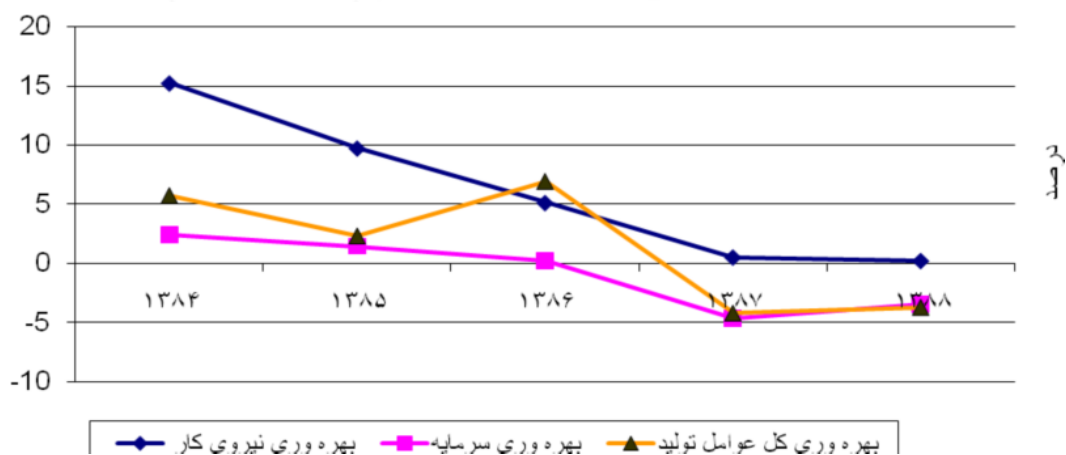
سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

سال	ارزش‌افزوده به قیمت جاری (میلیارد ریال)	جبران خدمات شاغلین (میلیارد ریال)	موجودی سرمایه به قیمت جاری (میلیارد ریال)	بهره‌وری کل عوامل تولید (درصد)	نرخ رشد سالیانه (درصد)
۱۳۸۳	۱۶۵,۵۳۴	۳۹,۹۳۵,۱۹۸	۴۵۶,۵۸۸	۶۹/۸	-
۱۳۸۴	۲۰۸,۰۲۳	۴۴,۵۸۹,۱۸۳	۵۴۶,۱۵۷	۷۳/۸	۵/۷
۱۳۸۵	۲۵۲,۹۰۱	۵۶,۰۵۹,۹۳۷	۶۴۴,۷۶۶	۷۵/۵	۲/۳
۱۳۸۶	۳۱۶,۱۲۷	۶۸,۶۱۰,۸۷۷	۷۵۲,۳۴۶	۸۰/۷	۶/۹
۱۳۸۷	۳۵۰,۲۰۶	۸۲,۳۳۳,۰۵۲	۸۶۶,۷۰۲/۶	۷۷/۳	-۴/۲
۱۳۸۸	۳۸۴,۵۷۹/۷	۹۸,۷۹۹,۶۶۲	۹۸۵,۴۴۰/۸	۷۴/۴	-۳/۷

مأخذ: همان.

براساس ارقام برآوردی در جدول بالا، به‌رغم نرخ رشد مثبت بهره‌وری کل عوامل تولید در بخش صنعت طی سال‌های اول برنامه همانند نرخ رشد بهره‌وری سرمایه، این نرخ در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ منفی شده است که دلیل اصلی و عمده آن افت شدید نرخ رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت طی سال‌های اخیر بوده است به‌گونه‌ای که از نرخ رشد ۱۳/۶ درصد در سال ۱۳۸۴ به حدود ۱/۳ و ۱ درصد به‌ترتیب در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ تنزل یافت که این موضوع می‌تواند ابعاد و دلایل مختلفی داشته باشد که برخی از ابعاد آن می‌تواند ناشی از پیامدهای تحمیلی بحران مالی غرب، تحریم^۱ و به‌خصوص فقدان سیاست‌های مطلوب عمودی و افقی دولت درخصوص بخش صنعت^۲ و درگیر شدن دولت به مقوله بنگاه‌های کوچک و زودبازده و انحراف منابع و غفلت از صنایع بزرگ موجود باشد که عمدتاً از فقدان سرمایه در گردش در رنج به‌سر می‌برند. همچنین کاهش شدید سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸، به‌گونه‌ای که سهم بخش از ۳۰ درصد در سال‌های اخیر به حدود ۸ و ۱۳ درصد در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ تنزل یافت که تشریح بیشتر این موضوع در بخش‌های بعدی خواهد آمد.

نمودار ۱. روند شاخص‌های بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و بهره‌وری کل عوامل تولید طی سال‌های برنامه چهارم (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

مأخذ: محاسبات تحقیق.

۱. منصور عسگری، «آسیب‌شناسی تعطیلی بنگاه‌های متوسط و بزرگ و زیان‌ده شدن واحدهای بزرگ صنعتی»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه، فصل پنجم - اقتصادی: صنعت و معدن»، شماره ۱۰۲۵۸، خردادماه ۱۳۸۹.

۶-۲. تحول در صادرات صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ - ۱۳۸۸
طبق اهداف کمی قانون برنامه چهارم توسعه، رشد صادرات صنعتی معادل ۱۴/۸ درصد و رشد صادرات غیرنفتی و کل صادرات کشور نیز به ترتیب معادل ۱۰/۷ و ۴/۷ درصد پیش‌بینی شده است و حجم صادرات صنعتی نیز طی دوره ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ باید از ۳۸۶۰ میلیون دلار به ۷۶۹۰ میلیون دلار برسد.

همچنین سهم صادرات صنعتی در صادرات غیرنفتی طی دوره فوق‌الذکر، باید از ۵۰ درصد به ۶۰ درصد و سهم صادرات صنعتی در کل صادرات کشور نیز از ۱۲/۷ درصد به ۲۰/۲ درصد افزایش یابد (جدول ۲۰).

جدول ۲۰. پیش‌بینی میزان صادرات صنعتی در برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

(میلیون دلار)

متوسط نرخ رشد سالیانه در برنامه چهارم توسعه (درصد)	سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	عنوان
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴		
۱۴/۸	۷۶۹۰	۶۵۴۵/۷	۵۶۴۲/۹	۴۹۰۶/۸	۴۳۲۳/۲	۳۸۶۰	صادرات صنعتی
۱۰/۷	۱۲۸۱۷	۱۱۵۸۲	۱۰۴۶۵	۹۴۵۵	۸۵۴۴	۷۷۲۰	صادرات غیرنفتی
۴/۷	۳۸۰۸۲	۳۶۶۳۴	۳۴۲۳۹	۳۲۷۲۸	۳۱۱۸۹	۳۰۲۷۳	کل صادرات
-	۶۰	۵۶/۵	۵۳/۹	۵۱/۹	۵۰/۶	۵۰	سهم صادرات صنعتی در صادرات غیرنفتی (درصد)
-	۲۰/۲	۱۷/۸	۱۶/۵	۱۵	۱۳/۸	۱۲/۷	سهم صادرات صنعتی در کل صادرات (درصد)

مأخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه، ۱۳۸۵، ص ۱۵۳؛ محاسبات تحقیق.

عملکرد صادرات صنعتی کشور در سال‌های برنامه چهارم توسعه بیانگر روندی بسیار مطلوب و مثبت بوده است. بررسی صادرات صنعتی کشور طی دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که ارزش صادرات صنعتی از ۴۸۶۰ میلیون دلار در شروع برنامه به ۱۶۵۵۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته و نرخ رشد صادرات صنعتی در این دوره به ترتیب معادل ۵۸/۵، ۲۴، ۲۱، ۲۷ و ۱۲/۹ درصد بوده است (جدول ۲۱).

جدول ۲۱. تحول صادرات صنعتی کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

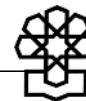
(میلیون دلار)

متوسط نرخ رشد سالانه در برنامه چهارم توسعه (درصد)	سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	میانگین برنامه سوم توسعه	عنوان
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴			
۲۸/۷	۱۶۵۵۱ (۱۲/۹)	۱۴۶۶۲ (۲۷)	۱۱۵۴۸ (۲۱)	۹۵۵۰ (۲۴)	۷۷۰۲ (۵۸/۵)	۴۸۶۰ (۲۶/۲)	۳۲۶۷/۵ (۲۱)	صادرات صنعتی
۲۶/۲	۲۱۳۲۱ (۱۶/۳)	۱۸۳۳۴ (۱۹/۷)	۱۵۳۱۲ (۱۷/۸)	۱۲۹۹۷ (۲۴)	۱۰۴۷۴ (۵۳)	۶۸۴۷ (۱۴/۶)	۵۰۸۲/۸ (۱۶)	صادرات غیرنفتی
۱۶/۸	۸۷۵۳۴ (-۱۳/۶)	۱۰۱۲۸۹ (۳/۷)	۹۷۶۶۷ (۲۸/۲)	۷۶۱۹۰ (۱۸)	۶۴۵۲۵ (۴۷)	۴۳۸۵۲ (۲۹)	۳۱۶۸۹ (۱۱/۴)	کل صادرات
-	۷۷/۶	۷۹/۹	۷۵/۴	۷۳/۴	۷۳/۵	۷۰/۵	۶۴/۳	سهم صادرات صنعتی در صادرات غیرنفتی (درصد)
-	۱۸/۹	۱۴/۵	۱۱/۸	۱۲/۵	۱۱/۹	۱۱	۱۰/۳	سهم صادرات صنعتی در کل صادرات (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی، خلاصه تحولات اقتصادی کشور طی سال‌های مختلف و محاسبات تحقیق.
توضیح: اعداد داخل پرانتز بیانگر درصد تغییرات نسبت به سال قبل است.

همان‌گونه که آمار و ارقام جدول ۲۱ نشان می‌دهند، صادرات صنعتی کشور به‌طور متوسط سالانه معادل ۲۸/۷ درصد رشد داشته و تقریباً دو برابر رشد پیش‌بینی شده در برنامه چهارم توسعه، معادل ۱۴/۸، درصد بوده است. میزان تحقق عملکرد صادرات صنعتی کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه در دوره ۱۳۸۸ تا ۱۳۸۴ به‌ترتیب معادل ۱۷۸، ۱۹۴/۶، ۲۰۴/۶، ۲۲۴ و ۲۱۵ درصد بوده است. هدف برنامه در زمینه سهم صادرات صنعتی در صادرات غیرنفتی به‌طور متوسط سالانه معادل ۵۴/۶ درصد بوده است که عملکرد این شاخص طی سال‌های برنامه چهارم توسعه به‌طور متوسط معادل ۷۶ درصد بود به‌عبارت دیگر درصد تحقق سهم صادرات صنعتی در صادرات غیرنفتی نسبت به هدف برنامه، حدود ۱۴۰ درصد است.

همچنین عملکرد سهم صادرات صنعتی در کل صادرات طی سال‌های برنامه چهارم توسعه تقریباً ۱۴ درصد است، این درحالی است که هدف برنامه در این خصوص حدود ۱۶/۶ درصد بوده است. به‌عبارت دیگر درصد تحقق شاخص سهم صادرات صنعتی در کل صادرات طی سال‌های برنامه حدود ۸۴ درصد بوده است. بنابراین به‌رغم درصد تحقق بسیار بالای هدف برنامه در زمینه افزایش صادرات صنعتی و سهم آن در صادرات غیرنفتی، هدف برنامه درخصوص افزایش سهم

صادرات صنعتی در کل صادرات کشور، حدود ۸۴ درصد برآورده شد.

البته با وجود نکات مثبت در افزایش ارزش صادرات صنعتی کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه و ارزشمند قلمداد شدن آن، در آسیب‌شناسی صادرات صنعتی و غیرنفتی کشور، ذکر این نکته لازم است که بخش زیادی از رشد صادرات صنعتی طی سال‌های اخیر بدون شک مدیون افزایش شدید قیمت نفت در بازارهای جهانی و به تبع آن افزایش قیمت محصولات پتروشیمی و محصولات با پایه نفت و گاز (بدون احتساب میعانات گازی) است به طوری که سهم صادرات این قبیل محصولات در صادرات صنعتی کشور طی سال‌های اخیر بیش از ۴۰ درصد (۴۱/۹ درصد) بوده است (جدول ۲۲).

جدول ۲۲. ارزش صادرات غیرنفتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

به تفکیک نوع کالا (میلیون دلار)

سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	میانگین برنامه سوم توسعه	نوع کالا
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴			
۳۹۸۲	۳۳۰۴	۳۴۸۲	۳۰۱۲	۲۵۴۵	۱۸۹۲	۱۷۵۱/۸	کالاهای سنتی و کشاورزی
۷۰۲	۳۱۹	۲۲۷	۳۲۱	۱۷۰	۹۶	۵۷/۸	کلوخه‌های کانی و فلزی
۱۶۵۵۱	۱۴۶۶۲	۱۱۵۴۸	۹۵۵۰	۷۷۰۲	۴۸۶۰	۳۲۷۳/۳	کالاهای صنعتی
۳۸۳۵	۳۸۱۹	۲۹۵۶	۲۲۲۷	۱۹۲۴	۱۰۵۶		فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز
۲۵۸۶	۲۸۷۳	۱۸۸۳	۱۳۳۷	۱۰۴۴	۴۰۹		گازهای نفتی و سایر هیدروکربن‌های نفتی
۲۴	۱۷	۵۹۰	۳۳۱	۳۱۱	۱۹۹		نفت‌الین و سایر مخلوط‌های هیدروکربن‌های بودار
۷۳۲	۶۱۴	۲۰۹	۲۹۳	۲۷۹	۲۶۳		روغن‌های سبک و فرآورده‌ها
۹۹۱	۶۷۹	۹۲۵	۱۳۲۷	۱۱۲۲	۹۲۶		چدن، آهن، فولاد و مصنوعات آنها
۲۴۳۷	۳۱۳۰	۱۸۲۰	۶۹۴	۷۷۶	۳۷۲		محصولات شیمیایی آلی
۸۸۵	۹۷۲	۵۷۹	۲۳۹	۳۵۸	۲۳۲		هیدروکربن‌های حلقوی (بنزن، واکسیلن‌ها، تولوئن و...)
۸۳۱	۱۰۴۱	۶۳۷	۱۹۵	۲۳۵	۳۱		متانول (الکل متلیک) و اتیلن گلیکول
۸۹۸	۷۷۸	۶۶۷	۸۴۰	۴۸۲	۳۳۲		آلومینیم، مس، روی و مصنوعات آنها
۲۲۵۸	۱۴۱۱	۸۵۹	۸۵۲	۴۳۸	۲۰۲		مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد
۱۲۲۹	۵۳۶	۴۰۱	۳۹۰	۴۲۷	۲۴۵		خاک و سنگ، سیمان، گچ، مصنوعات سنگی و سرامیکی
۲۵۵	۱۷۷	۱۷۳	۲۰۹	۲۳۵	۱۸۴		ملبوس آماده - تریکو و انواع پارچه
۴۶۹	۴۵۶	۵۷۴	۳۴۵	۲۳۵	۱۵۵		وسایل نقلیه زمینی و قطعات یدکی آن

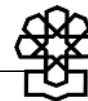
سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	میانگین برنامه سوم توسعه	نوع کالا
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴			
۳۴۸	۷۵۱	۵۱۵	۲۷۰	۲۱۰	۱۵۴		محصولات شیمیایی غیرآلی
۶۲	۸۸	۱۵۸	۹۴	۷۸	۳۰		اکسید و هیدروکسیدهای فلزی
۱۸۰	۴۰۲	۱۶۷	۱۲۰	۶۶	۵۸		آمونیاک
۶۱	۲۱۷	۱۵۸	۳۰	۳۹	۳۹		انواع گوگرد
۲۶۱	۲۳۲	۱۶۴	۱۵۸	۱۸۲	۱۲۷		فرش ماشینی و سایر کفپوش‌ها
۱۱۶	۶۸	۴۴	۸۰	۱۳۷	۶۰		زیورآلات و جواهرآلات
۱۶۸	۸۴	۱۰۳	۱۱۷	۸۹	۵۷		صابون، پودر و سایر مواد شوینده
۱۲۰	۹۲	۸۷	۸۴	۸۱	۴۷		کفش
۳۱۶۶	۲۴۶۰	۲۲۶۱	۱۹۴۸	۱۴۶۱	۹۴۳		سایر
۲۱۳۲۱	۱۸۳۳۴	۱۵۳۱۲	۱۲۹۹۷	۱۰۴۷۴	۶۸۴۷		جمع کل

مأخذ: همان.

براساس آمار جدول بالا، بررسی سبد صادرات صنعتی کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه نشان می‌دهد که حجم بالایی از صادرات صنعتی کشور به فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز، محصولات شیمیایی آلی و غیرآلی اختصاص دارد که سهم این فرآورده‌ها در صادرات صنعتی کشور طی دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب ۳۷/۸، ۳۳/۵، ۴۵/۸، ۵۲/۵ و ۴۰ درصد است. این درحالی است که صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته (کدهای آیسیک ۳۰، ۳۲ و ۳۳ بنا به تعریف مندرج در سند راهبرد توسعه صنعتی افق ۱۴۰۴ هجری شمسی) نقشی در ترکیب صادرات صنعتی کشور نداشته و قسمت عمده این صادرات متکی به مشتقات نفتی و صنایع متکی به منابع و مواد اولیه (RB)^۱ بوده است.

موضوع صنایع نوین یا صنایع دارای فناوری بالا^۲ از ظرفیت‌های قانونی مناسبی به خصوص در برنامه چهارم توسعه برخوردار بوده است. به عنوان نمونه بند «الف» ماده (۲۱)، بند «ب» ماده (۴۰) و ماده (۴۳) قانون برنامه چهارم توسعه به صراحت به موضوع صنایع نوین و فناوری‌های برتر تأکید دارند؛ به طوری که موضوعات مهمی از قبیل توسعه قابلیت‌های فناوری و ایجاد شرایط بهره‌مندی از جریان‌های سرریز فناوری^۳ توسعه نهادهای مالی جهت تقویت نهادهای پوشش‌دهنده مخاطرات سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، افزایش توان رقابت‌پذیری بنگاه‌های فعال در صنایع نوین از طریق مکان‌یابی صنایع مبتنی بر فناوری‌های برتر در جوار قطب‌های علمی صنعتی کشور،

1. Resource – Based (RB)
2. Hi-Tech
3. Spillover Effect

مکان‌یابی شهرک‌های فناوری و... و ایجاد ارزش‌افزوده بالا از طریق صنایع نوین، از جمله اولویتهایی است که باید در بخش فناوری‌های برتر به آن پرداخته می‌شود، اما به‌رغم تأکیدات فراوان مبنی بر افزایش نقش صنایع دارای فناوری بالا در ارزش‌افزوده و صادرات بخش صنعت کشور، عملاً موفقیتی حاصل نشد؛ به‌طوری که بررسی ترکیب صادرات صنعتی کشور طی سال‌های اخیر بیانگر همین نکته اساسی است.

اساساً جدی‌ترین چالش پیش روی صنایع پیشرفته یا دارای فناوری برتر مبنی بر سهم پایین این صنایع در خروجی بخش صنعت، در فقدان استراتژی توسعه صنعتی و به‌تبع آن نبود یک سیاست صنعتی مشخص با صبغه تکنولوژی، ریشه دارد.

فصل سوم - تحول سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و منابع تأمین مالی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی و تحلیل آن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه

۱-۳. مقدمه

این فصل شامل دو بخش اصلی^۱ تحول سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و چگونگی تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌های صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه است. تحول سرمایه‌گذاری صنعتی با استناد به آمار بانک مرکزی و وزارت صنایع و معادن مورد بررسی قرار گرفته و نتایج به‌دست آمده با پیش‌بینی‌های برنامه چهارم توسعه در این زمینه مقایسه شده است. در این بخش عمده تأکید بر میزان سرمایه‌گذاری‌های صنعتی انجام شده براساس پروانه بهره‌برداری صادره طی سال‌های مورد بررسی است. در بخش چگونگی تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌های صنعتی، محورهای که مورد تأکید قرار می‌گیرد به شرح زیر است:

- سرمایه‌گذاری دولت در بخش صنعت،
- تسهیلات و اعتبارات اعطایی به بخش صنعت،
- تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی،
- تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن،
- تسهیلات اعطایی از محل حساب ذخیره ارزی.

۱. به دلیل مطالعه جامع صورت گرفته درخصوص عملکرد اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم قانون اساسی با رویکرد بخش صنعت با عنوان «ارزیابی عملکرد اجرای قانون... سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) قانون اساسی با رویکرد به بخش صنعت و معدن» به شماره ۱۰۶۰۸ در دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن، از پرداختن به این بخش صرف‌نظر شده است.

۲-۳. تحول سرمایه‌گذاری در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) براساس بند «الف» و بند «ب» ماده (۲۱) قانون برنامه چهارم توسعه، جهت‌گیری‌های اصلی سرمایه‌گذاری‌های صنعتی باید در راستای توسعه قابلیت‌های فناوری، ایجاد شرایط بهره‌مندی از جریان‌های سرریز فناوری در جهان، تأکید ویژه بر صنایع نوین یا دارای فناوری بالا (Hi-Tech)، تقویت و توسعه سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری‌های خطرپذیر و تقویت مزیت‌های رقابتی و توسعه صنایع انرژی‌بر، صنایع پتروشیمی، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و زنجیره‌های پایین‌دستی آنها، متمرکز شود.

بر مبنای اسناد ملی توسعه، اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه تشکیل سرمایه ثابت ناخالص صنعت به قیمت ثابت ۱۳۷۶، نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری در بخش صنعت طی دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، باید با نرخ رشد متوسط سالیانه ۱۷/۱ درصد از ۲۸۹۲۷/۶ میلیارد ریال به ۶۳۵۵۷/۹ میلیارد ریال افزایش یابد. بنابراین با توجه به شاخص‌های تعدیل تشکیل سرمایه، میزان سرمایه‌گذاری صنعت طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ به قیمت جاری به ترتیب معادل ۷۸۰۷۵/۶، ۹۷۷۸۶/۸، ۱۲۳۳۷۷، ۱۵۲۶۷۰، ۱۹۰۸۰۹/۵ و ۲۳۸۴۶۹/۲ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است (جدول ۲۳).

جدول ۲۳. اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در زمینه تشکیل سرمایه ثابت ناخالص صنعت

متوسط نرخ رشد (درصد)	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	عنوان
۱۷/۱	۶۳۵۵۷/۹	۵۴۲۹۹/۸	۴۶۳۹۰/۲	۳۹۶۳۲/۸	۳۳۸۵۹/۷	۲۸۹۲۷/۶	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص صنعت به قیمت ثابت ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)
	۳/۷۵۲	۳/۵۱۴	۳/۲۹۱	۳/۱۱۳	۲/۸۸۸	۲/۶۹۹	شاخص تعدیل تشکیل سرمایه بخش صنعت
۲۵	۲۳۸۴۶۹/۲	۱۹۰۸۰۹/۵	۱۵۲۶۷۰	۱۲۳۳۷۷	۹۷۷۸۶/۸	۷۸۰۷۵/۶	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص صنعت به قیمت جاری (میلیارد ریال)

مآخذ: قانون برنامه چهارم توسعه، مجموعه اسناد ملی توسعه، جلد چهارم، ۱۳۸۵، ص ۱۵۳ و محاسبات تحقیق.

طبق آمار و ارقام جدول (۲۴) سرمایه‌گذاری در بخش صنعت عمدتاً شامل سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی بوده و روند آن طی دوره مورد بررسی، روندی افزایشی بوده است. براساس آمار پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده در سال ۱۳۸۴، حدود ۵۵/۲ هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری برای

ایجاد ۶۷۶۹ واحد جدید صنعتی و توسعه واحدهای موجود در سال مذکور، صورت گرفت که در مقایسه با سال قبل، از ابعاد سرمایه‌گذاری و تعداد پروانه بهره‌برداری به ترتیب ۱۲ و ۳۷/۴ درصد رشد نشان می‌دهد. این روند افزایشی در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ نیز به چشم می‌خورد، با این تفاوت که در سال ۱۳۸۵ تعداد پروانه بهره‌برداری صادر شده از رشد کمتری در مقایسه با سال ۱۳۸۴ برخوردار بود، اما رشد سرمایه‌گذاری در این سال‌ها به بیش از چهار برابر آن در سال ۱۳۸۴ رسید. رشد سرمایه‌گذاری طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ به ترتیب معادل ۵۷ و ۴۸/۸ درصد و رشد تعداد پروانه‌های بهره‌برداری نیز به ترتیب معادل ۹ و ۱۸ درصد بوده است.

لازم به ذکر است نکته قابل توجه در این قسمت منفی شدن نرخ رشد تعداد فقره پروانه بهره‌برداری و رشد سرمایه‌گذاری در سال ۱۳۸۸ است.

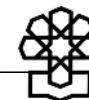
جدول ۲۴. میزان سرمایه‌گذاری صنعتی براساس تعداد جواز تأسیس و پروانه بهره‌برداری صادره طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

پروانه بهره‌برداری		جواز تأسیس		سال	
سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)	تعداد پروانه (فقره)	سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)	تعداد جواز (فقره)		
۲۳۱۳۳/۴ (۳۶/۲)	۴۰۷۳/۸ (۷/۶)	۳۳۹۰۷۱ (۸۲/۴)	۲۲۰۹۴ (۲۸/۶)	میانگین سال‌های برنامه سوم توسعه	
۴۹۲۸۴	۴۹۲۶	۷۶۳۹۸۶	۲۹۶۳۸	۱۳۸۳	
۵۵۲۳۸/۳ (۱۲)	۶۷۶۹ (۳۷/۴)	۹۲۸۱۶۴/۷	۲۱۳۵۳ (۵/۸)	۱۳۸۴	سال‌های برنامه چهارم توسعه
۸۶۷۹۹/۲ (۵۷)	۷۳۸۷ (۹)	۱۴۶۲۵۱۷/۵ (۵۷/۶)	۵۴۱۶۲ (۷۲/۷)	۱۳۸۵	
۱۲۹۱۵۳/۴ (۴۸/۸)	۸۷۲۵ (۱۸)	۱۶۴۴۰۲۳/۴ (۱۲/۴)	۴۸۲۳۵ (-۱۰/۹)	۱۳۸۶	
۲۲۵۴۱۵ (۷۴/۵)	۷۶۶۷ (-۱۲)	۱۰۶۵۴۶۵/۳ (-۳۵/۲)	۲۶۲۳۷ (-۴۵/۶)	۱۳۸۷	
۲۰۷۶۲۱/۷ (-۷/۹)	۶۵۹۸ (-۱۳/۹)	۸۳۷۶۳۵ (-۲۱/۴)	۱۳۳۶۹ (-۴۹)	۱۳۸۸	
۱۴۰۸۴۵/۵ (۳۷)	۷۴۲۹/۲ (۷/۷)	۱۱۸۷۵۶۱/۲ (۷)	۳۴۶۷۱/۲ (۵/۴)	میانگین سال‌های برنامه چهارم توسعه	

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن، ۱۳۸۸.

توضیح: اعداد داخل پرانتز بیانگر درصد تغییرات نسبت به سال قبل و ردیف میانگین سال‌های برنامه نیز نشان‌دهنده میانگین نرخ رشد سال‌های برنامه است.

ترکیب سرمایه‌گذاری‌های صنعتی انجام شده بر مبنای پروانه بهره‌برداری و مجموع سرمایه‌گذاری گروه‌های صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه نشان می‌دهد که جهت‌گیری سرمایه‌گذاری‌ها طی دوره مورد بررسی، به ترتیب بیشتر به سمت محصولات کانی غیرفلزی، صنایع شیمیایی، تولید فلزات اساسی، صنایع مواد غذایی و صنایع پالایشگاهی گرایش داشته است. در مجموع بخش اعظم سرمایه‌گذاری‌ها در صنایع مبتنی بر مواد اولیه و کاربر یا سرمایه‌اندوز تمرکز یافته و در صنایع تکنولوژی بر به خصوص کدهای ۳۰، ۳۲ و ۳۳ سرمایه‌گذاری کمی صورت گرفته است. به گونه‌ای که مجموع سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در این قبیل صنایع طی سال‌های برنامه چهارم توسعه در مجموع پنج سال، معادل $۵۰۷۵/۴$ میلیارد ریال بود که این رقم فقط ۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری بخش صنعت در برنامه چهارم را شامل می‌شود (جدول ۲۵). عملکرد سرمایه‌گذاری صنعتی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب معادل $۵۵۲۳۸/۳$ ، $۸۶۷۹۹/۲$ ، $۱۲۹۱۵۳/۴$ ، ۲۲۵۴۱۵ و $۲۰۷۶۲۱/۵$ میلیارد ریال بود که با توجه به اهداف پیش‌بینی شده برنامه، درصد تحقق عملکرد سرمایه‌گذاری صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ و به ترتیب معادل $۵۶/۵$ ، $۷۰/۳$ ، $۸۴/۶$ ، ۱۱۸ و ۸۷ درصد بوده است. بنابراین به رغم رشد بالای سرمایه‌گذاری صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، اهداف برنامه به طور کامل تحقق پیدا نکرد و به طور متوسط سالیانه حدود ۸۰ درصد از اهداف برنامه محقق شده است.

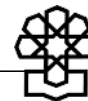

جدول ۲۵. میزان سرمایه‌گذاری براساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره به تفکیک گروه صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

(میلیارد ریال)

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	کل سرمایه‌گذاری گروه‌های صنعت در برنامه چهارم توسعه
۱۵	صنایع مواد غذایی و آشامیدنی	۱۰۵۰۰/۱	۱۱۶۲۰/۲	۱۳۲۶۹/۶	۱۹۲۱۸/۷	۲۰۸۵۶/۱	۷۵۵۱۴/۷
۱۶	تولید محصولات از توتون و تنباکو - سیگار	۰/۰	۰/۰	۴/۵	۱۳۲/۲	۰/۰	۱۳۶/۷
۱۷	تولید منسوجات	۳۷۵۳/۸	۴۰۳۲/۳	۶۸۲۸/۵	۵۸۲۲/۱	۵۹۸۵/۵	۲۶۴۲۲/۲
۱۸	تولید پوشاک، عمل آوردن و رنگ کردن پوست خردار	۱۰۶/۷	۱۲۰/۷	۱۹۷۰/۰	۷۳۳/۴	۱۳۳/۴	۱۲۹۱/۲
۱۹	دباغی و عمل آوردن چرم و ساخت کیف و چمدان و زین و یراق و تولید کفش	۱۵۴/۸	۲۴۵/۲	۵۲۲/۹	۴۶۰/۲	۴۵۱/۴	۱۸۳۴/۵
۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی و چوب پنبه، غیر از مبلمان، ساخت کالا از نی و مواد حصیری	۵۰۰/۲	۹۸۲/۳	۱۰۵۶/۸	۱۱۰۷/۳	۱۹۰۴/۶	۵۵۵۱/۲
۲۱	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۸۳۱/۸	۱۰۹۰/۳	۳۱۱۸/۰	۲۵۳۷/۱	۵۵۴۸/۷	۱۳۱۲۵/۸
۲۲	انتشار و چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۱۰۳/۶	۱۸۹/۱	۷۷۱/۳	۲۷۱/۰	۱۲۸۶/۴	۲۶۲۱/۴
۲۳	صنایع تولید زغال کک، پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۱۰۴۳/۷	۸۴۰۹/۲	۲۰۱۱۰/۵	۱۶۴۸۳/۱	۲۳۳۶۲/۶	۶۹۴۰۹/۱
۲۴	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی	۵۶۰۱/۳	۱۹۷۶۳/۷	۲۹۲۸۰/۰	۴۸۸۹۳/۲	۲۹۴۸۷/۲	۱۳۳۰۲۵/۴
۲۵	تولید محصولات لاستیک و پلاستیکی	۵۹۷۹/۹	۷۵۰۵/۱	۸۰۹۱/۴	۸۱۰۰/۲	۵۸۷۴/۵	۳۵۵۵۱/۱
۲۶	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	۸۴۷۷/۹	۱۲۲۴۸/۰	۲۰۴۸۳/۴	۵۳۳۰۷/۶	۴۱۹۲۱/۱	۱۳۶۴۳۸
۲۷	تولید فلزات اساسی	۵۸۱۰/۴	۹۷۴۰/۴	۸۹۲۷/۰	۵۱۰۷۵/۸	۴۰۸۲۲/۰	۱۱۶۳۷۵/۶
۲۸	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۲۳۴۷/۸	۴۵۹۸/۰	۴۲۴۷/۶	۶۰۷۰/۰	۷۸۱۹/۰	۲۵۰۸۲/۴
۲۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۱۰۵/۰	۱۶۶۸/۴	۳۲۷۳/۹	۳۰۶۱/۷	۴۱۳۵/۷	۱۳۲۴۴/۷

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	کل سرمایه‌گذاری گروه‌های صنعت در برنامه چهارم توسعه
۳۰	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابداری و محاسباتی	۵۷۹/۶	۲۲۳/۱	۷۹۱/۳	۱۱۲/۴	۲۹۸/۹	۲۰۰۵/۳
۳۱	تولید ماشین‌آلات مولد و انتقال برق و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۳۷۹۹/۶	۱۲۷۹/۴	۱۹۷۶/۱	۱۷۶۰/۸	۳۳۴۹/۱	۱۲۱۶۵
۳۲	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۰۹/۳	۱۵۷/۸	۲۱۷/۵	۳۷۴/۰	۲۴۶/۹	۱۱۰۵/۵
۳۳	تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق و ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۲۶۸/۰	۱۶۱/۸	۴۰۴/۴	۴۶۰/۰	۶۷۰/۴	۱۹۶۴/۶
۳۴	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلرونیوم تریلر	۳۲۵۰/۹	۲۰۷۳/۱	۴۳۰۴/۲	۳۸۷۹/۲	۱۰۱۹۹/۷	۲۳۷۰۷/۱
۳۵	تولید سایر وسایل حمل‌ونقل	۵۳۲/۳	۳۶۳/۲	۲۵۶/۱	۵۱۹/۲	۲۰۷۰/۰	۳۷۴۰/۸
۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۵۳/۴	۲۲۳/۳	۵۳۲/۳	۴۸۵/۲	۶۰۵/۱	۱۹۹۹/۳
۳۷	بازیافت	۱۷۸/۲	۱۰۴/۴	۴۸۹/۰	۵۵۰/۵	۵۹۳/۱	۱۹۱۵/۲
	جمع سرمایه‌گذاری	۵۵۲۳۸/۳	۸۶۷۹۹/۲	۱۲۹۱۵۳/۴	۲۲۵۴۱۵/۰	۲۰۷۶۲۱/۵	۷۰۴۲۲۷/۴

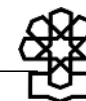

ترکیب صنایع به بهره‌برداری رسیده طی سال‌های برنامه چهارم توسعه حکایت از این دارد که گرایش سرمایه‌گذاری بیشتر به سمت صنایع کانی غیرفلزی، لاستیک و پلاستیک، صنایع مواد غذایی، صنایع شیمیایی و تولید منسوجات بوده است (جدول ۲۶).

جدول ۲۶. روند صدور تعداد پروانه‌های بهره‌برداری به تفکیک گروه صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

(فقره)

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۱۵	صنایع مواد غذایی و آشامیدنی	۹۳۹	۹۳۰	۱۱۷۳	۱۱۹۲	۱۱۳۲
۱۶	تولید محصولات از توتون و تنباکو - سیگار	۰	۰	۲	۲	۰
۱۷	تولید منسوجات	۴۱۱	۴۷۸	۵۳۱	۴۰۲	۳۱۶
۱۸	تولید پوشاک، عمل آوردن و رنگ کردن پوست خزدار	۱۱۲	۱۲۴	۱۴۸	۱۰۷	۹۶
۱۹	دباغی و عمل آوردن چرم و ساخت کیف و چمدان و زین و یراق و تولید کفش	۷۲	۶۲	۴۹	۶۵	۴۶
۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی و چوب پنبه، غیر از مبلمان، ساخت کالا از نی و مواد حصیری	۱۶۲	۲۳۶	۲۶۴	۲۱۰	۱۶۸
۲۱	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۱۵۳	۱۸۲	۲۲۴	۲۰۶	۱۹۴
۲۲	انتشار و چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۳۳	۳۰	۳۲	۱۹	۲۵
۲۳	صنایع تولید زغال کک، پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۷۱	۱۰۱	۱۰۳	۸۶	۹۶
۲۴	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی	۵۷۱	۵۶۲	۵۸۲	۴۹۱	۴۲۳
۲۵	تولید محصولات لاستیک و پلاستیکی	۱۳۳۸	۱۰۶۷	۱۳۱۰	۸۹۸	۷۶۵
۲۶	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	۱۴۰۰	۱۹۳۵	۲۰۹۲	۱۸۹۵	۱۴۸۲
۲۷	تولید فلزات اساسی	۲۰۰	۲۲۴	۳۳۸	۲۹۳	۲۸۱
۲۸	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۳۷۵	۴۶۳	۶۳۵	۶۳۸	۵۲۱
۲۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۳۴۱	۴۲۶	۴۸۹	۵۰۵	۳۹۸
۳۰	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابر و محاسباتی	۳۶	۲۹	۳۴	۱۸	۲۳
۳۱	تولید ماشین‌آلات مولد و انتقال برق و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۳۸	۱۳۶	۲۰۳	۲۰۵	۱۹۲
۳۲	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۹	۲۲	۲۴	۲۳	۲۴
۳۳	تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق و ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۴۵	۳۹	۵۹	۴۴	۵۰

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۳۴	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلر و نیم‌تریلر	۱۳۹	۱۴۵	۱۸۸	۱۵۰	۱۵۷
۳۵	تولید سایر وسایل حمل‌ونقل	۵۶	۶۱	۵۰	۴۶	۳۸
۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۷۵	۱۰۸	۱۳۷	۱۱۹	۱۰۵
۳۷	بازیافت	۳۳	۲۷	۴۶	۵۱	۶۳
۷۲	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۵۰	-	۱۲	۲	۳
	جمع سرمایه‌گذاری	۶۷۶۹	۷۳۸۷	۸۷۲۵	۷۶۶۷	۶۵۹۸

مأخذ: همان.

همچنین نحوه جهت‌گیری صنایع به تفکیک کدهای آیسیک دو رقمی برحسب تعداد جواز تأسیس و ارزش سرمایه‌گذاری‌های مورد انتظار براساس جواز تأسیس در

جدول ۲۷ و ۲۸ ارائه شده است.

جدول ۲۷. روند صدور تعداد پروانه‌های بهره‌برداری به تفکیک گروه صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

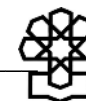
(تعداد فقره)

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۱۵	صنایع مواد غذایی و آشامیدنی	۵۷۹۰	۹۸۳۴	۸۸۵۷	۴۷۳۷	۲۶۲۴
۱۶	تولید محصولات از توتون و تنباکو - سیگار	۱	۷	۱۲	۴	۱۳
۱۷	تولید منسوجات	۱۴۵۳	۲۶۶۵	۱۸۶۷	۷۰۸	۵۱۱
۱۸	تولید پوشاک، عمل آوردن و رنگ کردن پوست خزدار	۸۸۴	۱۹۹۹	۱۱۸۷	۴۰۷	۲۰۲
۱۹	دباغی و عمل آوردن چرم و ساخت کیف و چمدان و زین و یراق و تولید کفش	۲۴۴	۵۰۷	۳۵۸	۱۸۸	۷۰
۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی و چوب پنبه، غیر از مبلمان، ساخت کالا از نی و مواد حصیری	۹۵۹	۱۷۸۹	۱۵۴۹	۸۲۷	۴۰۲

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۲۱	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۸۶۴	۱۶۴۷	۱۴۳۰	۹۱۰	۴۴۸
۲۲	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۱۴۸	۱۹۹	۱۰۳	۳۶	۲۷
۲۳	صنایع تولید زغال کک، پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۳۴۷	۴۵۴	۳۳۸	۲۱۰	۱۴۵
۲۴	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی	۲۲۵۶	۳۲۳۷	۲۶۰۷	۱۳۶۰	۸۰۳
۲۵	تولید محصولات لاستیک و پلاستیکی	۴۰۶۸	۶۵۴۷	۶۵۱۸	۳۳۱۵	۱۲۲۳
۲۶	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	۵۲۸۰	۸۶۸۰	۹۳۲۲	۵۹۶۲	۳۱۶۸
۲۷	تولید فلزات اساسی	۱۰۱۸	۲۰۷۷	۲۰۰۹	۱۱۱۹	۵۴۲
۲۸	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۲۶۸۱	۴۵۵۱	۳۹۵۸	۲۴۰۱	۱۱۶۱
۲۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۹۵۶	۳۵۷۳	۲۷۶۰	۱۴۱۹	۷۶۴
۳۰	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابگر و محاسباتی	۲۲۰	۴۳۰	۲۴۲	۷۸	۳۲
۳۱	تولید ماشین‌آلات مولد و انتقال برق و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۷۵۲	۱۴۸۶	۱۲۵۴	۶۷۸	۳۲۳
۳۲	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۵۵	۲۹۹	۲۱۴	۹۸	۴۷
۳۳	تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق و ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۲۲۹	۳۷۰	۳۵۱	۱۹۴	۹۵
۳۴	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلرونیوم تریلر	۷۸۰	۱۲۹۰	۱۱۰۳	۵۹۸	۳۰۹
۳۵	تولید سایر وسایل حمل‌ونقل	۲۶۲	۴۱۴	۳۶۳	۱۸۳	۹۰
۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۶۸۸	۱۲۹۴	۱۰۲۱	۴۶۵	۲۱۲
۳۷	بازیافت	۳۱۵	۸۰۷	۸۰۴	۳۲۶	۱۵۶
۷۲	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۳	۵	۸	۱۴	۲
۷۴	سایر فعالیت‌های خدمات مهندسی	۰	۱	۰	۰	۰
	جمع کل	۳۱۳۵۳	۵۴۱۶۲	۴۸۲۳۵	۲۶۲۳۷	۱۳۳۶۹

مأخذ: همان.

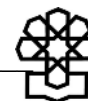
جدول ۲۸. روند میزان سرمایه‌گذاری‌های جوازهای تأسیس صادره به تفکیک گروه صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

(میلیارد ریال)

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۱۵	صنایع مواد غذایی و آشامیدنی	۷۷۹۲۴/۵	۱۴۱۸۱۶/۲	۱۸۶۲۶۹/۳	۱۱۱۲۲۸/۵	۶۲۶۱۳/۵
۱۶	تولید محصولات از توتون و تنباکو - سیگار	۱/۵	۵۱۵/۸	۹۳۵/۶	۴۰۲/۲	۳۴۱۸/۹
۱۷	تولید منسوجات	۱۹۳۶۸	۴۶۱۸۶/۹	۳۵۳۱۲/۶	۱۶۵۱۴/۸	۱۵۲۰۹/۰
۱۸	تولید پوشاک، عمل آوردن و رنگ کردن پوست خردار	۲۱۷۹/۱	۲۶۵۴/۳	۲۶۸۷/۵	۱۴۱۴/۰	۱۷۱۱/۳
۱۹	دباجی و عمل آوردن چرم و ساخت کیف، چمدان، زین، یراق و تولید کفش	۹۳۳/۸	۲۴۵۲/۵	۲۰۴۳/۳	۱۲۱۸/۷	۶۹۸/۳
۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی و چوب پنبه، غیر از مبلمان، ساخت کالا از نی و مواد حصیری	۱۱۳۵۰	۳۰۵۶۸/۳	۱۳۸۲۱/۷	۸۶۹۲/۴	۳۳۰۳۷/۶
۲۱	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۲۰۴۸۸/۶	۴۳۶۲۵/۷	۲۷۵۳۶/۶	۳۱۳۲۲/۹	۱۰۸۸۲/۷
۲۲	انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۱۲۹۷/۲	۲۷۵۹/۵	۱۷۹۰/۸	۸۰۷/۵	۹۷۳/۳
۲۳	صنایع تولید زغال کک، پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۵۴۰۲۷/۰	۱۹۱۷۴۳/۰	۳۴۷۷۶۲/۲	۲۱۳۱۴۱/۸	۲۲۱۹۴۴/۶
۲۴	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی	۱۰۸۹۸۴	۲۸۵۳۹۸/۹	۱۶۶۶۷۸/۳	۱۱۸۳۶۴/۸	۹۰۲۰۳/۱
۲۵	تولید محصولات لاستیک و پلاستیکی	۴۲۲۳۹/۵	۶۷۰۸۷/۵	۷۹۱۸۵/۰	۵۴۱۹۶/۷	۳۶۱۵۵/۷
۲۶	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	۱۱۳۵۷۹/۸	۱۴۲۸۳۷/۹	۲۰۶۲۶۸/۷	۱۴۱۱۴۳/۶	۸۲۹۹۱/۶
۲۷	تولید فلزات اساسی	۳۷۹۶۴۷/۹	۳۱۸۸۰۵/۲	۳۵۹۹۳۴/۷	۲۱۶۴۹۴/۳	۱۹۵۳۵۶/۸
۲۸	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۳۷۰۵۲	۴۷۱۵۸/۴	۷۵۷۵۰/۷	۴۵۵۸۲/۸	۲۱۹۶۵/۶
۲۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۲۴۸۰/۴	۲۷۳۴۴/۶	۴۰۱۱۳/۷	۲۲۰۱۸/۱	۱۰۳۳۲/۶
۳۰	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابگر و محاسباتی	۳۰۱۶/۳	۳۸۱۵/۶	۲۷۸۶/۵	۲۶۱۶/۱	۵۳۵/۰
۳۱	تولید ماشین‌آلات مولد و انتقال برق و دستگاه‌های برقی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۹۸۷۴/۵	۲۱۸۲۱/۱	۲۰۵۳۰/۵	۱۶۷۵۶/۶	۱۱۲۸۴/۷
۳۲	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۵۷۳/۹	۳۳۱۲/۱	۱۰۴۰۵/۶	۲۱۵۶/۴	۱۶۰۳/۸
۳۳	تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق و ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۲۱۰۵/۶	۲۹۶۷/۰	۴۷۲۶/۰	۲۳۰۳/۶	۱۶۷۴/۰
۳۴	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلرونیوم تریلر	۱۹۵۵۲/۶	۴۳۴۹۸/۲	۳۱۷۲۹/۸	۲۸۴۷۸/۹	۲۴۷۹۲/۷

کد ISIC	شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
۳۵	تولید سایر وسایل حمل و نقل	۳۶۰۰	۱۷۷۴۲/۲	۸۴۴۵/۹	۱۱۳۱۷/۳	۵۴۰۲/۷
۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۷۰۸/۵	۴۱۱۰/۴	۴۵۹۳/۰	۱۱۵۵۷/۰	۱۹۳۶/۳
۳۷	بازیافت	۵۱۲۹/۱	۱۴۲۸۹/۶	۱۴۷۰۳/۱	۷۷۰۲/۳	۲۹۰۵/۶
۷۲	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۱	۳/۰	۱۲/۳	۳۳/۹	۵/۳
۷۴	سایر فعالیت‌های خدمات مهندسی	۰	۳/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰
	جمع کل	۹۲۸۱۶۴/۷	۱۴۶۲۵۱۷/۵	۱۶۴۴۰۲۳/۴	۱۰۶۵۴۶۵/۳	۸۳۷۶۳۵/۰

مأخذ: همان.

۳-۳. منابع تأمین مالی بخش صنعت در دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۸

براساس بند «و» ماده (۲۱) قانون برنامه چهارم توسعه، برای تجهیز منابع لازم در توسعه صنعتی و معدنی، دولت مکلف شده است در طول سال‌های برنامه، سرمایه بانک صنعت و معدن را متناسباً برابر سقف مصوب اساسنامه افزایش دهد و با اصلاح اساسنامه «صندوق حمایت از توسعه و تحقیقات صنعت الکترونیک» در جهت تقویت و توسعه نهادهای مالی پوشش‌دهنده مخاطرات سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری خطرپذیر در صنایع نوین اقدام کند. همچنین به موجب بند «ب» ماده (۴۰) قانون برنامه چهارم توسعه، به منظور افزایش توان رقابت‌پذیری بنگاه‌های فعال در زمینه صنایع نوین، دولت موظف شده است به سرمایه‌گذاری بنگاه‌های غیردولتی از طریق سرمایه‌گذاری‌های مشترک، ایجاد و توسعه نهادهای مالی تخصصی، تأمین مالی فناوری و صنایع نوین از قبیل نهادهای مالی سرمایه‌گذاری خطرپذیر، کمک کند.

در این بخش با توجه به مطالب بالا، میزان تأمین مالی بخش صنعت از محل سرمایه‌گذاری دولت، تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن و تسهیلات اعطایی از محل حساب ذخیره ارزی مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

۳-۳-۱. سرمایه‌گذاری دولت در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

براساس قانون بودجه سال ۱۳۸۴، مبلغ ۳۵۹۴/۴ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی بخش تصویب شد. طبق آمار خزانه‌داری کل، عملکرد اعتبارات فصل و برنامه مذکور معادل ۲۹۸۷/۴ میلیارد ریال بود که در مقایسه با عملکرد سال ۱۳۸۳، ۲/۲ درصد کاهش نشان می‌دهد (جدول ۲۹). در فصل صنعت و معدن، بخش عمده اعتبارات پرداختی به میزان ۳۹/۹ درصد به برنامه «ایجاد و توسعه صنایع» به مبلغ ۱۱۹۲/۳ میلیارد ریال و برنامه «کمک‌های فنی و اعتباری به بخش خصوصی و تعاونی» با سهم ۱۹/۹ درصد و مبلغ ۵۹۵/۴ میلیارد ریال پرداخت شد (جدول ۳۰).

همچنین در این سال مبلغ ۸۳/۷ میلیارد ریال نیز در قالب برنامه تحقیقات توسعه‌ای به طرح «تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن» پرداخت شد که در مقایسه با سال ۱۳۸۳، ۷۳/۸ درصد کاهش نشان می‌دهد.

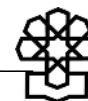
عملکرد بودجه دولت در سال ۱۳۸۴ نشان می‌دهد ۸۳/۱ درصد از اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مصوب فصل صنعت و معدن و برنامه تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن محقق شده است که با توجه به عملکرد ۱۰۳/۵ درصدی سال ۱۳۸۳ در سطح پایین‌تری قرار دارد.

براساس قانون بودجه سال ۱۳۸۵، مبلغ ۳۳۸۲/۲ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل

طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مصوب فصل صنعت و معدن و نیز طرح تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن تصویب شد. طبق آمار خزانه‌داری کل، عملکرد اعتبارات فصل و برنامه مذکور معادل ۲۷۱۵/۲ میلیارد ریال بود که در مقایسه با عملکرد سال قبل ۹/۱ درصد کاهش نشان می‌دهد. در فصل صنعت و معدن به برنامه‌های «ایجاد و توسعه صنایع» و «ارتقای تولیدات صنعتی» به ترتیب با سهمی معادل ۵۰/۵ و ۱۶/۲ درصد در مجموع مبلغ ۱۸۱۰/۱ میلیارد ریال پرداخت شد. در قالب برنامه تحقیقات توسعه‌ای نیز به طرح «تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن» مبلغ ۱۸/۸ میلیارد ریال پرداخت شد که در مقایسه با سال قبل ۷۷/۵ درصد کاهش داشت. سهم این برنامه در کل اعتبارات این بخش به حدود ۰/۷ درصد در سال ۱۳۸۵ رسید که با توجه به رقابت جهانی موجود بین صنایع و نظر به اهمیت تحقیقات و توسعه در پیشبرد اهداف توسعه، ادامه این روند کاهنده می‌تواند چالش‌برانگیز باشد. بررسی عملکرد بودجه دولت در سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که ۸۰/۳ درصد از اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مصوب فصل صنعت و معدن و برنامه تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن محقق گردیده است که با توجه به عملکرد سال قبل به میزان ۸۳/۱ درصد، در سطح پایین‌تری قرار دارد.

در سال ۱۳۸۶، پرداخت‌های عمرانی دولت در قالب اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن با کاهش همراه بود. براساس آمار خزانه‌داری کل در سال ۱۳۸۶، مبلغ ۲۵۴۶ میلیارد ریال برای فصل و طرح مذکور پرداخت شد که در مقایسه با سال ۱۳۸۵، ۶/۲ درصد کاهش نشان می‌دهد. در فصل صنعت و معدن به برنامه‌های «ایجاد و توسعه صنایع» و «ارتقای تولیدات صنعتی» به ترتیب با سهمی معادل ۳۲/۱ و ۳۲/۴ درصد در مجموع مبلغ ۱۶۲۹/۹ میلیارد ریال پرداخت شد. با توجه به اعتبارات عمرانی مصوب برای فصل و طرح مورد اشاره به میزان ۳۲۰۷ میلیارد ریال، در سال ۱۳۸۶ تنها ۷۹/۴ درصد از اعتبارات مصوب پرداخت شده است.

در سال ۱۳۸۷، پرداخت‌های عمرانی دولت در قالب اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن با افزایش همراه بود. براساس آمار خزانه‌داری کل در سال ۱۳۸۷، مبلغ ۲۶۹۶ میلیارد ریال برای فصل و طرح مذکور پرداخت شد که در مقایسه با سال قبل ۵/۹ درصد رشد نشان می‌دهد. در این سال در فصل صنعت و معدن، برنامه‌های ایجاد و توسعه صنایع (۱۰۶۴/۷ میلیارد ریال) برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی (۶۶۲/۲ میلیارد ریال) و برنامه ارتقای تولیدات صنعتی (۶۰۰/۳ میلیارد ریال) به ترتیب سهمی معادل ۲۰، ۲۴/۸، ۲۲/۵ درصد و در مجموع مبلغ ۲۳۲۷/۲ میلیارد ریال از مجموع اعتبارات فصل معادل

۲۶۶۸/۲ میلیارد ریال را به خود اختصاص داده‌اند.

با توجه به اعتبارات عمرانی مصوب برای فصل و طرح مورد اشاره به میزان ۳۶۲۰/۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۷، فقط ۷۴/۵ درصد از اعتبارات مصوب پرداخت شد. لازم به ذکر است که سهم اعتبارات فصل و طرح مذکور از کل تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در کل اقتصاد در سال ۱۳۸۷ تنها ۱/۳ درصد بود.

براساس قانون بودجه سال ۱۳۸۸، مبلغ ۲۶۰۰ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل طرح‌های تملک دارایی سرمایه‌ای فصل صنعت و معدن و نیز طرح تحقیقات اساسی بخش تصویب شد. طبق آمار خزانه‌داری کل، عملکرد اعتبارات فصل و طرح مذکور به میزان ۱۹۰۵ میلیارد ریال بود که در مقایسه با عملکرد سال قبل ۲۹/۳ درصد کاهش نشان می‌دهد. گفتنی است که در سال ۱۳۸۸ سهم اعتبارات عمرانی مصوب برای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی بخشی از اعتبارات عمرانی مصوب کل بخش‌های اقتصادی، معادل ۱/۲ درصد بود.

همچنین در سال ۱۳۸۸ همانند سال قبل برنامه ایجاد و توسعه صنایع (۷۸۱/۲ میلیارد ریال) برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی (۵۰۲/۶ میلیارد ریال) و برنامه ارتقای تولیدات صنعتی (۳۶۸/۴ میلیارد ریال) در مجموع با سهمی معادل ۸۷/۵ درصد از کل اعتبارات فصل صنعت و معدن را به خود اختصاص داده‌اند.

در نهایت با توجه به عملکرد و اعتبارات مصوب در قانون بودجه سال ۱۳۸۸، میزان تحقق اعتبارات مصوب برای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی در سال ۱۳۸۸، فقط ۷۳/۳ درصد بود که نسبت به سال قبل حدود ۱۰ درصد کاهش نشان می‌دهد.

نکته قابل توجه در این قسمت کاهش چشمگیر اعتبارات مربوط به تحقیق و توسعه (R&D) از سوی دولت بوده است به طوری که از رقم ۳۱۸/۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۳ به رقم ناچیز ۸۳/۷، ۱۸/۸، ۲۳/۴، ۲۷/۴ و ۱۸/۱ میلیارد ریال به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ کاهش یافت که این موضوع خلاف برنامه چهارم توسعه است که مقرر داشت سهم سرمایه‌گذاری دولت در امر پژوهش و فناوری به تولید ناخالص داخلی از محل اعتبارات عمومی دستگاه‌های اجرایی، ۲ درصد باشد. بالطبع سهمی از این موضوع به بخش صنعت و معدن اختصاص داشته و این روند کاهشی اعتبارات تحقیق و توسعه در بخش صنعت و معدن توجیه‌پذیر نبوده و خلاف برنامه عمل شده است. با توجه به اهمیت تحقیق و توسعه در پیشبرد اهداف توسعه و به‌عنوان مؤلفه اصلی و مهم در دستیابی به رشد پایدار و درون‌زا، این امر می‌تواند تبعات منفی زیادی را برای بخش صنعت و معدن به همراه داشته باشد.

جدول ۲۹. عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی دولت در فصل صنعت و معدن

و برنامه تحقیقات صنعتی و معدنی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

(میلیارد ریال)

سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	شرح
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴		
۱۸۸۶/۸	۲۶۶۸/۲	۲۵۲۲/۵	۲۶۹۶/۴	۲۹۰۳/۷	۲۷۳۶	صنعت و معدن
۱۸/۱	۲۷/۴	۲۳/۴	۱۸/۸	۸۳/۷	۳۱۸/۸	برنامه تحقیقات صنعتی و معدنی
۱۹۰۵	۲۶۹۵/۶	۲۵۴۵/۹	۲۷۱۵/۲	۲۹۸۷/۴	۳۰۵۴/۸	کل

مأخذ: وزارت امور اقتصادی و دارایی، خزانه‌داری کل، سال‌های مختلف.

جدول ۳۰. عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی دولت به تفکیک برنامه‌های مختلف صنعتی

و معدنی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸). (به قیمت‌های جاری)

(میلیون ریال)

سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	شرح
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴		
۱۹۰۵۰۳۴	۲۶۹۵۶۶۶	۲۵۴۵۹۷۱	۲۷۱۵۲۳۶	۲۹۸۷۳۴۰	۳۰۵۴۸۷۹	اعتبارات ملی
۱۸۸۶۸۷۹	۲۶۶۸۲۲۶	۲۵۲۲۵۱۰	۲۶۹۶۴۳۶	۲۹۰۳۶۷۷	۲۷۳۶۰۴۵	صنعت و معدن
۵۰۲۵۸۰	۶۶۲۱۹۳	۵۰۹۷۴۵	۲۵۹۸۶۵	۱۸۴۵۵۰	۰	برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی
۷۸۱۲۴۶	۱۰۶۴۷۱۳	۸۱۱۰۶۸	۱۳۷۱۴۹۰	۱۱۹۲۲۷۳	۰	برنامه ایجاد و توسعه صنایع
۱۴۳۲۸۶	۲۰۴۵۰۰	۱۹۶۴۹۲	۳۳۷۱۳۷	۱۳۴۵۰۰	۰	برنامه زمین‌شناسی
۲۶۴۷۰	۳۲۶۱۵	۷۳۵۰۰	۲۱۸۲۴۷	۵۵۶۷۲۰	۰	برنامه اکتشاف و راه‌اندازی معادن
۳۶۸۴۲۰	۶۰۰۲۸۵	۸۱۸۹۰۷	۴۳۸۶۱۵	۰	۰	برنامه ارتقای تولیدات صنعتی
۵۵۶۴۳	۸۲۳۲۰	۹۹۲۸۴	۵۸۳۵۹	۰	۰	برنامه ارتقای تولیدات معدنی
۹۲۳۴	۲۱۶۰۰	۱۰۶۶۴	۹۵۰۰	۰	۰	برنامه مقاوم‌سازی ساختمان‌ها
۰	۰	۰	۳۲۲۲	۰	۰	برنامه شبکه‌های زمین‌شناسی - اکتشاف و تجهیز
۰	۰	۰	۰	۱۷۱۴۸۸	۰	برنامه پژوهش‌های کاربردی
۰	۰	۰	۰	۶۸۷۴۹	۰	برنامه سیاست‌گذاری، مدیریت و نظارت بر فعالیت‌ها
۰	۰	۰	۰	۵۹۵۳۹۸	۰	برنامه کمک‌های فنی و اعتباری به بخش خصوصی و تعاونی
۰	۰	۲۸۰۰	۰	۰	۰	برنامه ساماندهی، مکانیزاسیون و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی
۱۸۱۵۵	۲۷۴۴۰	۲۳۴۶۱	۱۸۸۰۰	۸۳۶۶۳	۳۱۸۸۳۴	برنامه تحقیقات کاربردی و توسعه علمی (طرح)

مأخذ: همان.

۳-۳-۲. تسهیلات و اعتبارات اعطایی به بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

۳-۳-۲-۱. تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی

طبق بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه، بانک مرکزی مکلف شده است که در ابتدای هر سال در قالب سیاست‌های پولی و اعتباری جدول سهمیه‌بندی تسهیلات بخش را اعلام کند، اما طی سه سال اول برنامه چهارم این جدول تهیه و ارائه نشده است.

در سیاست‌های پولی و اعتباری سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به‌منظور ایجاد شرایط مناسب برای توزیع اعتبارات متناسب و هماهنگ در رشد متوازن، توزیع تسهیلات بانکی به‌صورت بخشی و در قالب جدول زیر تعیین شده است:

جدول ۳۱. توزیع بخشی تسهیلات بانکی در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸

ردیف	بخش	سهم از کل تسهیلات اعطایی (درصد)	
		۱۳۸۸	۱۳۸۷
۱	کشاورزی، آب و صنایع تبدیلی	۲۵	۲۵
۲	صنعت و معدن	۳۵	۳۳
۳	ساختمان و مسکن	۲۰	۲۰
۴	بازرگانی و خدمات	۱۲	۱۵
۵	صادرات	۸	۷

مأخذ: بانک مرکزی، سیاست‌های پولی و اعتباری در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸.

بررسی روند مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به بخش‌ها به‌خصوص بخش صنعت و معدن طی دوره ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸ حکایت از این دارد که در سال‌های پایانی این دوره مقارن با سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)، عملکرد میزان تسهیلات مصوب اعطایی به بخش صنعت و معدن در قالب سیاست‌های پولی، دارای روند نزولی بوده و در برخی سال‌ها به‌ویژه سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به‌شدت کاهش یافته و از میزان سهمیه مصوب، فاصله زیادی دارد. مهمترین پیامد این سیاست مواجه شدن بنگاه‌ها با کمبود شدید نقدینگی و مشکل سرمایه در گردش بوده است که این مسئله می‌تواند ریشه اصلی تعطیلی و زیان‌ده شدن بخش زیادی از واحدهای تولیدی و صنعتی در سال‌های اخیر قلمداد شود.

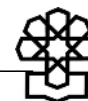
جدول ۳۲. مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات به بخش غیردولتی برحسب بخش‌های مختلف اقتصادی طی دوره مورد بررسی و سال‌های برنامه چهارم توسعه

(میلیارد ریال)

سال	صنعت و معدن	درصد تغییرات	بازرگانی داخلی، خدمات و متفرقه	درصد تغییرات	کشاورزی	درصد تغییرات	ساختمان و مسکن	درصد تغییرات	صادرات	درصد تغییرات
۱۳۷۸	۳۰۲۵۹/۲	-	۱۶۵۷۲/۲	-	۲۲۶۲۱/۹	-	۳۲۸۱۹/۴	-	۵۸۵۱/۲	-
۱۳۷۹	۳۹۹۱۳/۲	۳۱/۹	۲۳۵۴۵	۴۲/۱	۲۸۷۰۵/۴	۲۶/۹	۴۲۲۶۶/۹	۲۸/۸	۸۴۷۹/۴	۴۴/۹
۱۳۸۰	۵۸۱۹۱/۸	۴۵/۸	۳۳۱۴۹	۴۰/۸	۳۷۴۶۸	۳۰/۵	۵۴۶۱۲/۹	۲۹/۲	۹۲۸۹	۹/۵
۱۳۸۱	۸۱۴۷۰/۶	۴۰	۵۳۷۶۶/۷	۶۲/۲	۵۰۲۴۳/۴	۳۴/۱	۷۲۴۶۲/۴	۳۲/۷	۷۱۲۷/۲	-۲۳/۳
۱۳۸۲	۱۲۱۲۶۷/۴	۴۸/۸	۸۵۵۱۰/۵	۵۹	۶۲۹۷۴/۹	۲۵/۳	۹۴۶۴۱/۹	۳۰/۶	۸۴۷۳/۵	۱۸/۹
۱۳۸۳	۱۷۲۶۴۲/۳	۴۲/۴	۱۲۶۶۷۱/۱	۴۸/۱	۸۲۷۶۳/۸	۳۱/۴	۱۲۱۰۸۲/۵	۲۷/۹	۱۲۱۲۸/۲	۴۳/۱
۱۳۸۴	۲۲۸۱۳۳/۲	۳۲/۱	۱۹۷۹۸۰/۱	۵۶/۳	۱۱۲۲۰۳/۸	۳۵/۶	۱۶۸۷۵۷/۶	۳۹/۴	۱۴۹۷۲	۲۳/۴
۱۳۸۵	۲۹۱۳۰۲/۵	۲۷/۷	۳۱۵۸۶۵/۶	۵۹/۵	۱۶۰۱۹۲/۴	۴۲/۸	۲۳۹۱۰۸/۱	۴۱/۷	۱۶۵۶۰/۴	۱۰/۶
۱۳۸۶	۳۷۳۵۶۰/۴	۲۸/۲	۴۸۹۶۶۲/۸	۵۵	۲۰۲۰۳۳/۴	۲۶/۱	۲۹۷۲۳۶	۲۴/۳	۲۰۹۷۵/۹	۲۶/۷
۱۳۸۷	۴۰۳۶۳۹/۳	۸	۵۲۳۵۵۴/۷	۶/۹	۲۱۷۰۷۳/۸	۷/۴	۳۴۹۰۸۴/۲	۱۷/۴	۲۷۳۸۶/۴	۳۰/۶
۱۳۸۸	۴۵۶۱۱۲/۴	۱۳	-	-	۲۴۹۲۰۰	۱۳	۴۰۲۶۰۰	۲۰/۴	-	-

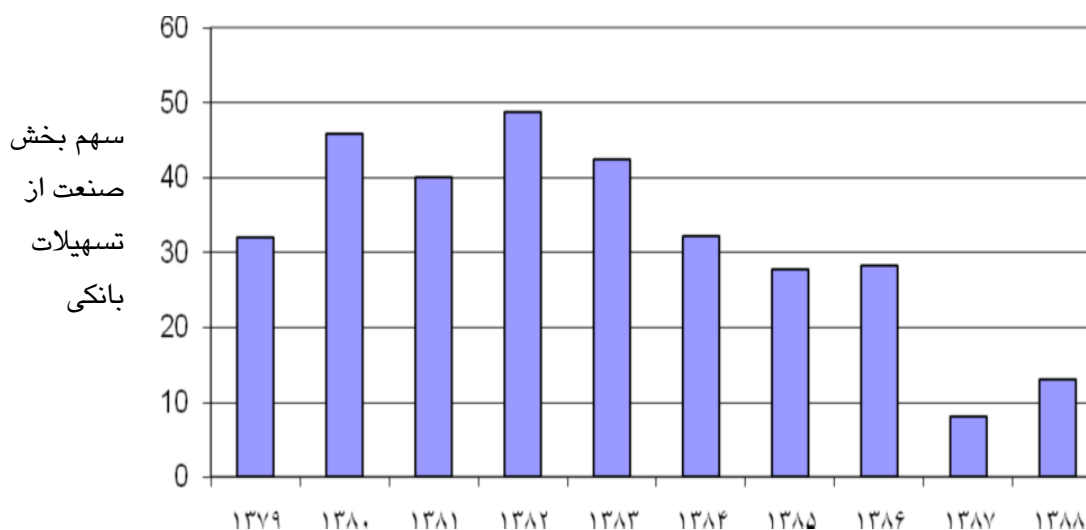
مأخذ: بانک مرکزی، آمار سری زمانی، ۱۳۹۰.

نمودار ۲. روند نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات اعتباری

به بخش صنعت و معدن طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۸

مأخذ: همان.

همان‌گونه که در نمودار بالا مشاهده می‌شود افت شدید سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات بانکی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ در حالی صورت گرفته است که در سیاست پولی و اعتباری بانک مرکزی در این سال‌ها به منظور اجرای بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه، سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات بانکی به ترتیب ۳۲ و ۳۵ درصد تعیین شده بود که این سهم در عمل به ۸ و ۱۳ درصد به فعلیت درآمد. در حقیقت درصد تحقق سهمیه بخش صنعت و معدن از تسهیلات بانکی طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به ترتیب معادل ۲۴ و ۳۷ درصد بوده است.

از طرف دیگر پایین بودن کارآیی سیاست پولی به دلیل بالا بودن حجم مسکوکات در حجم پول کشور، اندک بودن حساسیت تابع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به نرخ بهره، کوچک بودن بازار پول و سرمایه و شبکه بورس اوراق بهادار و به خصوص بالا بودن سطح نقدینگی در بانک‌ها و عدم حساسیت آنها به تغییرات سیاست پولی بانک مرکزی، به عبارت دیگر عدم التزام بانک‌ها به اجرای سهمیه‌بندی بخشی تسهیلات اعطایی مصوب در سال‌های اخیر (عدم اجرای بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه) به مشکل کمبود نقدینگی سرمایه در گردش واحدهای صنعتی و به تبع تعطیلی آنها بیشتر دامن زده است.

بنابراین به منظور تداوم رشد سرمایه‌گذاری صنعتی و جلوگیری از تعطیلی یا نیمه‌تعطیل شدن واحدهای صنعتی کشور، بانک مرکزی و نظام بانکی کشور باید موظف به انجام تعهدات

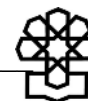
خود در زمینه سهمیه‌بندی تسهیلات بانکی شوند به‌گونه‌ای که عملکرد سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات بانکی در هر سال، کمتر از ۳۰ درصد نباشد.

۲-۳-۳. تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن

موضوع تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن از این جهت حائز اهمیت است که بانک صنعت و معدن به‌عنوان بانک توسعه‌ای و تخصصی بخش صنعت و معدن نقش بسیار زیادی در تأمین مالی پروژه‌های صنعتی و معدنی دارد.

در سال ۱۳۸۴، بانک صنعت و معدن مبلغ ۶۷۳۰/۳ میلیارد ریال تسهیلات به بخش صنعت و معدن پرداخت کرد که نسبت به سال قبل، ۴۰/۷ درصد رشد نشان می‌دهد. حدود ۶/۵ درصد از تسهیلات بانک در قالب سرمایه‌گذاری مستقیم و مشارکت حقوقی و ۹۳/۵ درصد باقیمانده در قالب تسهیلات بانکی در اختیار سرمایه‌گذاران قرار گرفت. این روند کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم بانک در سال ۱۳۸۵ نیز ادامه پیدا کرد. به‌گونه‌ای که به حدود ۰/۰۶ درصد محدود شد که این امر می‌تواند عمدتاً ناشی از تغییر رویکرد بانک و در پیش گرفتن راهبرد کاهش بنگاه‌داری و افزایش فعالیت بانکداری باشد. مبلغ تسهیلات اعطایی بانک در این سال حدود ۸۵۸۰/۳ میلیارد ریال بود که نسبت به سال قبل ۲۷/۵ درصد رشد نشان می‌دهد (جدول ۳۳).

طی دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ نیز کماکان میزان تسهیلات پرداختی بانک صنعت و معدن، با روند افزایشی همراه بود و به‌خصوص در سال‌های پایانی برنامه چهارم، نرخ رشد تسهیلات اعطایی به بیش از ۴۰ درصد رسید به‌گونه‌ای حجم اعتباردهی بانک در سال ۱۳۸۸ به بیش از دو میلیارد دلار افزایش یافت که این امر بیشتر معلول سیاست وزارت صنایع و معادن در خصوص اجرای طرح میان‌مدت آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷-۱۳۹۰) بوده است زیرا به دلیل عدم التزام بانک‌های عامل و عدم همراهی آنها در تأمین منابع مالی این طرح (که این امر می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد از جمله احتمال به تعویق افتادن اقساط وام از سوی واحدهای تولیدی در مقایسه با واحدهای تجاری و خدماتی، تأخیر در اجرای پروژه‌ها و خواب سرمایه، وجود دوره تنفس و تأخیر در بازپرداخت وام و...)، بانک صنعت و معدن به تنهایی به تأمین مالی طرح مذکور پرداخته است. همچنین سیاست کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم بانک طی سال‌های اخیر نکته‌ای مثبت قلمداد می‌شود و بانک را بیشتر به سمت وظایف ماهوی خود سوق می‌دهد.

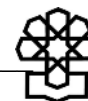

جدول ۳۳. تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن به بخش صنعت و معدن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) (میلیارد ریال)

سال‌های برنامه چهارم توسعه					۱۳۸۳	عنوان
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴		
۲۰۹۲۷/۹	۱۴۵۰۶/۲	۹۹۰۱/۳	۸۵۷۵/۴	۶۲۸۸/۲	۴۴۱۴/۵	تسهیلات بانکی
(۴۴/۳)	(۴۶/۵)	(۱۵/۵)	(۳۶/۴)	(۴۲/۴)		
۱۸۵۳۲/۶	۱۳۳۹۳	۸۰۴۱/۴	۶۷۳۹/۸	۳۸۹۵/۸	۲۷۲۹/۴	منابع داخلی
(۳۸/۳)	(۶۶/۵)	(۱۹/۳)	(۷۳)	(۴۲/۷)		
۹۸۹/۲	۸۷۳/۱	۳۸۴/۱	۲۰۵/۵	۱۴۱/۶	۹۲۹/۴	وجوه اداره شده (ریالی)
(۱/۶)	(۱۲۷/۳)	(۸۶/۹)	(۴۵)	(-۸۴/۷)		
۱۳۴۸	۱۹۹/۶	۱۳۹۴/۷	۱۲۸۳/۵	۱۳۵۰/۸	۲۹۵/۵	حساب ذخیره ارزی
(۵۷۵)	(-۸۵/۷)	(۸/۷)	(-۵)	(۳۵۷)		
۵۸/۱	۴۰/۵	۸۱/۸	۳۴۶/۶	۹۰۰	۴۶۰/۱	سایر
(۴۳/۵)	(-۵۰/۴)	(-۷۶/۴)	(-۶۱/۵)	(۹۵/۶)		
۱	۳۳۳/۲	۳۱۱/۵	۴/۹	۴۴۲/۱	۳۶۷/۶	سرمایه‌گذاری مستقیم و مشارکت حقوقی
(-۱۰۰)	(۷)	(۶۲۵۷)	(-۹۸/۹)	(۲۰/۳)		
۲۰۹۲۸/۹	۱۴۸۳۹/۴	۱۰۲۱۲/۸	۸۵۸۰/۳	۶۷۳۰/۳	۴۷۸۲/۱	جمع کل
(۴۱)	(۴۵/۳)	(۱۹)	(۲۷/۵)	(۴۰/۷)		

مأخذ: بانک صنعت و معدن، گزارش عملکرد طی سال‌های مختلف.

طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، بانک صنعت و معدن به‌طور متوسط سالیانه بیش از ۱۲ هزار میلیارد ریال تسهیلات به بخش صنعت و معدن پرداخت کرد که عمدتاً در قالب تسهیلات بانکی و بدون مشارکت مستقیم بانک صورت گرفت. قدرت وام‌دهی بانک تخصصی و توسعه‌ای صنعت و معدن هرچند در سال‌های برنامه چهارم توسعه از ۶۷۳۰/۳ میلیارد ریال به ۲۰۹۲۸/۹ میلیارد ریال افزایش پیدا کرد که بسیار حائز اهمیت است، اما در مقایسه با اعتبارات بانک‌های تجاری رقم بسیار کوچکی به‌نظر می‌رسد و با توجه به عدم التزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری کشور به رعایت سیاست‌های پولی و اعتباری کشور در زمینه سهمیه‌بخشی تسهیلات به‌خصوص در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و تجربه عدم همکاری بانک‌های عامل درخصوص تأمین مالی پروژه‌های طرح آمایش صنعتی و معدنی، توجه ویژه به تقویت توان مالی بانک صنعت و معدن و حمایت از بخش تولید و صنعت کشور و افزایش اعتبارات این بانک به چندین برابر وضع موجود ازجمله نکات بسیار مهمی است که باید در کانون توجه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران صنعتی کشور قرار گیرد. به‌عبارت دیگر پایین بودن قدرت مالی بانک صنعت و معدن، پاشنه آشیل بخش صنعت طی سال‌های آتی و تشدید مشکل سرمایه در گردش واحدهای صنعتی در حال حاضر و سال‌های بعدی خواهد بود.

۳-۲-۳. تسهیلات اعطایی از محل حساب ذخیره ارزی به تفکیک گروه‌های صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

به منظور توسعه سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی توسط بخش خصوصی و براساس ماده (۶۰) قانون برنامه سوم، جهت ایجاد ثبات در میزان منابع ارزی و ریالی حاصل از صدور نفت خام در دوره برنامه سوم «حساب ذخیره ارزی درآمد نفت خام» تشکیل شد و به دولت اجازه داده شد که حداکثر ۵۰ درصد حساب ذخیره ارزی را برای سرمایه‌گذاری و تأمین بخشی از اعتبارات مورد نیاز طرح‌های تولیدی و کارآفرینی صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل‌ونقل و خدمات فنی و مهندسی به بخش غیردولتی اختصاص دهد. این امر در ماده (۱) قانون برنامه چهارم توسعه نیز مورد تأکید قرار گرفت، مشروط به اینکه توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها به تأیید وزارتخانه‌های تخصصی زیربط برسد.

استفاده از این حساب موجب رونق قابل ملاحظه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کشور شده است. به طوری که براساس آمار وزارت صنایع و معادن از ابتدای تشکیل حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۰ تا پایان سال ۱۳۸۳ برای ۱۰۶۶ طرح مبلغ ۸۵۵۸/۹ میلیون دلار تخصیص ارز صورت گرفت. علاوه بر این برای ۱۲۴ طرح نیز در قالب طرح بازسازی و نوسازی صنایع نساجی، مبلغ ۴۹۱/۲ میلیون دلار تسهیلات ارزی به تصویب رسید. تا پایان سال ۱۳۸۳ از ۱۱۸۸ طرح صنعتی و معدنی مصوب، برای ۸۷۳ طرح، مبلغ ۶۰۸۱/۲ میلیون دلار گشایش اعتبار گردید. از طرح‌های بازسازی و نوسازی صنایع نساجی نیز برای ۶۰ طرح مبلغ ۲۲۳/۴ میلیون دلار تا پایان سال ۱۳۸۳ گشایش اعتبار صورت گرفت.

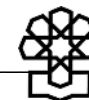
وزارت صنایع و معادن معتقد است که در سال ۱۳۸۴ سیستم بانکی علاوه بر اعطای تسهیلات ریالی به بخش ۱۰۸۲/۶ میلیون دلار اعتبار ارزی از محل حساب ذخیره ارزی برای ۱۲۷ طرح سرمایه‌گذاری صنعت و معدن گشایش کرد. این درحالی است که بر مبنای آمار وزارت صنایع و معادن مندرج در گزارش‌های عملکرد تفصیلی، با تفاضل آمار تجمعی حساب ذخیره ارزی به تفکیک گروه‌های صنعتی در سال ۱۳۸۴ از آمار تجمعی سال ۱۳۸۳ نتیجه دیگری به دست می‌آید. به طوری که طرح‌های سرمایه‌گذاری گشایش اعتبار شده ارزی از محل حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۴، به ۱۲۴ طرح و به مبلغ ۱۰۵۵/۳ میلیون دلار تنزل خواهد یافت.

در سال ۱۳۸۵ نیز معادل ۱۳۹۲/۸ میلیون دلار اعتبار ارزی از محل حساب ذخیره ارزی برای ۱۷۲ طرح سرمایه‌گذاری صنعت و معدن گشایش شده است که در مقایسه با سال قبل ۳۵/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. در گزارش عملکرد تفصیلی وزارت صنایع و معادن در سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ برخلاف رویه سال‌های قبل، تنها به عملکرد طرح‌های مصوب از محل حساب ذخیره ارزی اشاره شده و در مورد طرح‌های سرمایه‌گذاری گشایش اعتبار شده، آماری ارائه نشده است.

لازم به ذکر است که در سال ۱۳۸۴ به دلیل مشکلاتی که در زمینه بیش‌برآورد^۱ طرح‌ها بروز کرده بود (در بررسی‌های موردی نیز، مشخص شد که منابع دریافتی برای طرح‌های مشابه دارای اختلاف زیادی بوده‌اند)، وزارت صنایع و معادن رویکرد تأیید طرح‌ها و معرفی آنها به بانک‌ها را متوقف کرد و تأیید طرح توجیهی را به‌عهده بانک‌ها گذاشت. این امر روند اخذ تسهیلات از این حساب را کند کرده و از دلایل عمده کاهش تسهیلات دریافتی توسط بخش به‌شمار می‌رود.

همچنین مشکلات ناشی از تنش در روابط خارجی و تحریم‌های رسمی و غیررسمی موجود از جمله تنگناهای اساسی بخش صنعت در زمینه گشایش اعتبار اسنادی (LC) طرح‌های سرمایه‌گذاری است. این مشکل طی سال‌های اخیر از یکسو باعث کاهش در سرمایه‌گذاری‌های ارزی، خرید تجهیزات و ماشین‌آلات و کالاهای سرمایه‌ای شده است و ازسویی دیگر به‌دلیل مواجهه سرمایه‌گذاران داخلی با LCهای دست دوم و بالاتر، عملاً هزینه‌های سرمایه‌گذاری افزایش یافته است که این امر خود باعث می‌شود، توجیه فنی - اقتصادی طرح‌های سرمایه‌گذاری زیر سؤال رفته و اجرای طرح‌های مذکور از حیز انتفاع خارج شود.

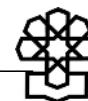
جدول ۳۴. خلاصه عملکرد حساب ذخیره ارزی به تفکیک گروه‌های صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) (میلیون دلار)

سال‌های برنامه چهارم توسعه														گروه صنعت
۱۳۸۸		۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		۱۳۸۳		خلاصه عملکرد حساب ذخیره ارزی (گشایش اعتبار) از ابتدای تشکیل حساب تا پایان اسفندماه ۱۳۸۳		
مصوب		مصوب		مصوب*		گشایش اعتبار		گشایش اعتبار		گشایش اعتبار		مبلغ / تعداد		
مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	
۲۴	۶	۴۵/۶	۲	۹۷/۵	۱۵	۲۴/۵	۵	۶۴/۱	۶	م.ن	م.ن	۱۳۲/۳	۳۴	برق
۴۲	۴	۶۴/۲	۷			۳۴/۸	۶	۳۵/۶	۵	م.ن	م.ن	۱۱۵/۴	۳۵	فلزی
۱۲۲	۶	—	—	۱۲/۳	۳	۱۲/۲	۵	۱۰/۴	۲۱	م.ن	م.ن	۳۶۹/۸	۳۲	خودرو و نیروی محرکه
—	—	—	—	۵۶/۵	۸	۲۴	۱	۶۰	۲	م.ن	م.ن	۱۰۸	۱۳	ریخته‌گری و آهنگری
۲۳۲۹	۵۷	۱۹۷/۷	۱۷	۲۲۳۰/۹	۵۳	۱۱۹/۷	۴۱	۲۲۱/۸	۲۷	م.ن	م.ن	۱۰۹۰/۷	۱۴۰	شیمیایی و سلولزی
۱۷۳۵	۱۸	۱۸۳/۵	۴	۲۹۷/۲	۱۳	۲۰۸/۲	۸	۷۷/۴	۵	م.ن	م.ن	۷۲۴/۴	۵۵	صنایع معدنی
۳۴۳	۳۶	۳۹۷	۳۴	۵۶۷/۹	۵۹	۲۱۵/۹	۴۶	۱۳۳	۲۱	م.ن	م.ن	۶۸۸/۷	۱۹۲	غذایی و دارویی
۲۷۷	۳۱	۳۰/۵	۵	۳۴۷/۵	۲۴	۲۴۱/۳	۳۴	۲۵۲/۲	۳۴	م.ن	م.ن	۱۸۸۱/۲	۱۸۵	کانی غیرفلزی
۱۷۴	۱۲	—	—	۱۱۲/۷	۱۳	۴۳۰/۴	۳	۲۲۸/۸	۷	م.ن	م.ن	۲۳۲/۲	۳۱	ماشین‌سازی و تجهیزات
۲۹۱	۱۸	۵۴/۵	۹	۷۱/۲	۱۰	۸۱/۸	۲۳	۳۲/۲	۴	م.ن	م.ن	۵۱۵/۱	۹۶	نساجی و چرم
۵۴۳۷	۱۸۸	۹۷۳/۲	۷۸	۳۷۹۳/۷	۱۹۸	۱۳۹۲/۸	۱۷۲	۹۹۵/۵	۱۱۴	م.ن	م.ن	۵۸۵۷/۸	۸۱۳	جمع
—	—	—	—	—	—	—	—	۵۹/۸	۱۰	م.ن	م.ن	۲۲۳/۴	۶۰	بازسازی صنایع نساجی
۵۴۳۷	۱۸۸	۹۷۳/۲	۷۸	۳۷۹۳/۷	۱۹۸	۱۳۹۲/۸	۱۷۲	۱۰۵۵/۳	۱۲۴	۹۰۴/۹	۸۷	۶۰۸۱/۲	۸۷۳	جمع کل

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن طی سال‌های مختلف.

* منظور از طرح‌های مصوب یا تخصیص ارز، طرح‌های مصوب بانک و تأیید شده توسط وزارت صنایع و معادن است.

توضیح: م.ن: موجود نیست.

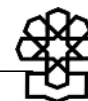

با توجه به اینکه بررسی و تحلیل عملکرد نهایی حساب ذخیره ارزی با استفاده از آمار گشایش اعتبار طرح‌ها قابل ارزیابی است لذا به دلیل عدم ارائه اطلاعات شفاف از سوی نهادهای ذیربط و بسنده شدن به ارائه آمار مصوب طرح‌های تأمین مالی شده از طریق حساب ذخیره ارزی، ارزیابی و تحلیل عملکرد طرح‌های صنعتی و معدنی امکانپذیر نبوده و از معناداری لازم برخوردار نخواهد بود و فقط می‌توان به ارائه آمار و ارقام صرف اکتفا کرد.

فصل چهارم - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بخش صنعت با سهمی معادل ۲۰ درصد در اقتصاد کشور در برنامه‌ریزی و اسناد بالادستی از وظایف و تکالیف گسترده‌ای برخوردار است که عمدتاً حول محورهای رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ایجاد اشتغال مولد، افزایش رشد بهره‌وری عوامل تولید، توسعه صادرات غیرنفتی، ارتقای سطح فناوری صنایع (توسعه صنایع نوین و Hi-Tech) اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی و هدفمند شدن یارانه‌ها در بخش صنعت خلاصه می‌شود. با توجه به هدف اصلی این مطالعه که ارزیابی عملکرد بخش صنعت طی دوره پنج‌ساله برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) است، اهداف کمی برنامه در زمینه صنعت مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. کلیدی‌ترین مواد مرتبط با بخش صنعت در برنامه چهارم توسعه، ماده (۲۱) است که با توجه به اهمیت موضوع و کلیدی بودن آن، این ماده در قانون برنامه پنجم توسعه با تغییراتی در قالب ماده (۱۵۰) به نوعی تنفیذ شده است.

در قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) جایگاه قانونی تدوین استراتژی به ماده (۲۱) برمی‌گردد به طوری که طبق این ماده و تبصره بند «ج» ماده (۷۲) این قانون، دولت باید این سند راهبردی توسعه بخش را در چارچوب تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران و بر حسب مورد با تصویب مجلس شورای اسلامی مبنای تنظیم عملیات اجرایی برنامه چهارم توسعه قرار می‌داد که عملاً این امر مهم صورت نگرفته است. به عبارت دیگر هرچند در سال ۱۳۸۵ «سند راهبرد توسعه صنعتی کشور» تهیه شد، اما نه به تصویب نهایی رسید و نه ابلاغ و اجرایی شد از طرف دیگر عملکرد و جهت‌گیری‌های بخش صنعت کشور طی سال‌های برنامه چهارم توسعه گویای این حقیقت است که توسعه بخش مبتنی بر استراتژی مشخص و به تبع آن سیاست صنعتی خاصی نبوده است و وزارت صنایع و معادن به عنوان متولی تدوین استراتژی و اجرای سیاست‌های صنعتی با دستور کار قرار دادن «طرح آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷-۱۳۹۰)» بیشتر به دنبال برنامه‌ریزی صنعتی بوده و از سیاست یا راهبرد

خاصی پیروی نکرده است.

بنابراین به رغم تأکیدات قانون برنامه چهارم توسعه در خصوص استراتژی توسعه صنعتی، در حال حاضر مهمترین چالش جدی پیشروی بخش صنعت کشور، فقدان استراتژی جامع توسعه صنعتی است و به همین دلیل با توجه به ضرورت امر، موضوع تدوین استراتژی توسعه صنعتی مجدداً در قانون برنامه پنجم توسعه در قالب ماده (۱۵۰) مورد تأکید و تصریح قرار گرفته است.

در برآورد نرخ رشد بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به دلیل عدم انتشار آمار حساب‌های ملی از سوی بانک مرکزی و مرکز آمار ایران، از آمار قطعی و عملکردی صندوق بین‌المللی پول (IMF)^۱ در زمینه آمار تولید ناخالص داخلی (GDP) مندرج در گزارش چشم‌انداز اقتصادی جهانی^۲ مربوط به سال ۲۰۱۰ استفاده شد. لازم به ذکر است که در حال حاضر (مردادماه ۱۳۹۰) آمار سالیانه تولید ناخالص داخلی و ارزش‌افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بخش صنعت برای سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ هنوز منتشر نشده و تنها آمار ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۷ قابل دسترس است.

بررسی عملکرد بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که برآورد نرخ رشد بخش صنعت طی این دو سال به ترتیب حدود ۱/۳ و ۱ درصد و به طور متوسط سالیانه حدود ۱/۱۵ درصد بوده است که در مقایسه با متوسط هدف برنامه (معادل ۱۱/۲ درصد) فاصله بسیار زیادی دارد. بنابراین عملکرد بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) از بعد نرخ رشد ارزش‌افزوده با توجه به نرخ رشد ۱۳/۶، ۱۰/۷ و ۸/۳ درصد به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ در مجموع سال‌های برنامه چهارم، به طور میانگین سالیانه حدود ۷ درصد بوده است که در مقایسه با میانگین اهداف برنامه معادل ۱۱/۲ درصد می‌توان نتیجه گرفت که میزان تحقق هدف نرخ رشد بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم به طور متوسط سالیانه حدود ۶۲/۵ درصد هدف برنامه بوده است.

البته عملکرد سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی (GDP) طی سال‌های برنامه به خصوص سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ حکایت از این امر دارد که تقریباً ۱۰۰ درصد از هدف برنامه چهارم در این خصوص تحقق یافته است. به گونه‌ای که این سهم در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به ترتیب به ۲۰/۸ و ۲۱ درصد قابل برآورد است. ذکر این نکته لازم است که بخشی از دلایل تحقق کامل و ۱۰۰ درصدی این شاخص به عدم دستیابی به رشد ۸ درصد تولید ناخالص داخلی (GDP) در مقایسه با

1. International Monetary Fund

2. World Economic Outlook Report, October 2010 (www.IMF.org).

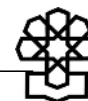
اهداف پیش‌بینی شده در برنامه برمی‌گردد.

در بررسی سری زمانی آمار تولید محصولات صنعتی و معدنی طی سال‌های برنامه چهارم باید گفت که تعداد کالاهای صنعتی و معدنی از سال ۱۳۸۵ برای اولین بار از ۷۳ قلم کالا به حدود ۳۷ قلم کالای منتخب تقلیل یافته است. این موضوع ضمن غیرممکن ساختن مقایسه آمار تولید سال‌های مختلف، با کاهش تعداد محصولات و تغییر چارچوب و ادغام برخی از کالاهای صنعتی، آثار کالاهای با رشد منفی بر میزان تولید و به تبع آن ارزش‌افزوده بخش صنعت را حذف خواهد کرد.

بنابراین با توجه به بدعت به وجود آمده در نحوه ارائه و ترکیب آمار تولید محصولات صنعتی و معدنی از سوی وزارت صنایع و معادن در سال ۱۳۸۵ و ادامه این روند طی سال‌های اخیر و گسستگی ایجاد شده در آمار تولید، امکان رصد آمار تولید بخش و تحلیل مقایسه‌ای آن به صورت سری زمانی برای سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) وجود ندارد. ازسویی دیگر به دلیل کاهش دامنه اقلام صنعتی و معدنی، آمار تولید، شفاف نبوده و قابل تعمیم برای کل بخش صنعت و معدن کشور نخواهد بود.

براساس آمار وزارت صنایع و معادن مندرج در گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن و بر مبنای اشتغال براساس پروانه بهره‌برداری صادره طی سال‌های مختلف، روند ایجاد اشتغال صنعتی به استثنای سال ۱۳۸۸، در چهار سال اول برنامه چهارم افزایشی بوده و طی این چهار سال (۱۳۸۴-۱۳۸۷) به ترتیب معادل ۱۲۳۵۷۷، ۱۳۶۱۶۰، ۱۴۴۶۷۵ و ۱۴۵۱۲۸ شغل جدید صنعتی ایجاد شده و میزان اشتغال ایجاد شده در سال ۱۳۸۸ نیز معادل ۱۳۸۸۰۶ نفر بوده است. با توجه به اهداف پیش‌بینی شده در زمینه ایجاد اشتغال صنعتی، عملکرد یا میزان تحقق اشتغال صنعتی در برنامه چهارم توسعه طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب معادل ۶۲، ۶۰، ۵۵ و ۴۹ و ۵۲ درصد بود. به عبارت دیگر طی سال‌های برنامه چهارم توسعه به طور متوسط سالیانه حدود ۵۵/۶ درصد از اهداف برنامه در خصوص ایجاد اشتغال صنعتی تحقق یافته است.

البته ذکر این نکته لازم است که وزارت صنایع و معادن معتقد است که به دلیل ایجاد اشتغال صنعتی در دیگر بخش‌های اقتصاد، آمار واقعی اشتغال صنعتی بیشتر از آمار اشتغال صنعتی براساس پروانه بهره‌برداری است و به همین دلیل استفاده از ضریب همترازی حدود ۱/۳ را لازم می‌داند، اما با توجه به عدم ارائه مبانی علمی چگونگی برآورد این ضریب همترازی ازسوی وزارت صنایع و معادن و عدم تبیین آن در گزارش رسمی سالیانه «عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن»، در این مطالعه از این ضریب همترازی مورد ادعا استفاده نشده است.

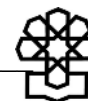

از حیث سهم گروه‌های صنعتی در ایجاد اشتغال صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، رتبه‌های اول تا سوم اشتغال صنعتی ایجاد شده به ترتیب به محصولات کانی غیرفلزی (کد آیسیک ۲۶)، صنایع مواد غذایی و آشامیدنی (کد ۱۵) و تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی (کد ۲۵) تعلق داشته است و صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی (کد ۲۴) و تولید فلزات اساسی (کد ۲۷) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. به عبارت دیگر طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، عمده اشتغال صنعتی از طریق صنایع انرژی‌بر (کدهای آیسیک ۲۶ و ۲۷) و صنایع تبدیلی کشاورزی (کد ۱۵) ایجاد شده است.

در برنامه چهارم توسعه به مقوله بهره‌وری توجه خاص شده به طوری که براساس اهداف برنامه، از متوسط نرخ رشد اقتصادی ۸ درصد سالیانه، ۲/۵ درصد آن باید از محل رشد بهره‌وری حاصل می‌شد. همچنین براساس اهداف کمی برنامه چهارم توسعه، رشد بهره‌وری در بخش صنعت نیز از جایگاه فوق‌العاده مهمی برخوردار می‌باشد، به طوری که در این برنامه از متوسط نرخ رشد سالیانه برای بخش صنعت معادل ۱۱/۲ درصد پیش‌بینی شده، باید ۴/۴ درصد آن از محل رشد بهره‌وری به دست آید.

نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، هرچند مثبت بوده، اما در مجموع دارای روند مطلوبی نبوده است، با وجود نرخ رشد بسیار بالا و قابل ملاحظه ۱۵/۲ درصد در سال ۱۳۸۴، این نرخ با روندی کاملاً نزولی به ارقام برآوردی ۰/۵ و ۰/۲ درصد به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ تنزل یافته است. همچنین نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ نیز به ترتیب ۹/۷ و ۵/۱ درصد بوده است. بنابراین متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری نیروی کار بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، معادل ۹ درصد بوده که از هدف برنامه که معادل ۵ درصد هدفگذاری شده بود، بسیار بالاتر است و عملکرد شاخص بهره‌وری نیروی کار در مجموع طی سال‌های برنامه چهارم توسعه تقریباً دو برابر هدف پیش‌بینی شده در برنامه بوده است.

عملکرد بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت کشور طی سال‌های برنامه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) نشان می‌دهد که به رغم مثبت بودن نرخ بهره‌وری سرمایه در سه سال اول برنامه (البته با دارا بودن روند نزولی) این نرخ در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ منفی شده و از وضعیت نامطلوبی برخوردار بوده است. نرخ بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب معادل ۲/۴، ۱/۴، ۰/۲، ۴/۷- و ۳/۵- درصد برآورد شد و در مجموع سال‌های برنامه چهارم، برآورد میانگین نرخ رشد سالیانه بهره‌وری سرمایه حدود منفی ۰/۸۴ درصد بوده است که با هدف برنامه

معادل ۴ درصد در هر سال، فاصله بسیار زیادی دارد.

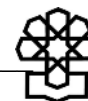
بررسی عملکرد بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP)^۱ در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم (۱۳۸۴-۱۳۸۸) بیانگر این است که در این سال‌ها برآورد نرخ رشد بهره‌وری کل عوامل تولید به ترتیب معادل ۵/۷، ۲/۳، ۶/۹، ۴/۲- و ۳/۷- درصد بوده است. به عبارت دیگر متوسط نرخ رشد سالیانه بهره‌وری کل عوامل تولید طی سال‌های برنامه چهارم، تقریباً معادل ۱/۴ درصد بوده است درحالی که در اهداف کمی برنامه، دستیابی به متوسط رشد سالیانه ۴/۴ درصد هدفگذاری شده بود.

در نگاهی کلی به ارقام برآوردی نرخ رشد شاخص‌های بهره‌وری بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم می‌توان به نکته مهمی اشاره کرد که نزولی بودن نرخ رشد این شاخص‌هاست که مهمترین دلیل آن عدم برخورداری بخش صنعت از رشد مستمر و یکنواخت^۲ یا پایدار و دارای روندی نزولی طی سال‌های برنامه چهارم بوده است که این موضوع می‌تواند ابعاد و دلایل مختلفی داشته باشد که برخی از مهمترین آنها می‌تواند ناشی از پیامدهای تحمیلی بحران مالی غرب، تحریم‌ها و بیشتر از همه فقدان استراتژی توسعه صنعتی و نبود سیاست‌های هدفمند عمودی و افقی دولت درخصوص بخش صنعت و درگیر شدن دولت به مقوله بنگاه‌های کوچک و زودبازده و انحراف منابع از یک طرف و غافل شدن از صنایع بزرگ و راهبردی موجود که عمدتاً از فقدان سرمایه در گردش در رنج به‌سر می‌برند، از طرف دیگر باشد. همچنین کاهش شدید سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ همزمان با شروع رکود جهانی غرب و تشدید تحریم‌ها نیز می‌تواند از دلایل اصلی باشد به‌گونه‌ای که سهم بخش از ۳۰ درصد تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور در سال‌های اخیر به حدود ۸ و ۱۳ درصد در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ تنزل یافت.

عملکرد صادرات صنعتی کشور در سال‌های برنامه چهارم بیانگر روندی بسیار مطلوب و مثبت بوده است. بررسی صادرات صنعتی کشور طی دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که ارزش صادرات صنعتی از ۴۸۶۰ میلیون دلار در شروع برنامه به ۱۶۵۵۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته و نرخ رشد صادرات صنعتی در این دوره به ترتیب معادل ۵/۵، ۲۴، ۲۱، ۲۷ و ۱۲/۹ درصد بوده است. به عبارت دیگر در سال‌های برنامه چهارم توسعه، صادرات صنعتی کشور به‌طور متوسط سالیانه معادل ۲۸/۷ درصد رشد یافته که تقریباً دو برابر رشد هدفگذاری شده در برنامه چهارم یعنی معادل ۱۴/۸ درصد بوده است.

1. Total Factor Productivity

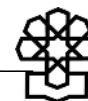
2. Steady State

البته در آسیب‌شناسی صادرات صنعتی و غیرنفتی کشور ذکر این نکته لازم است که بخش زیادی از رشد صادرات صنعتی طی سال‌های اخیر بدون تردید مدیون افزایش قیمت نفت و به تبع آن افزایش قیمت محصولات پتروشیمی و محصولات صنعتی با پایه نفت و گاز بوده به طوری که سهم صادرات این قبیل محصولات در صادرات صنعتی کشور طی سال‌های اخیر تقریباً بیش از ۴۰ درصد بوده است. این در حالی است که صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته (کدهای آیسیک ۳۰، ۳۲ و ۳۳) نقشی در ترکیب صادرات صنعتی کشور نداشته و قسمت عمده این صادرات متکی به مشتقات نفتی و صنایع متکی به منابع و مواد اولیه (RB)^۱ بوده است. موضوع صنایع نوین یا صنایع دارای فناوری بالا (Hi-Tech) از ظرفیت‌های قانونی مناسبی در برنامه چهارم برخوردار بوده است. به عنوان نمونه بند «الف» ماده (۲۱)، بند «ب» ماده (۴۰) و ماده (۴۳) قانون برنامه چهارم توسعه به صراحت به موضوع صنایع نوین و فناوری‌های برتر تأکید کرده‌اند. اساساً جدی‌ترین چالش پیش‌روی صنایع پیشرفته مبنی بر سهم پایین این صنایع در خروجی بخش صنعت، ریشه در فقدان استراتژی توسعه صنعتی و نبود یک سیاست صنعتی مشخص با صبغه تکنولوژی دارد.

سرمایه‌گذاری در بخش صنعت عمدتاً شامل سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی بوده و روند آن طی سال‌های برنامه چهارم، روندی افزایشی بوده است. عملکرد سرمایه‌گذاری صنعتی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب معادل ۵۵۲۳۸/۳، ۸۶۷۹۹/۲، ۱۲۹۱۵۳/۴، ۲۲۵۴۱۵، ۲۰۷۶۲۱/۵ میلیارد ریال بود که با توجه به اهداف پیش‌بینی شده برنامه، درصد تحقق عملکرد سرمایه‌گذاری صنعتی طی سال‌های برنامه چهارم، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به ترتیب معادل ۵۶/۵، ۷۰/۳، ۸۴/۶ و ۱۱۸ و ۸۷ درصد بوده است.

ترکیب سرمایه‌گذاری‌های صنعتی انجام شده بر مبنای پروانه بهره‌برداری و مجموع سرمایه‌گذاری گروه‌های صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه نشان می‌دهد که جهت‌گیری سرمایه‌گذاری‌های صنعتی به ترتیب بیشتر به سمت محصولات کانی غیرفلزی، صنایع شیمیایی، تولید فلزات اساسی، صنایع مواد غذایی و صنایع پالایشگاهی گرایش داشته است. در مجموع بخش اعظم سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در سال‌های برنامه چهارم توسعه در صنایع مبتنی بر مواد اولیه و کاربر یا سرمایه‌اندوز تمرکز یافته و در صنایع دارای فناوری پیشرفته به خصوص کدهای آیسیک ۳۰، ۳۲ و ۳۳ سرمایه‌گذاری کمی صورت گرفته است، به گونه‌ای که مجموع سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در صنایع نوین و پیشرفته طی برنامه پنج‌ساله

چهارم توسعه معادل ۵۰۷۵/۴ میلیارد ریال است که این رقم فقط ۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری بخش صنعت بر مبنای بهره‌برداری در برنامه چهارم را شامل می‌شود.

در راستای اجرایی شدن بند «و» ماده (۲۱) و بند «ب» ماده (۴۰) قانون برنامه چهارم توسعه، سرمایه‌گذاری دولت در بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم نشان می‌دهد که براساس قانون بودجه سال ۱۳۸۴، مبلغ ۳۵۹۴/۴ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصل صنعت و معدن و طرح تحقیقات اساسی تصویب شد که طبق آمار خزانه‌داری کل، عملکرد اعتبارات فصل و برنامه مذکور معادل ۲۹۸۷/۴ میلیارد ریال بود. به عبارت دیگر در سال ۱۳۸۴، ۸۳/۱ درصد از اعتبارات بودجه‌ای فصل صنعت و معدن جذب شده است.

در قانون بودجه سال ۱۳۸۵، مبلغ ۳۳۸۲/۲ میلیارد ریال اعتبار برای فصل صنعت و معدن تصویب شد که ۲۷۱۵/۲ میلیارد ریال آن تحقق یافت. به عبارت دیگر در سال ۱۳۸۵، ۸۰/۳ درصد از اعتبارات بودجه‌ای مربوط به فصل صنعت و معدن جذب شده است. در قانون بودجه سال ۱۳۸۶، مبلغ ۳۲۰۷ میلیارد ریال اعتبار برای فصل صنعت و معدن به تصویب رسید که عملکرد آن ۲۵۴۶ میلیارد ریال بود و به عبارت دیگر در سال ۱۳۸۶ فقط ۷۹/۴ درصد از اعتبارات بودجه‌ای فصل صنعت و معدن جذب شده است.

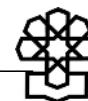
در قانون بودجه سال ۱۳۸۷، مبلغ ۳۶۲۰/۶ میلیارد ریال اعتبار برای فصل صنعت و معدن تصویب شد که عملکرد آن ۲۶۹۶ میلیارد ریال بود و به عبارت دیگر در سال ۱۳۸۷ فقط ۷۴/۵ از اعتبارات مصوب بودجه‌ای فصل صنعت و معدن جذب شده است. همچنین براساس قانون بودجه سال ۱۳۸۸ نیز مبلغ ۲۶۰۰ میلیارد ریال اعتبار برای اجرا و تکمیل طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصل صنعت و معدن و نیز طرح تحقیقات اساسی بخش تصویب شد که طبق آمار خزانه‌داری کل، عملکرد اعتبارات فصل صنعت و معدن معادل ۱۹۰۵ میلیارد ریال بود که در مقایسه با عملکرد سال قبل ۲۹/۳ درصد کاهش نشان می‌دهد. بنابراین در سال ۱۳۸۸ میزان تحقق یا جذب اعتبارات مصوب بودجه‌ای برای فصل صنعت و معدن فقط ۷۳/۳ درصد بود.

در بررسی کلی اعتبارات مصوب بودجه‌ای برای فصل صنعت و معدن طی سال‌های برنامه چهارم، چندین نکته اساسی به چشم می‌خورد اولاً عملکرد اعتبارات بودجه‌ای مصوب یا جذب این اعتبارات در هر سال نسبت به سال قبل با کاهش همراه بوده است به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۷ این عدم جذب به ۲۹/۳ درصد رسیده و این در حالی است که آثار تحمیلی بحران مالی غرب و تحریم‌ها در این سال بر بخش صنعت در نقطه اوج خود قرار داشته است. ثانیاً اعتبارات مربوط به طرح‌های تحقیقات اساسی (تحقیق و توسعه) طی سال‌های برنامه چهارم به شدت دچار افت

شد. به طوری که از رقم ۳۱۸/۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۳ به رقم ناچیز ۸۳/۷، ۱۸/۸، ۲۳/۴، ۲۷/۴ و ۱۸/۱ میلیارد ریال به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ کاهش یافت که این موضوع خلاف قانون برنامه چهارم توسعه در خصوص تعیین سهم ۲ درصدی سرمایه‌گذاری دولت در امر پژوهش و فناوری به تولید ناخالص داخلی از محل اعتبارات عمومی دستگاه‌های اجرایی است. تحقیق و توسعه در پیشبرد اهداف توسعه به‌عنوان وظایف حاکمیتی دولت و تشدید اهمیت آن در راستای بهبود فضای کسب‌وکار در زمان اجرایی شدن قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی این امر می‌تواند تبعات منفی زیادی برای بخش صنعت و معدن به همراه داشته باشد. طبق بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه، بانک مرکزی موظف شده بود که در ابتدای هر سال در قالب سیاست‌های پولی و اعتباری جدول سهمیه‌بندی تسهیلات بخش‌های اقتصاد را اعلام کند، اما طی سه سال اول برنامه چهارم این جداول تهیه و ارائه نشد. بررسی روند مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به بخش‌ها به خصوص بخش صنعت و معدن طی دوره ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸ حکایت از این دارد که در سال‌های پایانی برنامه چهارم توسعه همزمان با تحمیل آثار بحران مالی غرب و تشدید تحریم‌ها، عملکرد میزان تسهیلات مصوب اعطایی به بخش صنعت و معدن در قالب سیاست‌های پولی، دارای روند نزولی بوده و به شدت تنزل یافت به گونه‌ای به رغم تعیین سهم بخش از تسهیلات اعطایی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ در سیاست‌های پولی و اعتباری به ترتیب ۳۳ و ۳۵ درصد، عملکرد این سهمیه برای بخش طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به ترتیب حدود ۸ و ۱۳ درصد بوده است. مهمترین پیامد این سیاست مواجه شدن بنگاه‌ها با کمبود شدید نقدینگی و مشکل سرمایه در گردش بوده است. همان‌گونه که قبلاً اشاره شد این مسئله می‌تواند ریشه اصلی تعطیلی و زیان‌ده شدن بخش زیادی از واحدهای تولیدی و صنعتی در سال‌های اخیر باشد. به عبارت دیگر عدم اجرای بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه توسط بانک مرکزی و عدم الزام بانک‌ها به اجرای سهمیه‌بندی بخشی تسهیلات اعطایی مصوب در سال‌های پایانی برنامه چهارم توسعه به مشکل کمبود نقدینگی برای سرمایه در گردش واحدهای صنعتی و تعطیلی آنها بیشتر دامن زده است.

موضوع تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن به‌عنوان بانک توسعه‌ای و تخصصی بخش صنعت و معدن از اهمیت بسیار زیادی در تأمین مالی پروژه‌های صنعتی و معدنی برخوردار است. طی سال‌های برنامه چهارم توسعه روند تسهیلات اعطایی بانک صنعت و معدن صعودی بوده است به گونه‌ای از ۶۷۳۰/۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۴ به ۲۰۹۲۸/۹ میلیارد ریال افزایش یافت. این روند افزایشی تسهیلات پرداختی بانک به خصوص در سال‌های پایانی برنامه چهارم تشدید شد

به‌گونه‌ای که نرخ رشد تسهیلات اعطایی به بیش از ۴۰ درصد رسید و حجم اعتباردهی بانک در سال ۱۳۸۸ به بیش از دو میلیارد دلار افزایش یافت که این امر بیشتر معلول سیاست وزارت صنایع و معادن در خصوص اجرای طرح میان‌مدت آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷-۱۳۹۰) بوده است زیرا به دلیل عدم التزام بانک‌های عامل و عدم همراهی آنها در تأمین منابع مالی این طرح (حدود ۲۰ میلیارد دلار) بانک صنعت و معدن به تنهایی توانسته است بخشی از این طرح را تأمین مالی کند.

ذکر این نکته لازم است که هرچند در سال‌های پایانی برنامه چهارم توسعه توان وام‌دهی بانک تخصصی و توسعه‌ای صنعت و معدن افزایش پیدا کرد، اما در مقایسه با اعتبارات بانک‌های تجاری رقم بسیار کوچکی به‌نظر می‌رسد و با توجه به عدم التزام بانک‌ها و مؤسسات مالی کشور به رعایت سیاست‌های پولی و اعتباری کشور و تجربه عدم همکاری بانک‌های عامل در خصوص تأمین مالی پروژه‌های به تعویق افتاده «طرح میان‌مدت آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷-۱۳۹۰)» توجه ویژه به تقویت توان مالی بانک صنعت و معدن و حمایت از بخش صنعت کشور و افزایش اعتبارات این بانک به چندین برابر وضع موجود از جمله نکات بسیار مهمی است که باید مورد چاره‌اندیشی و در کانون توجه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران صنعتی کشور قرار گیرد.

عملکرد تسهیلات اعطایی از محل حساب ذخیره ارزی به بخش صنعت و معدن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۴، ۱۰۸۲/۶ میلیون دلار اعتبار ارزی محل حساب ذخیره ارزی برای ۱۲۷ طرح سرمایه‌گذاری بخش صنعت و معدن گشایش اعتبار شد. در سال ۱۳۸۵ نیز معادل ۱۳۹۲/۸ میلیون دلار اعتبار ارزی از محل حساب ذخیره ارزی برای ۱۷۲ طرح گشایش اعتبار شده است که در مقایسه با سال قبل ۳۵/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. در گزارش عملکرد تفصیلی وزارت صنایع و معادن در سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ برخلاف رویه سال‌های قبل تنها به عملکرد طرح‌های مصوب از محل حساب ذخیره ارزی اشاره شده و در مورد طرح‌های سرمایه‌گذاری گشایش اعتبار شده که مبنای ارزیابی و عملکرد محسوب می‌شود، آماري ارائه نشده است. بنابراین بررسی و تحلیل عملکرد نهایی حساب ذخیره ارزی در خصوص میزان اعتبارات گشایش اعتباری شده برای بخش صنعت و معدن امکان‌پذیر نبوده و ارزیابی درستی نمی‌توان ارائه داد.

گفتنی است که در خصوص چالش‌های اساسی پیش‌روی عملکرد حساب ذخیره ارزی در ارائه اعتبار به بخش صنعت و معدن طی سال‌های برنامه چهارم توسعه می‌توان گفت، در سال ۱۳۸۴ به دلیل مشکلاتی که در زمینه بیش‌برآورد طرح‌ها بروز کرده بود، وزارت صنایع و معادن رویکرد تأیید طرح‌ها و معرفی آنها به بانک‌ها را متوقف کرد و تأیید طرح توجیهی را به‌عهده بانک‌ها گذاشت که این امر روند اخذ تسهیلات از این حساب را کند کرد. همچنین مشکلات ناشی از تنش در

روابط خارجی و تحریم‌های رسمی و غیررسمی از جمله تکن‌های اساسی بخش صنعت در زمینه گشایش اعتبار اسنادی (LC) بوده است. این مشکل طی سال‌های برنامه از یکسو باعث کاهش عملکرد حساب ذخیره ارزی، خرید تجهیزات و ماشین‌آلات و کالاهای سرمایه‌ای شد و ازسویی دیگر به دلیل مواجه شدن سرمایه‌گذاران داخلی با LC‌های دست دوم و بالاتر، عملاً به افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری منجر شد که این امر خود باعث شد توجیه فنی - اقتصادی طرح‌های سرمایه‌گذاری از بین رفته و احتمالاً اجرای آنها متوقف شود.

فصل پنجم - چالش‌های اساسی بخش صنعت و راهکارهای پیشنهادی و تحلیل دورنمای بخش صنعت با توجه به سیاست‌های کلی و ظرفیت‌های قانون برنامه پنجم توسعه

بخش صنعت طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) به‌رغم موفقیت‌هایی که در برخی از شاخص مهم اقتصادی داشته، اما در مجموع از روند مطلوب و پایداری برخوردار نبوده است. اصولاً در ادبیات اقتصادی موضوع ثبات، پایداری و رشد مستمر و یکنواخت بسیار ارزشمند و بیانگر بهبود اوضاع در میان‌مدت و بلندمدت است، اما نرخ‌های رشد بسیار بالا و مقطعی، حرکت پرنوسان شاخص‌ها و وجود روندهای سینوسی و غیریکنواخت، نمایانگر اتخاذ سیاست‌های کوتاه‌مدت و بطئی و وجود نوعی سردرگمی و روزمرگی به دلیل نبود استراتژی میان‌مدت و بلندمدت است. متأسفانه بخش صنعت کشور طی سال‌های اخیر بیشتر تابع برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و روزمره‌محور و فاقد استراتژی و سیاست‌های هدفمند و راهبردی (نبود سیاست‌های عمودی و افقی) بوده که در حال حاضر جزء چالش‌های اساسی بخش صنعت کشور به‌شمار می‌رود. در ادامه به اهم این چالش‌ها اشاره خواهد شد.

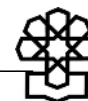
۵-۱. چالش‌های اساسی بخش صنعت و راهکارهای پیشنهادی

۱. مهمترین چالش پیش‌روی بخش صنعت کشور طی سال‌های برنامه چهارم و در حال حاضر؛ نبود استراتژی توسعه صنعتی و معدنی و عدم پیروی رفتار بخش صنعت و معدن از سیاست‌های هدفمند و راهبردی میان‌مدت و بلندمدت.

راهکار: برای حل این چالش اصلی تأکید و تصریح بر اجرایی شدن ماده (۱۵۰) قانون برنامه پنجم توسعه و تدوین استراتژی توسعه صنعتی کشور طی سال‌های آغازین برنامه است.

۲. پایین بودن ارزش‌افزوده بخش صنعت و وجود روند پرنوسان.

راهکار: ارتقای ارزش افزوده بخش صنعت کشور تحت استراتژی مدون، افزایش بهره‌وری، رفع تنگنایهای مالی صنایع بزرگ و راهبردی، تکمیل زنجیره‌های ارزش و ارتقای فناوری.

۳. عدم شفافیت در آمار تولید محصولات منتخب صنعتی و معدنی و عدم امکان تحلیل مقایسه‌ای.

راهکار: ملزم شدن وزارت صنایع و معادن به ارائه آمار تولید محصولات صنعتی براساس رویه سال ۱۳۸۴.

۴. پایین بودن میزان ایجاد اشتغال به‌رغم تأکيدات دولت بر محوری بودن هدف اشتغال‌زایی و ابهام در آمار واقعی اشتغال صنعتی.

راهکار: با توجه به مزیت نسبی و رقابتی اقتصاد کشور، تأکید بر تقویت صنایع کاربر (سرمایه‌اندوز) مولد و در بحث ابهام در آمار واقعی اشتغال صنعتی، وزارت صنایع و معادن باید مبنای علمی محاسبه ضرایب همترازی را تبیین و ارائه کند.

۵. منفی بودن نرخ رشد بهره‌وری سرمایه و عدم وجود روند مطلوب و باثبات در زمینه نرخ رشد بهره‌وری نیروی کار و بهره‌وری کل عوامل تولید.

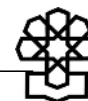
راهکار: کاهش دوره اتمام پروژه‌ها و طرح‌های عمرانی، اتمام طرح‌های نیمه‌تمام به‌عنوان اولین اولویت، جایگزینی ماشین‌آلات فرسوده، توجه کافی به توجیه اقتصادی، فنی و مالی در انتخاب پروژه‌ها، به‌کارگیری ظرفیت‌های بلااستفاده در فعالیتهای تولیدی، رقابتی کردن فضای کسب‌وکار و اتخاذ سیاست‌های میان‌مدت و بلندمدت به‌منظور بهبود و ارتقای بهره‌وری در بخش صنعت (تأکید بر اجرایی شدن ماده (۱۵۰) قانون برنامه چهارم توسعه).

۶. نامناسب بودن ترکیب سبد صادرات صنعتی کشور و پایین بودن سرمایه‌گذاری در صنایع نوین و پیشرفته.

راهکار: تقویت نقش صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته در ترکیب صادرات صنعتی کشور به‌خصوص با تدوین استراتژی توسعه صنعتی و اجرایی شدن ماده (۱۵۰) و استفاده از ظرفیتهای ایجاد شده در ماده (۱۵۱) قانون برنامه پنجم.

۷. کاهش اعتبارات بودجه‌ای مربوط به فصل صنعت و معدن طی سال‌های اخیر و پایین بودن توان جذب این اعتبارات با توجه به اهمیت این اعتبارات برای وزارت صنایع و معادن جهت اجرای وظایف حاکمیتی.

راهکار: افزایش تلاش کارشناسی نمایندگان وزارت صنایع و معادن در هیئت دولت و کمیسیون‌های تخصصی به‌خصوص در کمیسیون تلفیق برای افزایش اعتبارات فصل صنعت و معدن با توجه به اهمیت این اعتبارات در اجرای وظایف حاکمیتی و بهبود فضای کسب‌وکار در راستای اجرای کامل سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی و تلاش وزارت صنایع و معادن در جذب کامل این اعتبارات.

۸. پایین بودن اعتبارات مربوط به طرح‌های تحقیقات اساسی فصل صنعت و معدن.

راهکار: افزایش اعتبارات مربوط به طرح‌های تحقیقات اساسی بخش صنعت و معدن حداقل در سطح اعتبارات مصوب سال ۱۳۸۳.

۹. عدم التزام بانک مرکزی و بانک‌های عامل در رعایت سهمیه بخشی تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعطای تسهیلات به بخش صنعت و معدن (به‌عنوان نمونه عدم اجرای بند «الف» ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه توسط بانک مرکزی).

راهکار: از طریق راهکارهای قانونی، بانک مرکزی موظف شود تا در راستای سیاست‌های پولی و اعتباری کشور، سهمیه بخش صنعت و معدن از تسهیلات اعطایی را پرداخت کند و هر ۶ ماه عملکرد خود در این خصوص را به کمیسیون تخصصی صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی گزارش دهد. ۱۰. پایین بودن قدرت وام‌دهی بانک صنعت و معدن به‌عنوان بانک تخصصی و توسعه‌ای نسبت به تکالیف تعریف شده برای آن در طرح میان‌مدت آمایش صنعتی و معدنی.

راهکار: تقویت سرمایه بانک صنعت و معدن از سوی دولت و بانک مرکزی و ایجاد خطوط اعتباری جدید. ۱۱. عدم ارائه آمار و طرح‌های گشایش اعتبار شده از محل حساب ذخیره ارزی و چالش بخش صنعت در زمینه گشایش اعتبار اسنادی (LC).

راهکار: نهادهای ذیربط باید موظف شوند تا آمار واقعی مربوط به طرح‌های گشایش اعتبار شده را ارائه کنند و فقط به ارائه آمار طرح‌های مصوب اکتفا نکنند. تنش در روابط خارجی با کشورهای غربی و تشدید تحریم‌ها طی سال‌های اخیر بیشتر به این مشکل دامن زده است و دولت باید با اتخاذ دیپلماسی منطقه‌ای و راهکارهای مناسب به بخش‌های خصوصی کمک کند تا این مشکل تخفیف پیدا کند.

۲-۵. تحلیل دورنمای بخش صنعت با توجه به سیاست‌های کلی و ظرفیت‌های قانون

برنامه پنجم توسعه

مواد (۱۵۰) تا (۱۶۰) قانون برنامه پنجم توسعه به‌طور مستقیم به بخش صنعت و معدن اختصاص دارد. بدون تردید ماده (۱۵۰) و احکام مندرج در آن به‌خصوص موضوع تدوین استراتژی صنعتی از مهمترین و محوری‌ترین احکام قانون برنامه در زمینه بخش صنعت است. موضوع حمایت از سرمایه‌گذاری خطرپذیر در صنایع نوین و ارتقای افزایش دامنه شمول «صندوق حمایت از تحقیقات و توسعه صنایع الکترونیک» با تغییر به «صندوق حمایت از صنایع نوین» برای دستیابی به افزایش سهم صنایع پیشرفته (Hi-Tech) در ارزش‌افزوده صنعت و صادرات صنعتی بسیار حائز اهمیت است (ماده (۱۵۱)). تقویت سازمان‌های توسعه‌ای از طریق اعمال اصلاحات لازم در اساسنامه، بسترسازی دولت برای ایجاد نظام

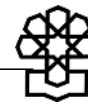
مهندسی صنعت به صورت خودانتظام با استفاده از منابع بخش غیردولتی و طبقه‌بندی تسهیلات و تخفیفات متناسب با توانمندی واحدها، مناطق و رشته فعالیت‌های صنعتی از جمله مهمترین احکامی است که در مواد (۱۵۲) تا (۱۵۴) قانون برنامه پنجم توسعه مورد تأکید قرار گرفته است.

مکلف شدن دستگاه‌های اجرایی به رعایت معیارها و ضوابط فنی و استانداردهای ملی در اجرای پروژه‌های فنی و عمرانی به افزایش کیفیت کالا و خدمات و به تبع آن موجبات ارتقای رقابت‌پذیری محصولات داخلی را فراهم می‌سازد (ماده (۱۵۵)). حکم مندرج در ماده (۱۵۶) قانون برنامه پنجم توسعه به شکل‌گیری شهرک‌های تخصصی و غیردولتی پتروشیمی کمک کرده و از جمله نقاط قوت این حکم، ایجاد انگیزش در زمینه انعقاد قراردادهای بلندمدت تأمین خوراک صنایع میانی پتروشیمی است که به گسترش زنجیره ارزش، ثبات بیشتر و به تبع افزایش سرمایه‌گذاری در صنایع میانی پتروشیمی خواهد انجامید.

همچنین احکام مندرج در مواد (۱۵۸) و (۱۵۹) بیشتر در راستای وظایف حاکمیتی دولت درخصوص بسترسازی و ایجاد زیرساخت‌ها و تأمین زیربناها از قبیل تأمین راه، آب، برق، گاز، تلفن تا ورودی واحدهای مستقر در شهرک‌ها و نواحی صنعتی اعم از دولتی و غیردولتی است. افزایش معافیت موضوع ماده (۱۳۸) قانون مالیات مستقیم به میزان ۱۵ واحد درصد و افزایش مدت‌زمان اعمال معافیت مالیاتی واحدهای صنعتی و معدنی مستقر در مناطق کمتر توسعه‌یافته از ۱۰ سال به ۱۵ سال معادل سقف معافیت‌های منظور شده در مناطق آزاد تجاری - صنعتی از جمله نکات قوت و بارز در این احکام است.

در نهایت حکم موضوع ماده (۱۶۰) قانون برنامه پنجم توسعه با تأکید بر واردات خودروهای با سوخت دیزل باعث خواهد شد که با رقابتی شدن بازار داخلی، خودروسازان داخلی استراتژی خود را به سمت خودروهای دیزلی معطوف دارند. لازم به ذکر است با توجه به اینکه در حال حاضر استراتژی میان‌مدت و بلندمدت خودروسازهای بزرگ جهانی به سمت تولید خودروهای دیزلی و هیبرید متمرکز شده، جهت‌گیری این حکم دارای نکات مثبت و ارزنده‌ای برای صنعت خودروسازی داخلی خواهد بود.

بنابراین با توجه به ظرفیت‌های مطلوب مندرج در احکام قانون برنامه پنجم توسعه برای بخش صنعت و به‌خصوص نگاه ویژه آن برای حل دو چالش اساسی و مهم بخش صنعت یعنی فقدان استراتژی توسعه صنعتی و پایین بودن سهم صنایع پیشرفته (Hi-Tech) در خروجی بخش صنعت در قالب مواد (۱۵۰) و (۱۵۱) می‌توان انتظار داشت در صورت اجرای کامل و مناسب احکام قانون برنامه پنجم توسعه، بخش صنعت همراه با تحولات اساسی، به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور در افق سال ۱۴۰۴ بیش از پیش نزدیک‌تر شود.

الف) فارسی

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حساب‌های ملی ایران، سری زمانی ۱۳۳۸-۱۳۸۶.
۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور، سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸.
۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴ - ۱۳۸۸)، چاپ ششم، تهران، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۴.
۴. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، مجموعه اسناد ملی توسعه (امور تولیدی)، جلد چهارم، تهران، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۵.
۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، گزارش اقتصادی و نظارت بر عملکرد برنامه چهارم توسعه، جلد اول، سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷.
۶. سایت بانک مرکزی، سیاست‌های پولی و اعتباری سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۸.
۷. صندوق بین‌المللی پول، گزارش سالیانه چشم‌انداز اقتصاد جهانی در سال ۲۰۱۰: (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010>).
۸. عسگری، منصور. آسیب‌شناسی تعطیلی بنگاه‌های متوسط و بزرگ و زیان‌ده شدن واحدهای بزرگ صنعتی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۹. مرکز آمار ایران، نتایج آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۶.
۱۰. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ارزیابی و تحلیل طرح آمایش صنعتی و معدنی (۱۳۸۷ - ۱۳۹۰) وزارت صنایع و معادن، شماره ۹۴۱۲، دی‌ماه ۱۳۸۷.
۱۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ارزیابی عملکرد بخش صنعت و تحلیل شاخص‌های عملکرد بخش طی سه سال اول برنامه چهارم توسعه کشور، شماره ۱۰۰۲۵، دی‌ماه ۱۳۸۸.
۱۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه، فصل پنجم - اقتصادی: صنعت و معدن، شماره ۱۰۲۵۸، خردادماه ۱۳۸۹.
۱۳. وزارت امور اقتصادی و دارایی (خزانه‌داری کل)، عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی دولت در فصل صنعت و معدن، سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸.
۱۴. وزارت صنایع و معادن، گزارش عملکرد تفصیلی بخش صنعت و معدن، سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸.
۱۵. وزارت صنایع و معادن، سند راهبرد توسعه صنعتی کشور (۱۳۸۵ - ۱۴۰۴)، تهران، معاونت برنامه‌ریزی، توسعه و فناوری، ۱۳۸۶.

ب) لاتین

- International Monetary Fund, World Economic Outlook, April 2011.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۲۰۰۳

عنوان گزارش: طرح پژوهشی «ارزیابی عملکرد بخش صنعت در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و جمع‌بندی دوره پنجساله اجرای برنامه چهارم توسعه کشور»

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه صنعت)

تهیه و تدوین: سعادت طباطبایی

ناظران علمی: محمدرضا محمدخانی، محمدحسین معادی‌رودسری

مشاور طرح: علی‌اصغر اژدری

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. ارزیابی

۲. عملکرد

۳. بخش صنعت

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۸/۱